

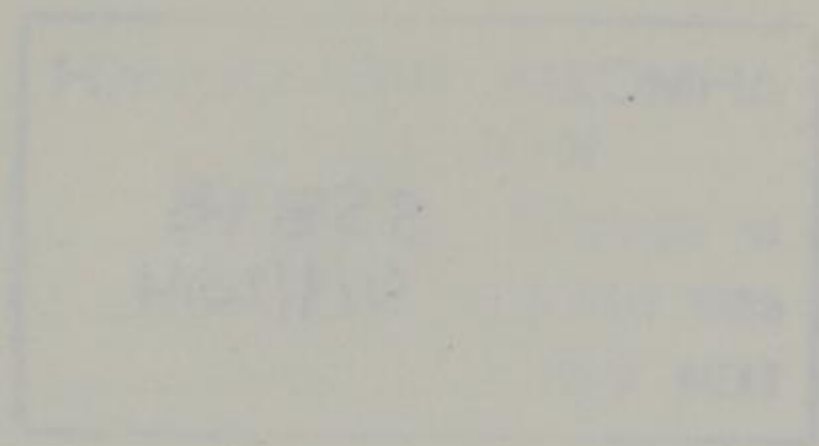
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΙΤΣΟΥ
ΔΡΟΣ Π., ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΤΥΠΟΙΣ : ΕΥΡ. ΘΕΜΕΛΗ - 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 72
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1965

Η ΠΑΙΔΕΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

- Α'.—ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: 1. Πληθυσμιακή έκρηξη.
2. Τεχνολογική ανάπτυξη. 3. Νέα κοινωνική και οικονομική διάρθρωση.
- Β'.—Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ: 1. 'Ο ψυχικός απόηχος των επιταχυνόμενων εξελίξεων. 2. Τα κίνητρα δραστηριότητας του σύγχρονου ανθρώπου.
- Γ'.—Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΟΡΘΙΟ ΤΟ ΑΝΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ:
1. Στάση προοπτικής. 2. Βίωση της ανθρώπινης ουσίας. 3. 'Εκπαίδευση σ' όλη τή διάρκεια της ζωής. Συμπέρασμα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

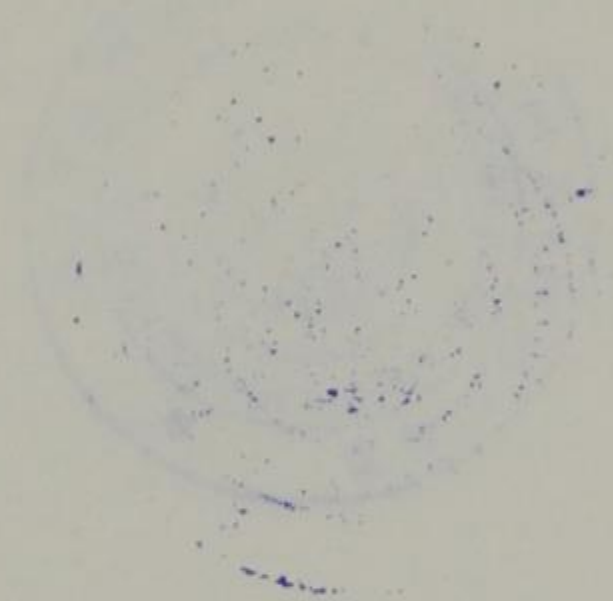
Ο άνθρωπος τῶν καιρῶν μας, ἀπλώνοντας τὶς κεραῖες του στὸ σύγχρονο κόσμο, συλλαμβάνει ἕνα πρωτοφανῆ ρυθμὸ ἐπιταχυνομένων ἐξελίξεων στὴν πληθυσμιακὴ σύνθεση τῶν κοινωνιῶν, στὴν τεχνολογία καὶ στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ διάρθρωση. Παράλληλα, καθὼς συνειδητοποιεῖ τὶς νέες καταστάσεις, ζῆ έντονα μέσα του τὸν ἀπόηχο αὐτῶν τῶν ἐξελίξεων καὶ αἰσθάνεται νέα ἰσχυρὰ κίνητρα γιὰ βιοτικὲς καὶ πνευματικὲς μέριμνες καὶ δραστηριότητες.

Ο Γάλλος στοχαστὴς Gaston Berger ⁽¹⁾ παρομοιάζει τὸ σύγχρονο κόσμο μὲ τὴν εἰκόνα τῶν ἐκπληκτικῶν βιολογικῶν μεταμορφώσεων τῆς κάμπιας σὲ χρυσαλλίδα: Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων εἶναι σὰν μιὰ χρυσαλλίδα, τῆς ὁποίας ὅμως οἱ μεταμορφώσεις γίνονται μὲ πλήρη συνείδηση. Θὰ μπορούσαμε νὰ μεταφέρουμε στὴν κάμπια τὴ δική μας ἀνησυχία, πὺν νοιώθομε μπροστὰ στὸν ἐξελισσόμενο κόσμο, γιὰ νὰ φαντασθοῦμε τί θὰ μπορούσε νὰ δοκιμάσῃ ἡ κάμπια, ἂν ἦταν ποικισμένη μὲ σκέψη, ὅταν θὰ αἰσθανόταν τὸ σῶμα της νὰ διαλύεται, ὅταν θὰ ἔβλεπε νὰ ἐξαφανίζονται τὰ ὄργανά της, τὰ δακτυλωτὰ τμήματα τοῦ κορμοῦ της καὶ τὰ κοιλιακὰ πόδια της, πὺν τῆς ἐπιτρέπον νὰ σκαρφαλώνη στὸς κλάδους καὶ νὰ προχωρῆ στὸς κήπους. Αἰσθάνεται τότε νὰ τῆς ἀφαιρεῖται καὶ ἡ δυνατότητα ἀκόμη νὰ ζῆ. Τὸ σῶμα της σαλεύεται ἀπὸ μιὰ σφοδρὴ καὶ μυστηριώδη διεργασία. Δὲν ξεύρει ὅμως ὅτι αὐτὴ ἡ ἀναταραχὴ, πὺν τὴν ἀναστατώνει, ὀφείλεται στὰ φτερά, πὺν ὠθοῦνται ἀπὸ μέσα της νὰ ξεπεταχτοῦν. Μεταξὺ τῆς κάμπιας καὶ τῆς χρυσαλλίδας ὑπάρχουν βέβαια ἀντιστοιχίες, σχέσεις, τὶς ὁποῖες ἡ ποικιλία τῶν ἐξωτερικῶν μορφῶν ἐμποδίζει νὰ διακρίνωμε. Ὅμως, μιὰ ἀληθινὴ ἐπανάσταση ἐνεργεῖται μὲ τὴν μεταμόρφωση ἀπὸ τὴν κάμπια στὴ χρυσαλλίδα. Αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση στὸ σύγχρονο κόσμο πρέπει πρῶτα νὰ γνωρίσωμε, γιὰ νὰ προσδιορίσωμε τὴν παιδεία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας.

Ο σύγχρονος ἀνθρώπινος κόσμος εἶναι μιὰ χρυσαλλίδα. Ἡ συνείδησή του, ὀλιγώτερο συγκεχυμένη ἀπὸ ὅ,τι τοῦ ζώου, τὸν πληροφορεῖ πολλές φορές ἐσφαλμένα γιὰ ἐκεῖνα, πὺν ἐνδιαφέρει νὰ διατηρήσῃ, καὶ γιὰ ἐκεῖνα, πὺν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ.

Τὸ ἄτομο, μπροστὰ σ' αὐτὲς τὶς ἀναμορφώσεις, διαφωτισμένο μὲ τὴν παιδεία, θὰ βαδίζει μὲ ὀρθιο τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου, θὰ μάθῃ νὰ λαμβάνῃ τὴν στάση τῆς προοπτικῆς καὶ θὰ ἀφυπνίζει μέσα του καὶ θὰ ζῆ τὴν ἀνθρώπινη οὐσία του. Καὶ ἔτσι, ἐνῶ ὁ κόσμος θ' ἀλλάσῃ, ὁ ἀνθρώπος θὰ συνεχίζει νὰ πορεύεται ὡς ἀνθρώπος. Ἀς τὸν παρακολουθήσωμε σ' αὐτὴ τὴν πορεία του μέσα στὸ σύγχρονο κόσμο.

1. L' homme moderne et son éducation, P.U.F., 1962, σελ. 125.

ΕΛΛΑΔΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α ο ν

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ⁽²⁾

Ι.—ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΚΡΗΞΗ

Ι.—'Από τὰ δεδομένα τῆς Στατιστικῆς καὶ τῆς Κοινωνιολογίας διαπιστώνεται ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς σήμερα δὲν ἀκολουθεῖ ἀπλῶς τὴ φυσικὴ αὔξησή του ($1-1,5\%$ τὸ χρόνο μὲ φυσικὲς γεννήσεις $40-45\%$ καὶ φυσικοὺς θανάτους $30-35\%$), ἀλλὰ παρουσιάζει μιὰ ἀληθινὴ ἐκρηξη ⁽³⁾. Ἡ ἐλάττωσις τῶν θανάτων, ἡ ἐπιμήκυνσις τῆς ζωῆς μὲ τοὺς καλύτερους ὄρους τῆς σημερινῆς διαβιώσεως καὶ ἡ διατήρησις σταθεροῦ ἀριθμοῦ γεννήσεων δημιουργοῦν ταχεῖα δημογραφικὴ ἀνάπτυξις.

Ἡ ὑπερθνησιμότητα ἄλλων ἀποχῶν ἔχει ἐξαφανισθῆ στυὺς καιροὺς μας μὲ τὴν ἐπενέργεια σημαντικῶν εὐνοϊκῶν παραγόντων: τὸ κράτος σήμερα ἔχει ἐπιβληθῆ στὶς φυλετικὲς ομάδας (καστες), ποὺ κατοικοῦν στὴν ἐπικράτειά του, καὶ ἀποφεύγονται οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ποὺ ἀποδεκατίζουν τοὺς πληθυσμοὺς· οἱ μεγάλες πείνες τῶν λαῶν περιορίζονται, γιατί, σὲ στιγμὲς καταστροφῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἔρχονται συνήθως ἄρωγοὶ τὰ ἄλλα κράτη· οἱ ἐξοντωτικὲς ἐπιδημίες ἔχουν ἐξαλειφθῆ μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἱατρικῆς.

Ἡ κανονικὴ θνησιμότητα ὑποχωρεῖ ὄλο καὶ περισσότερο: οἱ πιὸ πολλοὶ λαοὶ μποροῦν σήμερα νὰ ἐξασφαλίζουν, μὲ λίγα μόνον ἐξοδα, ἐπαρκεῖς συνθήκες ὑγιεινῆς ζωῆς (νερό, καθαριότητα, ἀπολυμάνσεις)· μὲ τὶς εἰδικὲς ἱατρικὲς καὶ γημικὲς ἀνακαλύψεις (ἐμβόλια, ἐντομοκτόνα φάρμακα κλπ) προλαμβάνονται πολλὰς ἀσθένειες, ὅποτε ἡ μέση διάρκεια ζωῆς, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὰ 30 χρόνια, πέρασε πλέον στὰ 40 χρόνια, προχωρεῖ στὰ 50 χρόνια (καὶ στὶς ὑποανάπτυκτες ἀκόμη χῶρες τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς), γιὰ νὰ ἐγγίση σὲ ἄλλες τὰ 60 χρόνια (Κεϋλάνη).

Ὁ πόλεμος τῶν τελευταίων ἐτῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο 50 ἑκατομμυρίων ἀτόμων (στρατιωτῶν, πολιτῶν) καὶ τὴν ἐλάττωσις 10 ἑκατομμυρίων γεννήσεων (συνολικὴ ἀπώλεια ἀνθρώπων 60 ἑκατομμύρια), συνετέλεσε, μὲ τὴν ἐπιτάχυνσις τῆς προόδου τῆς ὑγιεινῆς (ψεκασμοί, χρήσις πενικιλίνης) καὶ μὲ τὴν διάδοσις τῶν συγχρόνων μέσων τῆς ζωῆς (διακινήσεις, συναλλαγές), στὸν ὄλοένα μεγαλύτερο περιορισμὸ τῆς θνησιμότητος· ἔτσι, ἀπὸ τὸ 1945 (λήξις τοῦ πολέμου), εἶχαμε αὔξησις κατὰ 5 ἑκατομμύρια τὸ χρόνο, ὅποτε, σὲ 12 χρόνια, ἐξισορροπήσαμε τὴν ἀπώλεια τῶν 60 ἑκατομμου-

2. Le monde en devenir, Larousse, Paris, 1959, T. XXe.

3. Etude demographique, Nations Unies, No 26, 1956.

ρίων τοῦ πολέμου καὶ ἐπιτύχαμε, ἀπὸ τὸ 1957, τὴ θετικὴ ἄνοδο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Στὶς ὑποανάπτυκτες χῶρες (Κίνα, Ἰνδία, χῶρες τοῦ Ἰσλάμ, Κεντρικὴ Ἀμερικὴ, Ἀφρικὴ), ἔχομε ἐλάττωση τῶν θανάτων στὸ ποσοστὸ τῶν 15—25⁰/₁₀₀ καὶ διατήρηση τῶν φυσικῶν γεννήσεων στὸ ποσοστὸ τῶν 40—45⁰/₁₀₀. Στὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες παρατηρεῖται αὐξηση τοῦ μέσου ὄρου ζωῆς στὰ 70 χρόνια (Ἀγγλία, Σουηδία, Γερμανία), ὁπότε, μ' αὐτὴ καὶ μόνη τὴν αὐξηση, ἔχομε ἀνάπτυξη τοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τοὺς εἰδικούς, κατὰ 0,5—1⁰/₁₀₀.

II.—Οἱ ἐπόμενοι πίνακες (4) μᾶς δείχνουν τὴν πληθυσμιακὴ ἔκρηξη τῆς ἐποχῆς μας, τὴν ὁποία ἔχουν διεργασθῆ οἱ εὐνοϊκοὶ παράγοντες, ποὺ ἀναφέραμε:

1.—Ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς: 1650—1962:

χρονολογίες	πληθυσμὸς σὲ ἑκατομ.	χρονολογίες	πληθυσμὸς σὲ ἑκατομ.
1650	545	1900	1.608
1700	623	1950	2.495
1750	728	1956	2.737
1800	906	1961	3.061
1850	1.171	1962	3.150

2.—Προβλέψεις γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς γῆς:

Χῶρες	Διαπιστώσεις τὸ 1955	προβλέψεις γιὰ τὸ ἔτος 2.000
Ἀφρικὴ	216 ἑκατομ.	517 ἑκατομ.
Ἀμερικὴ	365 »	904 »
Ἀσία	1488 »	3.870 »
Σοβ. Ἐνωση	197 »	379 »
Εὐρώπη	409 »	569 »
Ὠκεανία	15 »	29 »
Σύνολα	2.690 »	6.268 »

Στὸ διάστημα ἑνὸς αἰῶνα (1850—1950), ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς ἔχει διπλασιασθῆ· ὁ τελευταῖος δηλαδὴ αἰῶνας ἔδωσε πληθυσμὸ ὅσον ὅλοι οἱ προηγούμενοι αἰῶνες. Ἡ τελευταία 10ετία μᾶς ἔδωσε αὐξηση πληθυσμοῦ κατὰ 600 περίπου ἑκατομμύρια. Κάθε χρόνο ἔχομε αὐξηση κατὰ 63 ἑκατομμύρια (2,1⁰/₁₀₀). Οἱ προβλέψεις γιὰ τὸ ἔτος 2000 μᾶς δίνουν διπλασιασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς. Τὰ δεδομένα αὐτὰ ἐκφράζουν μιὰ πραγματικὴ πληθυσμιακὴ ἔκρηξη. Τὴ μεγαλύτερη αὐξηση παρουσιάζουν ἡ Ἀσία, ἡ Ἀφρικὴ καὶ ἡ Τροπικὴ Ἀμερικὴ μὲ ἄτομα στὸν πληθυσμὸ τους 0—20 ἐτῶν πλέον τῶν 50⁰/₁₀₀, ἐνῶ ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει βραδεῖα αὐξηση κατὰ 0,5—1⁰/₁₀₀ καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ στὸν πληθυσμὸ τῆς ἀπὸ τὰ ἡλικιωμένα ἄτομα.

III.—Μ' αὐτὰ τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ὁ κάθε στοχαζόμενος ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας κατανοεῖ τὴν προβληματικὴ τῆς σημερινῆς δημογραφικῆς καταστάσεως καὶ θέτει τὰ ἐρωτήματα:

α'.—Πῶς θ' ἀντιμετωπισθῆ τὸ κόστος τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ,

4. α) SAUVY—A: L' évolution démographique MEYER—F. : L' acceleration de l' évolution, Larousse XXe 1959, PP. 20—26—9. 20—24—1.

β) Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος: 1962, 1963, 1964.

ἀφοῦ πρέπει νὰ ικανοποιηθοῦν σοβαρότατες οἰκονομικὲς ἀνάγκες, ὅπως εἶναι: οἱ ἀνάγκες καταναλώσεως (τροφή, ἐνδυμασία, ψυχαγωγία). οἱ ἀνάγκες οἰκονομικῆς προόδου (βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ὑδραυλικά ἔργα, ἐργαλεῖα, ἐργοστάσια, δρόμοι=οἰκονομ. ἐπενδύσεις), καὶ οἱ ἀνάγκες ἀναπτύξεως (θερμίδες γιὰ τὰ ἀναπτυσσόμενα παιδιά, αὔξηση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς σὲ φτωχὰ τμήματα τοῦ λαοῦ, κατοικίες, νοσοκομεία, σχολεῖα=δημογραφικὲς ἐπενδύσεις);

β'.—Τὶ συμφέρει γιὰ τὴν κοινωνία μας, νὰ ὑπάρχη μεγαλύτερο ποσοστὸ νεαρῶν ἀτόμων στὸν πληθυσμὸ τῆς, πού ἐπέρχεται μὲ τὴν αὔξηση τῶν γεννήσεων, ἢ ἡλικιωμένων καὶ γερόντων, πού ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ διατήρηση τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν γεννήσεων;

Στὸ πρῶτο πρόβλημα οἱ εἰδικοί⁵⁾ προτείνουν τὶς ἐξῆς λύσεις γιὰ τὶς χώρες μὲ ὑψηλὴ δημογραφικὴ ἀνάπτυξη: α) Νὰ αὔξηθῆ μὲ ταχύτερο ρυθμὸ ἢ παραγωγή ὑλικοῦ πλούτου ἀπὸ ὅ,τι ὁ πληθυσμὸς (οἰκονομικὴ λύση). β) Νὰ μεταναστεύσῃ ὁ πληθυσμὸς γιὰ τὴν ἰσορροπία ἀναγκῶν καὶ δυνατοτήτων. γ) Νὰ περιορισθοῦν, μὲ εἰδικὰ μέτρα, οἱ γεννήσεις, γιὰ νὰ βραδύνῃ ἢ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ἰσορροπία πληθυσμοῦ καὶ πόρων (δημογραφικὴ λύση). δ) Νὰ ἀναλάβῃ ὁ θάνατος τὰ δικαιώματά του. ε) Ἡ πολιτικὴ τοῦ Δυτικοῦ κόσμου καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου νὰ παύσουν νὰ ξεχνοῦν τὸν Τρίτο Κόσμο (ὑποαναπτύκτους λαοὺς μὲ ὑπερπληθυσμὸ τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Κεντρικῆς καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς) ἢ νὰ τὸν πλησιάζουν μόνον μὲ κυριαρχικὴ πρόθεση, νὰ πιστέψουν, κατὰ τὸν πολιτικὸ ἀνταγωνισμὸ τους, ὅτι, ἂν ὁ κόσμος ὑπερπληθυνθῆ μέχρις ὑποσιτισμοῦ, οἱ πεινασμένες μάζες θὰ καταβάλουν τὴ δύναμη τοῦ νικητοῦ, καὶ νὰ στρέψουν τὸ ἔργο τοῦ ἐξοπλισμοῦ στὴ βοήθεια πρὸς τοὺς ὑποαναπτύκτους (πολιτικὴ λύση). στ) Γιὰ ν' ἀντιμετωπισθῆ ἢ συνεχῆς ἐξάντληση, μὲ τὴν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν πηγῶν τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ διατεθοῦν χρήματα καὶ κόποι γιὰ τὴν τεχνητὴ παραγωγή θρεπτικῶν προϊόντων, συνθέσεων χλωροφύλλης καὶ ἄλλων χημικῶν ἐνώσεων καὶ τὴν ἀντικατάσταση τῶν μεταλλευμάτων σὲ πετρέλαια, οὐράνιο καὶ σκληρὰ μέταλλα μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ ἡλίου, καθὼς καὶ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ χαλκοῦ, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ νίκελ καὶ τοῦ τσίγκου, πού ἀρχίζουν νὰ σπανίζουν, μὲ τὸ γυαλὶ καὶ τὶς πλαστικὲς ὕλες (ἐπιστημονικὴ λύση).

Ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους προτιμητέες θεωροῦνται σήμερα λύσεις μεταξὺ τῆς οἰκονομικῆς καὶ δημογραφικῆς μὲ προσαρμογὴ τῶν μέσων τῆς ζωῆς πρὸς τὸν πληθυσμὸ (μὲ τὴν αὔξησή τους) καὶ μὲ προσαρμογὴ τοῦ πληθυσμοῦ στὰ μέσα τῆς ζωῆς (μὲ τὴν ἐλάττωσιν τῶν γεννήσεων), ἐνῶ γιὰ ἄλλους οἱ καλύτερες λύσεις θὰ ἦταν ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ λύση.

Στὸ δεῦτερο πρόβλημα, πού θέτει ὁ κάθε στοχαζόμενος ἄνθρωπος προστὰ στὴν πληθυσμιακὴ ἔκρηξη, οἱ ἀπαντήσεις ποικίλλουν: πολλοὶ ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ὑπαρξη κατὰ συνέπεια μεγάλου ποσοστοῦ νεαρῶν ἀτόμων στὸν πληθυσμὸ ἀποτελεῖ πλεονέκτημα γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: μὲ τὴν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ ἐξασφαλίζεται φυλετικὴ δύναμη καὶ γοητεία· τὰ γενικὰ ἔξοδα τοῦ κράτους κατανέμονται σὲ περισσότερα ἄτομα·

5. α) Le monde en devenir, P. 20—26—9.

β) MYRDAL-A., VINCENT—P.: Sommes - nous trop nombreux? 1950, P. 31.

τὰ μέσα ἐπικοινωνίας χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ περισσότερους πολίτες, ὅποτε προκύπτουν περισσότερα ἔσοδα· ἡ κατανομή τῆς ἐργασίας εἶναι καλύτερη, ὅταν γίνεται σὲ πολλὰ παραγωγικὰ ἄτομα μὲ τὶς πολλὰς δυνατότητες ἐπιλογῆς· οἱ προοδευτικὲς κι ἀνακαινιστικὲς προσπάθειες καρποφοροῦν, γιατί ὁ πληθυσμὸς θὰ ἔχη μεγάλο ποσοστὸ νεαρῶν ἀτόμων, ποὺ θα μποροῦν εὐκολώτερα ἀπὸ τοὺς γέροντες μὲ τὴν παραδοσιακὴ τους νοοτροπία νὰ προσαρμόζονται στὶς νέες ἐξελίξεις· οἱ χῶρες μὲ πληθυσμιακὲς πιέσεις μποροῦν καὶ ἀναδεικνύουν ἰσχυροὺς ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἀναζητοῦν καὶ ἐπιτυγχάνουν νέες πολιτικὲς καταστάσεις σωτήριες καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους λαούς.

Ἄλλοι, ὑπολογίζοντας τὸ οἰκονομικὸ κόστος τῆς πληθυσμιακῆς αὐξήσεως, θεωροῦν λογικὴ καὶ χρήσιμη τὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ στὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες μόνον κατὰ 0,5⁰/₀ (τὸ 1⁰/₀ εἶναι ὑπερβολικὸ) καὶ στὶς χῶρες μὲ ἀνεκμετάλλευτες πηγὲς κατὰ 1—1,5⁰/₀.

Ὁ στοχαζόμενος ὅμως ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας δὲν μπορεῖ νὰ ικανοποιηθῆ ἀπόλυτα ἀπὸ τὶς θέσεις καὶ λύσεις, ποὺ προτείνουν οἱ εἰδικοί μπροστὰ στὴν πληθυσμιακὴ ἔκρηξη τῆς ἐποχῆς. Γιὰ νὰ καρποφορήσουν οἱ λύσεις αὐτές, εἶναι ἀνάγκη νὰ στηριχθοῦμε στὶς ἰκανότητες, βιολογικὲς, πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς, τῶν πολιτῶν τῶν διαφόρων χωρῶν. Οἱ ἰκανότητες αὐτὲς πρέπει νὰ ἐκκολαφθοῦν, νὰ καλλιεργηθοῦν καὶ ν' ἀξιοποιηθοῦν στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἡ ἐκκόλαψη, ἡ ἀνάπτυξη καὶ ἡ ἀξιοποίηση τῶν ἰκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἔργο τῆς παιδείας. Γι' αὐτό, ὁ κάθε στοχαζόμενος ἄνθρωπος θεωρεῖ τὴν παιδεία τῆς κάθε χώρας ὡς βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν καρποφορία τῶν λύσεων, ποὺ θὰ μᾶς βγάλουν ἀπὸ τὴν προβληματικότητα τῆς σημερινῆς δημογραφικῆς καταστάσεως.

Ἡ πληθυσμιακὴ ὅμως ἔκρηξη, ποὺ σημαίνει καὶ μεγάλη αὐξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν νεαρῶν ἀτόμων στὸν πληθυσμό, δημιουργεῖ σήμερα τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῆ τὸ ἔργο τῆς παιδείας σὲ πολὺ περισσότερα πλέον ἄτομα. Ἡ ἐπέκταση ὅμως αὐτὴ προϋποθέτει τὴν αὐξηση ἐκπαιδευτικῶν στελεχῶν, σχολικῶν κτιρίων, διδακτικῶν μέσων καὶ δυνατοτήτων ἐκπαιδευτικοῦ προσανατολισμοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι τώρα ἔτοιμες οὔτε οἱ προηγμένες ἀκόμη χῶρες. Ἐτσι ἡ σημερινὴ δημογραφικὴ κατάσταση δημιουργεῖ σοβαρότατα προβλήματα στὴν παιδεία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας.

II.—ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

I.—Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὶς ἐφαρμογὲς τῶν δεδομένων τους στὴν τεχνικὴ, βρισκόμαστε, σήμερα, στὴ δυνατότητα ν' ἀντιμετωπίζουμε καὶ νὰ ἐκμεταλλευώμαστε, μὲ νέους τρόπους καὶ μὲ μεγάλο ὕψος ἀποδόσεως, τὴ φύση καὶ τὶς ἀνθρώπινες δυνάμεις.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν ἐνεργεῖται πλέον σὲ μικρὰ ἐργαστήρια μὲ ἓναν ἢ δύο μόνον ἐρευνητὲς. Σήμερα, λειτουργοῦν μεγάλα ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα, ὅπου ἐργάζονται χιλιάδες ἐρευνητὲς καὶ ὅπου συνεχεῖς καὶ πολυάριθμες εἶναι οἱ ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις.

Κάθε ἐπιστημονικὴ ἀνακάλυψη ἀξιοποιεῖται πλέον μὲ τὴ χρησιμοποίησή της στὴν τιθάσευση τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ στὴ μεγαλύτερη ἀπόδοση τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων. Ἐτσι, ἐνῶ, πρὸ ὀλίγου, οἱ φυσικοὶ πόροι π.χ. ἦταν πολὺ περιρισμένοι, σήμερα, χρησιμοποιοῦνται ὅλα τὰ στοι-

χειά τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς στὴ βιομηχανία καὶ ἐπὶ πλέον ὑπάρχει προοπτικὴ νὰ χρησιμοποιηθοῦν εὐρύτατα τὰ στοιχεῖα τῆς θάλασσας, τοῦ ἡλίου, τῆς ἄμμου καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων (6).

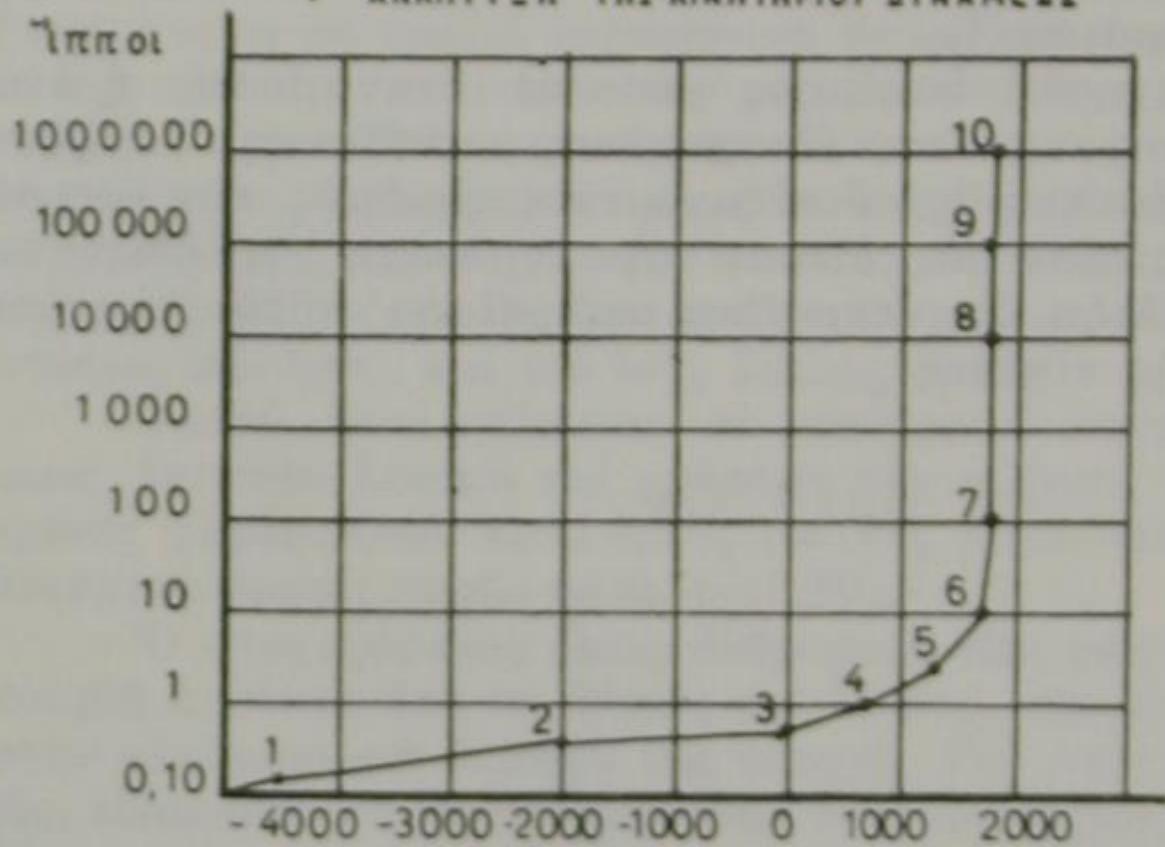
Ἡ ἀνάπτυξη τῆς κινητηρίου δυνάμεως μέσα σὲ ἕναν αἰώνα, ἡ ἀνάπτυξη τῆς ταχύτητος τῶν μηχανημάτων ἐλεγχομένης μεταθέσεως, ἡ αὔξηση τῆς ἡμερησίας ἐμπορικῆς διαδρομῆς, ὁ αὐξανόμενος ἀριθμὸς τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων, ὅλα αὐτὰ μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση τῆς ἐπιταχύνσεως στὴν τεχνολογικὴ ἐξέλιξη. Συγκεκριμένα στοιχεῖα γι' αὐτὴν τὴν ἐπιτάχυνση βλέπομε στοὺς ἐξῆς πίνακες :

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

6. α) «Le Courrier», Unesco, Sept. 1958, β) EINSTEIN - (μετ. Μ. Ζωγράφου): Ὁ σημερινὸς κόσμος, Ἀθῆναι, 1951, σελ. 108, 157.

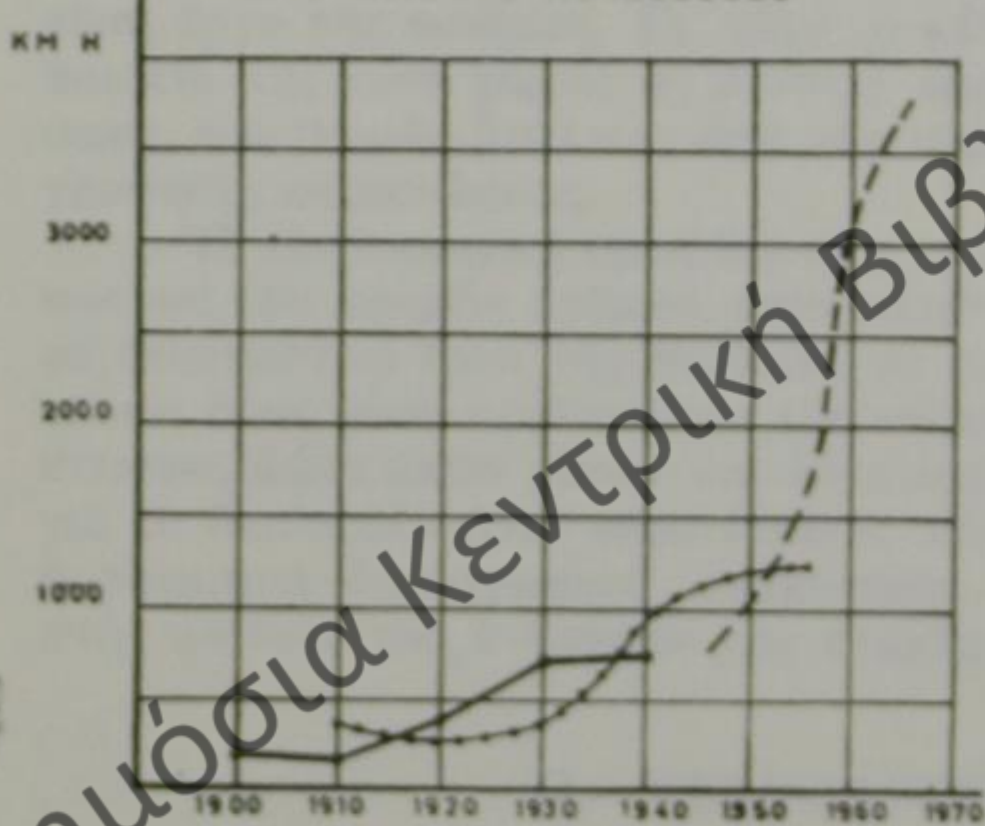
Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (7)

1. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΗΡΙΟΥ ΔΥΝΑΜΕΩΣ

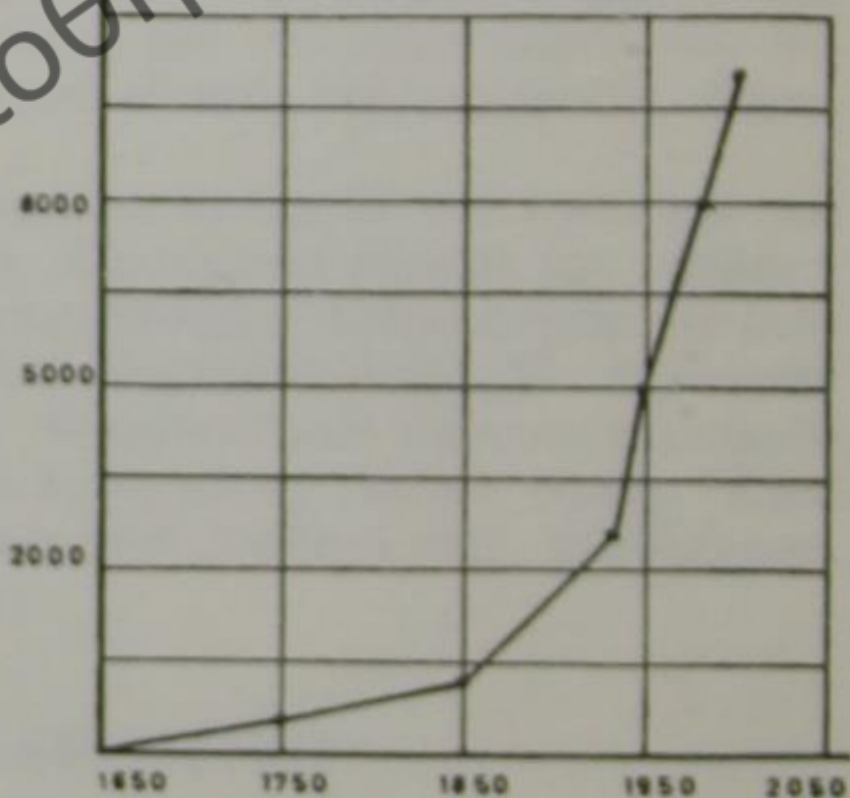
- 1 δύναμη ανθρώπου
- 2 " όνου
- 3 " βροχ
- 4 " υίκου
- 5 " ύδρομύλου (11^{ος} αιώνας)
- 6 " ανεμομύλου (17^{ος} αιώνας)
- 7 " μηχανής WATT
- 8 " ατμομηχανής (1850)
- 9 " υδραυλ. κίνηση (1930)
- 10 " αντιδραστήρων (1955)

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΑΧΥΤΗΤΟΣ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΗΣ ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ

- — — — — αέτικίνητα
- - - - - κλασικά άεροκλάνα
- · - · - · - άεροκλάνα με αντίδραστήρα

3. ΠΗΓΗΡΣΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

4. ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΦΕΥΡΕΣΕΩΝ

12 ίστορία

7. MEYER - F. L' accélération de l' évolution, Larousse, t. XX, 1959, P. 20-24-2.

II.—'Ο στοχαζόμενος άνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας, παρακολουθεῖ αὐτὴ τὴν ἐπιτάχυνση στὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη, σκέπτεται γιὰ τὶς συνέπειές της στὴν ἀνθρώπινη εὐτυχία καὶ ἀναζητεῖ νὰ διαπιστώσῃ τὴ συγκεκριμένη ἔκφραση αὐτῶν τῶν συνεπειῶν στὴν παραγωγικότητα, στὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο, στὸ εἶδος τῆς ζωῆς, στοὺς τρόπους σκέψεων καὶ συναισθημάτων τῶν ἀνθρώπων καὶ στὴν ἀποδοτικότητα τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων. Οἱ εἰδικοί σ' αὐτὰ τὰ προβλήματα⁽⁸⁾ μᾶς βεβαιώνουν μὲ στοιχεῖα τὰ ἑξῆς:

1.—'Ἡ τεχνικὴ πρόοδος συνετέλεσε στὴν ἀύξηση τῆς παραγωγῆς. 'Ἡ πρόοδος τῆς παραγωγῆς ὑπολογίζεται ἀπο τοὺς εἰδικούς μὲ τὸ ποσὸν τῶν προϊόντων σὲ σχέση μὲ τὴν οἰκονομία τῶν πρώτων ὑλῶν ἢ τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας, μὲ τὴν οἰκονομία τῶν μέσων παραγωγῆς (μηχανές, κεφάλαιο) καὶ μὲ τὴν οἰκονομία τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας. 'Ἐπειδὴ πρωτεύουσα σημασία ἔχει ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ παραγωγικότητα προσδιορίζεται συνήθως ἀπὸ τὴν σχέση τῆς ποσότητος τοῦ παραγομένου προϊόντος πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀπαραιτήτων ὥρῶν ἀνθρώπινης ἐργασίας γιὰ τὴν παραγωγή του.

Σήμερα, σὲ ὀρισμένες χῶρες μὲ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη, παρατηρεῖται ταχὺς ρυθμὸς προόδου σὲ βασικούς κλάδους παραγωγῆς: α) Τὰ δεδομένα παραγωγῆς τοῦ σίτου στὴ Γαλλία μᾶς δείχνουν, ὅτι, σὲ 80 χρόνια (1800—1880), διπλασιάζεται ἡ παραγωγή, στὰ ἐπόμενα 50 χρόνια (1880—1930) ἀναδιπλασιάζεται καὶ στὰ ἐπόμενα 25 μόνον χρόνια (1930—1955) ἀναδιπλασιάζεται πάλιν· ἔτσι, σὲ διάστημα 150 ἐτῶν, ἔχει δεκαπλασιασθῆ. β) 'Ο ἀριθμὸς τῶν ὥρῶν ἐργασίας γιὰ τὴν παραγωγή 100 χιλιογράμμων βασικῶν προϊόντων (σίτου, πατάτας) ποικίλλει ὡς ἑξῆς στὶς διάφορες χῶρες ἀνάλογα μὲ τὴ μικρὴ ἢ μεγάλη συμμετοχὴ τῆς μηχανῆς: Σῖτος (1951—1955): Γαλλία 24 ὥρες, 'Ἡν. Πολιτεῖες 'Αμερικῆς 8 ὥρες, 'Ισπανία 90 ὥρες, 'Ινδίες 150 ὥρες. Πατάτα (1951—1955): Γαλλία 8 ὥρες, 'Ἡν. Πολ. 'Αμερικῆς 6, 'Ισπανία 15, 'Ινδίες 20. γ) Στὴν ἴδια χώρα (π. χ. Γαλλία), διαφορετικὴ εἶναι ἡ ἀνάπτυξη κατὰ κλάδους παραγωγῆς, λόγω εἰσαγωγῆς ἢ μὴ σ' αὐτοὺς τῆς μηχανῆς: ἀπὸ τὸ 1830 ἕως τὸ 1955 (Γαλλία) ἡ πρωτογενὴ παραγωγή (γεωργία, κτηνοτροφία, ἀλιεῖα) ἔχει πενταπλασιασθῆ, ἡ δευτερογενὴς (βιομηχανικὰ προϊόντα) ἔχει ἑνδεκαπλασιασθῆ καὶ ἡ τριτογενὴς (ἐμπόριο, ἐπικοινωνίες, ὑπηρεσίες) ἔχει διπλασιασθῆ.

2.—'Ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἐπέφερε ἀνύψωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Στὴν προηγούμενη παράγραφο διαπιστώσαμε, ὅτι, μὲ τὴν τεχνικὴ πρόοδο, αὐξάνεται ἡ ποσότητα τῶν ἀγαθῶν κατὰ ὥρα ἐργασίας καὶ κατὰ συνέπεια ὁ διαθέσιμος ὄγκος καταναλωσίμων ἀγαθῶν κατὰ κεφαλὴν ἐργαζομένου. Γιὰ νὰ ἐπέλθῃ ὁμως ἀνάπτυξη τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ὅλων τῶν μελῶν μιᾶς κοινωνίας, ἀπαιτοῦνται, λέγουν οἱ εἰδικοί, δύο προϋποθέσεις: α) τὸ σύνολο τῶν προόδων τῆς παραγωγῆς νὰ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς δημογραφικῆς αὐξήσεως καὶ β) ἡ οἰκονομία τῆς χώρας νὰ χρησιμοποιοῦ ὅλους τοὺς ἄνδρες ἢ τὶς γυναῖκες, ποὺ θέλουν νὰ ἐργασθοῦν ἢ νὰ πλησιάσῃ στὴν προσφορὰ πλήρους ἐργασίας. Ἐτσι, τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο ἐνὸς λαοῦ ἐκφράζεται μὲ τὴν ποσότητα τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν, ποὺ διαθέτει τὸ μέσο ἄτομο τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ ὑπολογίζεται μὲ τὸ πηλίκον τῆς τελικῆς ὀλικῆς καταναλώσεως ἀγαθῶν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ.

8. FOURASTIE - J. : α) Evolution de la technique et des conditions de vie Larousse t. XX, 1959, P. 20-24-7. β) Le grand espoir du XXe Siècle, Paris 1958 γ) Pourquoi nous travaillons, P.U.F. 1961.

Τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο στὶς χῶρες μὲ τεχνικὴ πρόοδο ἔχει αὐξηθῆ σημαντικά. Στὴ Γαλλία π.χ. ὁ ὄγκος τῶν καταναλωθέντων ἀγαθῶν κατὰ κάτοικο, ἐνῶ τὸ 1860 ἦταν ἀξίας 2.900 φράγκων, τὸ 1930 ἔφθασε τὰ 9.000 φρ. καὶ τὸ 1957 τὰ 13.000 φρ. Ὁ ἐργάτης στὴν ἴδια χώρα, τὸ 1831, καταναλώνει τὸ χρόνο 1.000 ὥρες φωτισμοῦ, 50 χιλγρμ. κάρβουνο, 2 ὑποκάμισα, 1 ζεύγος κάλτσες, 40 μικρὰ τεμάχια εἰδῶν συντηρήσεως, ἐνῶ τὸ 1950 καταναλώνει ἀντιστοίχως 4.000 ὥρες φωτισμοῦ, 500 χιλγρμ. κάρβουνο, 3 ὑποκάμισα, 6 ζεύγη κάλτσες, 52 μικροτεμάχια εἰδῶν συντηρήσεως.

Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμη τοῦ μισθοῦ τοῦ ἐργάτη ἔχει αὐξηθῆ σήμερα σὲ προϊόντα πρωτογενοῦς καὶ δευτερογενοῦς παραγωγῆς, (ὅπου χρησιμοποιοῦνται σὲ μεγάλη ἔκταση τὰ μηχανικὰ μέσα), ἐνῶ σὲ προϊόντα τριτογενοῦς παραγωγῆς μένει ἀκόμη στὰ ἐπίπεδα τοῦ 1900. Ἔτσι, π.χ. στὴ Γαλλία, τὸ 1800, ἡ τιμὴ τοῦ σίτου ποὺ καταναλώνει τὸ ἄτομο ἐτησίως ἀντιστοιχεῖ σὲ 200 ὠριαίους μισθοὺς ἐργάτου, ἐνῶ τώρα ἀντιστοιχεῖ σὲ 20 ὠριαίους μισθοὺς, τὰ φασόλια τὸ 1800 ἀντιστοιχοῦν σὲ 210 ὠρ. μισθοῦς, τώρα σὲ 70, οἱ πατάτες τὸ 1800 σὲ 20 ὠρ. μισθοῦς, τώρα σὲ 8. Ἐνας καθρέφτης 4 τ. μ. (προϊὸν δευτερογενοῦς παραγωγῆς) τὸ 1702 πωλεῖται 40.000 ὠρ. μισθοῦς, τὸ 1891 πωλεῖται 800 καὶ σήμερα 200. Ἐνα μοτοποδήλατο, τὸ 1895 πωλεῖται 800 ὠριαίους μισθοῦς, ἐνῶ σήμερα 100. Τὸ κόψιμο τῶν μαλλιῶν (προϊὸν τριτογενοῦς παραγωγῆς: ὑπηρεσίες) στοιχίζει σήμερα ἓνα μισθὸ μιᾶς ὥρας, ὅπως καὶ τὸ 1900, καὶ μάλιστα σ' ὅλες τὶς χῶρες τῆς γῆς (N. Ὑόρκη, Μόσχα, Καλκούτα) Ἡ ἀγοραστικὴ ἀξία τοῦ μισθοῦ σὲ προϊόντα τριτογενοῦς παραγωγῆς εἶναι ἢ αὐτὴ σχεδὸν σ' ὅλες τὶς χῶρες, ἐνῶ σὲ προϊόντα πρωτογενοῦς καὶ δευτερογενοῦς παραγωγῆς ποικίλλει κατὰ χῶρες ἀνάλογα μὲ τὴν τεχνικὴ τους πρόοδο. Ἐνα καλὸ ψυγεῖο π.χ. τὸ 1958 πωλεῖται στὴ N. Ὑόρκη 100 ὠριαίους μισθοῦς, στὸ Παρίσι 700 καὶ στὸ Κάϊρο 7.000. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ καταφαίνεται ὅτι ἡ ἐπίδραση τῆς τεχνικῆς προόδου εἶναι ἄμεση καὶ σημαντικὴ στὴν ἀνύψωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου.

3.—Τὰ ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς προόδου εἶναι σημαντικὰ καὶ στὴ βελτίωση τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ὅταν φθάσῃ σὲ ὀρισμένο βιοτικὸ ἐπίπεδο, τείνει νὰ θυσιάσῃ τὴν περαιτέρω ἀνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ στὴ βελτίωση τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς του. Ἐλαττώνει δηλαδή τὶς προσπάθειές του γιὰ τὸν προσπορισμὸ ἀγαθῶν καταναλώσεως καὶ αὐξάνει τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν, ποὺ δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὶς ἀνάγκες καταναλώσεως, ὅπως π.χ. εἶναι οἱ ἀνάγκες ψυχαγωγίας, ἀναπαύσεως, ἀνεξαρτησίας, θεαμάτων, σωματικῆς, πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τελειοποιήσεως.

Ἡ τεχνικὴ πρόοδος συνετέλεσε, κατὰ τὸν Γάλλο καθηγητὴ J. Fourastié⁽⁹⁾ στὴ βελτίωση τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, διότι ἐπέφερε τὸν περιορισμὸ τῶν ὥρῶν ἐργασίας, τὴν αὐξηση τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὴν αὐξηση τοῦ μέσου ὄρου διαρκείας τῆς ζωῆς, τὴ βελτίωση τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐνασχολήσεως, τὴν ἀπόκτηση ἀνέσεων στὴ διαβίωση καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἐπιτρέπει πάντοτε τὴ μείωση στὴ διάρκεια τῆς ἐργασίας, χωρὶς ἐλάττωση τῆς παραγωγῆς, χωρὶς πτώση δηλαδή τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Σήμερα, ἔχουν ἐλαττωθῆ σημαντικὰ οἱ ὥρες ἐργασίας κάθε ἡμέρα, οἱ ἐργάσιμες ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος, οἱ ἐβδομάδες ἐργασίας στὸ ἔτος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν ἐργασίας στὴ διάρκεια τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τὸ 1900, στὴ Γαλλία, εἴχαμε 3700—4000 ὥρες ἐργασίας τὸ ἔτος, ἐνῶ σή-

9. Fourastié - J.—ἐν. ἀν.

μερα φθάσαμε στις 2.200 ώρες εργασίας. *Αν από τις 8.800 ώρες του έτους (365 ήμερ.×24 ώρες) αφαιρέσωμε τὸ χρόνο, πὸ ἀπαιτεῖται γιὰ ἐργασία, ὕπνο, ἀνάπαυση καὶ διακίνηση γιὰ τὴν ἐργασία, μένει γιὰ ψυχαγωγία καὶ ἀνέσεις χρόνος 1.900 ὡρῶν τὸ ἔτος.

Ἐὸ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας βρίσκει ὡς καλύτερο τρόπο, γιὰ τὴ χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου του, τὴν ἐκπαίδευσή του, τὴ συστηματικὴ καλλιέργεια τῶν πνευματικῶν του δυνάμεων. Ἐὸ ἀριθμὸς τῶν ἀναλφαβήτων ἔχει περιορισθῆ σ' ὄλες τις χῶρες, τὰ ὄρια ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἔχουν αὐξηθῆ ἀπὸ 4 σὲ 8—10 ἔτη. Ἐὸ Μέση Παιδεία ἐπεκτείνεται σ' ὄλο τὸν πληθυσμό. Στὴ Γαλλία π.χ. τὸ 1950 τὰ 19,5% τῶν ἐφήβων 11—17 ἐτῶν φοιτοῦν στὰ σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, τὸ 1967 τὰ 27,9% καὶ τὸ 1968 θὰ διπλασιαθοῦν. Λαϊκὰ Πανεπιστήμια, μορφωτικὰ κέντρα καὶ βιβλιοθηκὲς λειτουργοῦν σ' ὄλες τις ἀνεπτυγμένες χῶρες. Ἐὸ κινηματογράφος, τὸ ραδιόφωνο, οἱ φωτεινὲς εἰκόνες καὶ ἡ τηλεόραση, ἐπιτεύγματα τῆς σημερινῆς τεχνικῆς, συμβάλλουν σημαντικὰ στὴ μόρφωση (σχολικὴ καὶ ἐλεύθερη) τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ἐὸ ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς, πὸ συνετέλεσε στὴ μείωση τῶν ὡρῶν ἐργασίας, ὠθησε στὴν αὐξηση τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀτόμου.

Μὲ τὴν ἀνύψωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, πὸ προῆλθε ἀπὸ τὴ βιομηχανικὴ παραγωγή ἀγαθῶν καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων στὴν ἰατρικὴ καὶ στὴ βιολογία, ἔχομε αὐξηση τοῦ μέσου ὄρου διαρκείας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν 18ον αἰῶνα, στὴ Γαλλία, κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς, σὲ 140 παιδιὰ μισθωτῶν τὰ 73 μόνον φθάνουν στὸ 1ο ἔτος τῆς ζωῆς των, τὰ 39 μόνον στὸ 2ο ἔτος, τὰ 24 μόνον στὸ 20ὸ ἔτος καὶ τὰ 8 μόνον στὸ 40ὸ ἔτος. Τὸ 1800, ἡ παιδικὴ θνησιμότητα φθάνει τὰ 250‰, τὸ 1930 τὰ 80‰, τὸ 1950 τὰ 40‰ (Γαλλία), ἐνῶ σ' ἄλλες χῶρες κατῆλθε, τὸ 1950, στὰ 30‰. Ἐὸ μέσος ὄρος ζωῆς ἔφθασε στὴ Γαλλία τὰ 65 χρόνια καὶ στὶς Η.Π.Α., Σουηδία καὶ Κάτω Χῶρες τὰ 70 χρόνια.

Μὲ τὴν τεχνικὴ πρόοδο ὁ ἄνθρωπος ἐπέτυχε σήμερα σημαντικὴ τὴ βελτίωση τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀσχολίας του. Παλαιότερα τὰ 80% τῶν κατοίκων ἐργαζόταν στὴ γεωργία· τώρα, μὲ τὴν παραγωγή πολλῶν ἀγαθῶν καταναλώσεως (τροφῆς κλπ.) μὲ τὰ τεχνικὰ μέσα, οἱ χειρώνακτες βρίσκουν ἐργασία στὴ δευτερογενῆ καὶ τριτογενῆ παραγωγή. Ἐὸ ἐπόμενος πίνακας φανερώνει αὐτὴ τὴ συνεχῆ βελτίωση τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀσχολίας τοῦ ἀνθρώπου (10).

Σύνθεση ἐργαζομένου πληθυσμοῦ (‰)

Χρονολογία	Ἐργαζόμενοι(‰) σὲ πρωτογενῆ παραγωγή		Ἐργαζόμενοι(‰) σὲ δευτερογενῆ παραγωγή		Ἐργαζόμενοι(‰) σὲ τριτογενῆ παραγωγή	
	Η.Π.Α.	Γαλλία	Η.Π.Α.	Γαλλία	Η.Π.Α.	Γαλλία
1850—1860	65	52	18	;	18	;
1900—1910	32	42	31	30	37	28
1930—1940	18	37	34	30	48	33
1954—1956	10	31	31	34	59	35

4.—Ἐὸ ἐπιμήκυνση τῆς μέσης φυσικῆς ζωῆς, πὸ ἐπιτυγχάνεται, ὅπως εἶπαμε, μὲ τις ἐφαρμογὲς τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων, ἐπιτρέπει στὸν

10. Le monde en devenir. ἐν. ἀν., σελ. 20-24-13.

άνθρωπο νά ζή μιὰ ζωὴ βιολογικὰ πλήρη, μιὰ ζωὴ ποὺ περιέχει τὴν παιδικὴ ἡλικία, τὴν ἐφηβεία, τὴν ὄριμη ἡλικία καὶ τὸ γῆρας. Αὐτὴ τὴν πλήρη ζωὴ δὲ ζοῦσε παλαιότερα παρὰ μιὰ μειονότητα ἀνθρώπων πολὺ μικρὴ, εὐνοημένη ἀπὸ φυσικὴ ἀντοχὴ ἢ ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀνεση. Μιὰ κοινωνία ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τέτοια ἄτομα μὲ πλήρη ζωὴ, εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη, στὴν ὁποία ἓνας ἄνθρωπος στοὺς δύο ἀποθνήσκει πρὶν ἀπὸ τὰ 25, 20, ἢ 15 χρόνια του καὶ τρεῖς στοὺς τέσσερεις ἀποθνήσκουν στὰ 35 ἢ στὰ 30 χρόνια τους. Ἡ συνειδητὴ ζωὴ, γνωρίζομε, ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 12ο ἔτος, ἐνῶ ἡ αὐτονομία ἀπὸ τὸ 20ο ἔτος· ἔτσι, παλαιότερα, τὰ περισσότερα ἄτομα σὲ μιὰ κοινωνία ζοῦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχία καὶ καθοδήγηση μιᾶς μειονότητος (τῶν ὀλίγων ἡλικίας 30—40 ἐτῶν), ζοῦσαν ζωὴ παρασιτικὴ.

Παλαιότερα, ἐπίσης, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπρόκαμε νὰ ἰδῆ ὄριμα ὄλα τὰ παιδιὰ του, εἴτε διότι ἀπέθνησκαν ἐκεῖνα εἴτε διότι ἀπέθνησκε αὐτός, καὶ ἔτσι ζοῦσε μόνον τὰ θεάματα τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς κακῆς ζωῆς στὴν οἰκογένειά του. Σήμερα, ὁ ἄνθρωπος δὲ ζῆ τὸ φυσικὸ ἐπιθανάτιο πόνον ἕνεκα, γιὰ τὸ θάνατος, ποὺ ἐπέρχεται στὰ 70 ἢ 80 χρόνια του, δὲν βαρύνει τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ζωὴ του καὶ θεωρεῖται σὰν ἓνα φυσικὸ ἐπεισόδιο, σὰν μιὰ ἀποκοπὴ. Τὸ γῆρας εἶναι πλέον ἢ συνήθης πτώση ἐνὸς σώματος, ποὺ γυρίζει πρὸς τὸ θάνατο μὲ τὴν παρασιτικὴ ζωὴ.

Ἡ συζυγικὴ ζωὴ, ἐνῶ παλαιότερα διαρκοῦσε 20 χρόνια, τώρα διαρκεῖ 50 χρόνια. Οἱ γονεῖς μποροῦν καὶ ζοῦν τὰ 30 χρόνια τοῦ γάμου τοῦ νεαρότερου τέκνου τους. Ἐτσι, οἱ ἡλικίες σὲ κάθε κοινωνία, ἐνῶ παλαιότερα παρουσίαζαν πυραμίδες φαρδιᾶς στὴ βάση (νεὰ ἄτομα) καὶ αἰχμηρῆς στὴν κορυφή, ὅπου βρισκόταν οἱ ὀδηγοὶ τῶν ὀλίγων ἐνήλικα ἄτομα), σήμερα παρουσιάζουν πυραμίδες—παραλληλόγραμμο.

5.— Ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἡμερῶν ἦταν παρασιτικὴ, διότι ὁ ἄνθρωπος ἄφηνε χέρσες τὶς πνευματικὰς λειτουργίας του. Σήμερα, ποὺ ὄλοι φροντίζουν μὲ τὴν ἐκπαίδευσή τους νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὶς ἰκανότητες τῆς σκέψεώς των, τώρα ποὺ ὁ ἐλεύθερος χρόνος χρησιμοποιεῖται μὲ πνευματικὰς ἐνασχολήσεις (θέατρο, κινηματογράφος, διάβασμα) καὶ ποὺ ὄλοι τείνουν, κατὰ τὸν ἐλεύθερον χρόνον τους, νὰ σμικρύνουν τὴν ἀπόστασιν ἐκείνων ποὺ ἔμαθαν στὸ σχολεῖο καὶ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ μάθουν, σήμερα, μὲ ὄλα αὐτὰ, σμικρύνεται σημαντικὰ τὸ χάσμα μεταξὺ τῆς μάζας καὶ τῶν ὀλίγων ἀνεπτυγμένων ἀτόμων, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀπάνθισμα τῆς κοινωνίας. Οἱ μεγάλες ἀνθρώπινες μάζες, σὲ πολλὰς χώρας, μποροῦν νὰ σκέπτονται πλέον γιὰ ἄλλα σχεδὸν θέματα, ποὺ σκέπτεται καὶ τὸ ἀπάνθισμα τῆς κοινωνίας. Ἀπὸ τὶς μάζες, τώρα, ξεπηδοῦν καλλιεργημένα ἄτομα, καὶ ἔτσι ἐλπίζεται ὅτι θὰ ἔχωμε περισσότερους ἐρευνητὰς στὸ μέλλον καὶ θὰ εἶναι εὐκολώτερη ἢ ἐπιλογὴ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡ ἀνάδειξις ἐκείνων, ποὺ θὰ δοθοῦν στὴν ὑψηλὴ πνευματικὴ δραστηριότητα, στὴν πρόοδο τῆς πραγματικῆς ἐπιστήμης. Ἡ μάζα, μὲ τὶς σημερινὰς δυνατότητες πνευματικῆς καλλιεργείας, διασφαλίζει τὴ διάρκειαν, τὴ συντήρησιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἐνῶ τὸ ἀπάνθισμα, ποὺ προέρχεται πλέον καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴ μάζα, συμβάλλει στὴν ὄθησιν τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου, στὴν αὐξήσιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

6.— Παρ' ὄλας αὐτὰς τὶς εὐεργετικὰς συνέπειας τῆς τεχνικῆς προόδου, παραμένουν σοβαρὰ ἐρωτηματικὰ στὸν κάθε στοχαζόμενον ἄνθρωπον :

—Πῶς θὰ μπορέσουν αὐτὰς οἱ εὐεργετικὰς ἐπιπτώσεις τῆς τεχνικῆς, ποὺ διαπιστώνονται σ' ὄρισμένους μόνον λαοὺς, νὰ ἐπεκταθοῦν σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς;

—Θὰ κατορθωθῆ ἄραγε νὰ μὴ χρησιμοποιηθοῦν ὄρισμέναι δυνάμεις

τῆς τεχνικῆς γιὰ τὴ μαζικὴ καταστροφή τῶν λαῶν σ' ἓνα νέο πόλεμο; Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας ἔχει ἄρκετὲς πικρὲς ἐμπειρίες καὶ πληροφορίες ἀπὸ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῶν τεχνικῶν μέσων, ποὺ χρησιμοποιήθηκαν ἢ μέλλουν νὰ χρησιμοποιηθοῦν σὲ πολεμικὲς περιόδους. Τὰ σύγχρονα πολεμικὰ μέσα (ἀτομοβόμβα, μέσα βακτηριολογικῶν πολέμων καὶ καταστροφῆς ἐδωδίων φυτῶν) εἶναι προϊόντα τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ ἔχουν τὴν πρωτοφανῆ δύναμη μαζικῆς καταστροφῆς ἀνθρώπων. Γι' αὐτό, ὁ ἄνθρωπος ἀνησυχεῖ, σήμερα, γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων του, ὅπως ἀκριβῶς ἀνησύχησε καὶ ὁ Νόμπελ, ὅταν ἔβλεπε νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἐκρηκτικὲς ὕλες, ποὺ ἀνακάλυψε, σὲ καταστροφὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καί, ἂν ὁ Νόμπελ, γιὰ νὰ ἐφησυχάσῃ, δώρισε τὴν περιουσίαν του καὶ καθιέρωθηκε τὸ βραβεῖο Νόμπελ ποὺ ἀπονέμεται σὲ δημιουργοὺς ἔργων, ποὺ ὑπηρετοῦν τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας διατηρεῖ ἀκόμη τὴν ἀνησυχία του...

— Ἀλλά, καὶ ἂν ἀκόμη τὰ ἀγαθὰ τῆς τεχνικῆς προόδου γίνουν κτήμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἂν οἱ ἐλπίδες, ποὺ διαφαίνονται στίς ἡμέρες μας, γιὰ τὴ μὴ χρησιμοποίησιν τῶν καταστρεπτικῶν πολεμικῶν ὄπλων, γίνωνται πεποιθήσεις καὶ διασφαλισμέναι, ἀπαράβατες, παγκόσμιαι συμφωνίαι, μένει πάλιν μιὰ σοβαρὴ ἀνησυχία στὸ σημερινὸ ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἐπιταχυνόμενη τεχνολογικὴ ἀνάπτυξιν: Ὁ ἄνθρωπος, ὁ μέσος ἄνθρωπος καὶ ὁ κατώτερος τοῦ μέσου τύπου, στίς ἀνεπτυγμέναις τεχνολογικαῖς χώραις, δὲ θὰ ἔχη πλέον ὡς βασικὴ ἀπασχόλησίν του τὰ προβλήματα τῆς ὑπαρξέως, τῆς συντηρήσεως τῆς βιολογικῆς του ὄντοτης. Μὴ ἔχοντας πλέον κυρίαρχα στὸ βίον του τὰ ἐνστικτώδη κίνητρα, ποὺ καλύπτουν ὡς τώρα τὴν ζωὴν, θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ βρῇ ἄλλα κίνητρα δραστηριότητος. Αὐτὴ ἡ ἀναζήτησις συμβαίνει σὲ ἐποχῇ, ὅπου ἡ ἐπικράτειος τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Μεταφυσικῆς περιορίζονται, ἐνῶ ἀπ' αὐτὲς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔχη περισσότερη ἀνάγκη. Ἔτσι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ J. Fourastié, τὸ βασίλειον τοῦ ἐνστικτοῦ καὶ τὸ βασίλειον τῆς θρησκείας, οἱ δύο κρίκοι ποὺ ὀρίζουν τὴν ἀλυσίδα, ἢ ὁποῖα ἐνώνει ἀδιάρηκτα καὶ σύγχρονα ὑποβαστάζει τὴν ἀνθρωπότητα, ἐξαφανίζονται ἢ τοῦλάχιστον ὑποχωροῦν ταῦτόχρονα. Ποῖος θὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα σ' αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν; Μήπως ἡ παιδεία, ποὺ ξεύρει νὰ ξυπνήσῃ στὸ ἄτομον τὴ βαθύτατην ἀνθρώπινον οὐσίαν του μὲ ὅλες τὰς πνευματικὰς ἀνησυχίας (γνωστικὰς, ἠθικὰς, αἰσθητικὰς, μεταφυσικὰς), σωστὰ προσανατολισμένη, θὰ μπορῇ νὰ διανοίγῃ αἴθριους τοὺς ὀρίζοντες στίς ἀναζητήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ν' ἀνασυνδέῃ τοὺς κρίκους τῆς ἀλυσίδας ἐκείνης, ποὺ ὑποβαστάζει τὴν ἀνθρώπινον ζωὴν;..

III.—ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ

Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικόν, ποὺ διακρίνομε στὸ σύγχρονον κόσμον, εἶναι ἡ νέα κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ διάρθρωσις. Οἱ ἐπικοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν καὶ ἰδεῶν μὲ τὰ νέα συγκοινωνιακὰ μέσα, ἡ νέα ἀξιολόγησις τοῦ ἀτόμου στὸ κοινωνικὸν σύνολον, οἱ κοινωνιολογικὲς ἐρευναι καὶ στατιστικὲς μελέται, οἱ διεθνεῖς ὀμάδες πολιτικῆς πιέσεως, ἡ ἐντονὴ παρουσία τῶν ἐγχρώμων λαῶν, οἱ ὀμάδες κοινῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, οἱ οἰκονομικὲς διαφορῆς τῶν χωρῶν, τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῶν ὑποαναπτύκτων, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν δεδομένα τῆς ἐποχῆς καὶ

δυνάμεις που διεργάζονται μιὰ νέα κοινωνική και οἰκονομική διάρθρωση σὲ παγκόσμια κλίμακα.

1.—Οἱ ἐπικοινωνίες τῶν ἀνθρώπων και οἱ ἀνταλλαγές ἀγαθῶν και ἰδεῶν (11).

Κατὰ τοὺς Νεώτερους Χρόνους, μὲ τὴ χρησιμοποίηση τοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ σιδηροδρόμου και τοῦ ἀεροπλάνου, ἔχουν εὐκολυνθῆ σημαντικὰ οἱ ἐπικοινωνίες τῶν ἀνθρώπων και οἱ ἀνταλλαγές ἀγαθῶν και ἰδεῶν.

Τὸ ἀτμόπλοιο, ὡς μέσο ἐπικοινωνίας, ἔγινε συντελεστής μεγάλων κοινωνικῶν μεταβολῶν :

Ἡ εἴσοδος τῆς ἀτμομηχανῆς στὶς ναυτικές διακινήσεις συντελεῖ στὶς μεγάλες ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀτλαντικοῦ χώρου και στὴν ἐπέκταση κατὰ συνέπεια τῆς ἐμπειρίας τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἔξοδος μεγάλων ἀτμοπλοίων μὲ πολλὰ ἐμπορεύματα ὠθεῖ στὴν τελειοποίηση τῶν μηχανημάτων τῶν πλοίων και τῶν λιμένων και στὴ δημιουργία νέων πόλεων. Ἡ φαντασία τῶν κατοίκων τῶν ἄλλων Ἠπειρῶν ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης ἐρεθίζεται ἀπὸ ὅσα μαθαίνουν ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους. Ἔτσι, στὴν Ἰαπωνία παρατηροῦνται ἐνωρὶς κινήσεις γιὰ πολιτική και πολιτιστική ἀνάπτυξη. Τὸ ἐμπόριο ἀναστατώνει τὴν ἰσορροπία τῶν μαζῶν : ἡ Καλκούτα γίνεται μητρόπολη τοῦ κόσμου· στὴ γηραιὰ Κίνα φουντώνει τὸ πνευματικὸ ζύπνημα· συχνὴ εἶναι ἡ μετακίνηση πληθυσμῶν σ' ὅλες τὶς Ἠπείρους ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ εἰς τὰ παράλια· μεγάλη μετανάστευση λευκῶν ἐνεργεῖται στὴν Ἀμερική και στὶς χώρες τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου· ἕνας ὀλόκληρος ὠκεάνειος κόσμος δημιουργεῖται μὲ συχνές ἀνταλλαγές μέσων ἐργασίας, τροφίμων και ἀνθρώπων και μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πολιτική, πὺ καταλήγει στὴν ὀργάνωση τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων διοδίων στὴ θάλασσα (Ἀγγλικῆς ἐπικρατείας, Ἀμερικανικῆς κλπ.).

Ὁ σιδηρόδρομος ἐπίσης παρώθησε (ἀρχές 20οῦ αἰῶνα) τὴ μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς Εὐρώπης. Στὴν Ἀγγλία, ὁ σιδηρόδρομος εὐκολύνει τὸ ἐμπόριο και τὴ βιομηχανία και εὐνοεῖ θετικὰ μιὰ καπιταλιστικὴ κοινωνία, ἀνοικτὴ στὴν κοινωνικὴ πρόοδο, μὲ τὴν ἐλευθερία τοῦ συνδικαλισμοῦ τῶν ἐργατῶν, μὲ τὴ δημιουργία τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος πὺ κυβέρνησε ἀρκετὲς φορὲς ἐκείνη τὴ χώρα. Στὴ Γερμανία, ὁ σιδηρόδρομος στηρίζει ἕνα νέο καπιταλισμὸ και εὐκολύνει τὴν πολιτικὴ ἐνοποίηση σὲ μιὰ κεντρικὴ ἐξουσία ἰσχυρὴ γιὰ στρατιωτικὲς κινητοποιήσεις. Στὴ Γαλλία, δημιουργεῖ ἕναν ὀλόκληρο βιομηχανικὸ κόσμο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὑποκινοῦνται σοσιαλιστικὲς δονήσεις και κοινωνικοὶ ἀγῶνες. Στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, μὲ τὸ σιδηρόδρομο, ἀναπτύσσεται ἡ βιομηχανία, τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ ταξείδια και ἐπέρχεται ἡ ὀριστικὴ ἔνωση τῶν Πολιτειῶν. Στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἀναπτύσσεται σιδηροδρομικὸ δίκτυο γιὰ τὶς ἀχανεῖς ἐκτάσεις της και ἐνώνονται οἱ μεγάλες ἀποστάσεις μὲ τὴν Κεντρικὴ Ἀσία, τὴν Κίνα και τὶς Ἀσιατικὲς νήσους.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν Ἠπειρῶν ἐκφράζεται ἀρκετὲς φορὲς ὡς πόλεμος μεταξὺ ἀτμοπλοίων και σιδηροδρόμων. Ὁ σιδηρόδρομος μετέβαλε τὴν κοινωνικὴ διάρθρωση στὴν Εὐρώπη, ἐνῶ στὴν Ἀμερική τὸ ἀτμόπλοιο ἦταν ὁ βασικὸς συντελεστής κοινωνικῶν ἐξελίξεων. Στὴν Εὐρασία ὁ σιδηρόδρομος ἀνταγωνίζεται ἀκόμη τὴ ναυτικὴ κίνηση. Στὸ δυτικὸ κόσμο ὁ

11. MORAZÉ - C. : Transformations des structures sociales, Larousse, XXe, 1959, P. 20-26-2.

σιδηρόδρομος είναι μέσο τοῦ φιλελευθέρου καπιταλισμοῦ, ἐνῶ στή Σοβιετική Ἑνωση εἶναι μέσον ἐπεκτάσεως τοῦ λαϊκοῦ σοσιαλισμοῦ.

Τὸ ἀεροπλᾶνο εἶναι ὁ νεώτερος συντελεστής σοβαρῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν. Μὲ τὸ ἀεροπλᾶνο μεταφέρονται ταχύτατα τὸ ταχυδρομεῖο καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ σύντομη ἐπικοινωνία μὲ τοὺς κόμβους τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς καὶ ἀναπτύσσονται ἐμπορικὲς πράξεις μεγάλης οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας.

Τὸ ἀτμόπλοιο, ὁ σιδηρόδρομος καὶ τὸ ἀεροπλᾶνο εἶναι, κατὰ τοὺς εἰδικούς, οἱ μεγάλοι παράγοντες κοινωνικῆς ἀναπτύξεως μὲ συνέπειες: τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς ἐργασίας, τὴν κοινωνικὴ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν διαφορῶν χωρῶν καὶ τὴν ἐνθάρρυνση ἀναπτύξεως βιομηχανικῶν κοινωνιῶν στὶς ἀρχαϊκὲς κοινωνίες καὶ στὶς ὑποανάπτυκτες χῶρες.

Στὸ μέλλον, μὲ τὴ χρήση τοῦ οὐρανίου καὶ τὴν ἀντικατάσταση τῶν τόννων τοῦ ἄνθρακος καὶ τοῦ πετρελαίου καὶ μὲ τὴ συνθετικὴ παραγωγή πλαστικῶν, θὰ ὑπερισχύσῃ τὸ ἀεροπλᾶνο καὶ οἱ συνέπειές του στὰ κοινωνικὰ πράγματα θὰ γενικευθοῦν. Ἡ ἰσχυρὴ οἰκονομία καὶ ἡ μεγάλη δύναμη τῶν ναυτικῶν ἐθνῶν θὰ περιορισθῇ σημαντικὰ μὲ τὴν εἴσοδο τῆς πυρηνικῆς δυνάμεως στὰ μέσα ἐπικοινωνίας καὶ ἔτσι ἀξιόλογες θὰ εἶναι οἱ ἀνακατατάξεις δυνάμεων καὶ οἱ κοινωνικὲς ἀναμορφώσεις στὶς θαλάσσιες ἀκτὲς μὲ τοὺς ἱστορικοὺς ἐμπορικοὺς λιμένες τῶν.

2.—Νέα ἀξιολόγηση τοῦ ἀτόμου στὸ κοινωνικὸ σύνολο ⁽¹²⁾

Παλαιότερα, τὸ ἄτομο ἦταν ἕνας οἰκοδομομανῆς, ποὺ φρόντιζε νὰ ἐξασφαλίσῃ βασικὲς ἐγκαταστάσεις γιὰ τὴν ἐργασία του καὶ τὴ σταθερὴ διαμονή του. Ἀργότερα, τὸ ἄξιο στὴν κοινωνία ἄτομο ἦταν ὁ ἐπιδέξιος μετακομιστῆς ἀγαθῶν, ποὺ ἐπιτύχαινε μεγαλύτερη ἀκτίνα δράσεως, ἰσχυρότερα μέσα ζωῆς καὶ δημιουργοῦσε εὐτυχέστερο πολιτισμό. Σήμερα, τὸ ἄτομο ἀναζητεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐκπαιδευμένος γιὰ τὴν ἐργασία του καὶ τὴ ζωὴ του ἄνθρωπος.

Οἱ νέες οἰκονομικὲς συνθήκες φέρουν τὴν παιδεία στὸ κέντρο τῶν διαφορόντων. Στὴν Κίνα π.χ. ἡ βελτίωση τῆς ὑγείας καὶ τῆς γεωργίας ἔχει συντελεσθῆ ταχύτατα μὲ τὴ διάδοση στὰ ἄτομα τῶν εὐρυτέρων λαϊκῶν μαζῶν τῶν σχετικῶν γνώσεων καὶ μεθόδων. Τὰ μέσα μεταδόσεως τῆς σκέψεως (σχολεῖο, βιβλίο, κινηματογράφος, ραδιόφωνο, τηλεόραση, ἐντυπα) θὰ δονήσουν τὴν ἀκίνησια καὶ στασιμότητα τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, τὴν ὁποία δὲν ἐκίνησαν, στὰ 150 χρόνια, τὰ ἀτμόπλοια καὶ οἱ σιδηρόδρομοι τῶν Εὐρωπαϊῶν. Ἡ ἐκπαίδευση, σήμερα, διεργάζεται σιγὰ - σιγὰ τὴν κατάργηση τῶν κοινωνικῶν τάξεων, γιὰ τὴν μὲ τὴ διάδοση τῶν γνώσεων καὶ τῶν μεθόδων ἐργασίας καὶ ζωῆς, τὸ κάθε ἄτομο αἰσθάνεται ὅτι βρίσκεται μπροστὰ σὲ ἴσες μὲ τὰ ἄλλα ἄτομα δυνατότητες ζωῆς καὶ χαρᾶς.

Οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν νὰ ζήσουν στὴν πόλη, ν' ἀστικοποιηθοῦν (ζωὴ μὲ ἠλεκτρισμό, ὁδοποιΐα, τηλέφωνο, ψυχαγωγία, ἐπιστημονικὲς μεθόδους ἐργασίας), γιὰ τὴν διαπιστώνουν, ὅτι στὴν πόλη ἀποκτοῦν νέες ἰδέες ζωῆς, συλλαμβάνουν νέα προβλήματα, ἐπινοοῦν, μορφώνονται, προοδεύουν ὡς ἄτομα,

Ἄλλο πλοῦτος τῆς αὔριον δὲ θὰ εἶναι ὁ χρυσός, οὔτε οἱ πρῶτες ὕλες, οὔτε ἡ συγκοινωνία, ἀλλὰ οἱ γνώσεις τοῦ ἀτόμου. Οἱ κοινωνίες δὲ θὰ ὀργανώ-

12. Morazé - C. ἐν. ἀν. σελ. 20—26—5.

νονται με βάση τὸ χρυσὸ ἢ τὶς πρῶτες ὕλεις, ἀλλὰ με βάση τὶς γνώσεις τῶν ἀτόμων, τὴν παιδεία. Κυκλοφορία καὶ ἀνάπτυξη τῶν γνώσεων θ' ἀποτελοῦν τὶς κύριες γραμμὲς ὀργανώσεως κάθε κοινωνίας.

Οἱ νέες ἀντιλήψεις ἠθικῆς, οἰκογενειακῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ζωῆς, ποὺ θὰ εἰσάγονται μετὰ τὴν παιδεία, θὰ δημιουργοῦν ἀναστατώσεις στὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις τῶν ἀτόμων καὶ θὰ ἐπιφέρουν νέα κοινωνικὴ διάρθρωση. Ἐτσι, στὴν Κίνα π, χ., ἡ εἰσαγωγή μετὰ τὴν παιδεία τῆς ἰδέας καὶ τῶν τρόπων τοῦ προγραμματισμοῦ ἢ περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων θὰ ὀδηγήσῃ στὴ διάλυση τῆς πληθυσμιακῆς ἀσφυξίας καὶ στὴν καλύτερη μετέπειτα κίνηση καὶ ζωὴ τοῦ ἀτόμου ἀνάμεσα στὴν κοινωνία του.

Οἱ νέες γνώσεις καὶ μέθοδοι ἐργασίας, ποὺ θὰ μεταδίδονται στὶς εὐρεῖες μάζες, δὲ θὰ προϋποθέτουν καὶ τὴν πλήρη σ' αὐτὲς ἐνημέρωση ἐπὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀποδείξεων των. Ἐνας καλὸς καλλιεργητὴς ἢ ἕνας καλὸς τεχνίτης θὰ χρειάζεται βέβαια νὰ μάθῃ τὸ χειρισμὸ νέων μηχανημάτων ἀλλὰ δὲ θὰ χρειάζεται νὰ γνωρίζῃ τὶς βασικὲς ἀρχές, τοὺς νόμους καὶ τὶς ἀποδείξεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται. Μὲ ἐλάχιστο πνευματικὸ κόπο τοῦ καθενός, σὲ λίγα μαθήματα, καὶ μετὰ μέσα, γιὰ τὴν μετάδοση γνώσεων, τὴν εἰκόνα καὶ τὸν λόγον, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμε συλλογικὲς ἐπιτυχίες στὴν μετάδοση γνώσεων καὶ μεθόδων καὶ μεταβολὲς στὶς κοινωνικὲς ἀντιλήψεις.

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος καὶ ὁ ἐκπαιδευμένος ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀσφαλῶς νέα αἰτήματα. Καὶ παλαιότερα, θεωροῦσαν ἄξιο ἄτομον στὴν κοινωνία τὸν μορφωμένον ἄνθρωπον. Τὸ πλεονέκτημα ὅμως τοῦτο τὸ εἶχε μικρὸς ἀριθμὸς ἀτόμων. Ἡ ἐπέκταση αὐτοῦ τοῦ πλεονεκτήματος στὶς εὐρύτερες μάζες τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ μεγάλη κατάκτηση τοῦ μέλλοντος. Ἡ παιδεία, ποὺ θὰ ἐξασφαλίσῃ στὸ κάθε ἄτομον, στὸ ὁποιοδήποτε ἄτομον, τὴν δυνατότητα νὰ χρησιμοποιοῦ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις, θὰ εἶναι ὁ βασικὸς παράγοντας τῆς κοινωνικῆς διαρθρώσεως.

3.— Ἡ ἐπιστήμη τῆς κοινωνιολογίας ὡς συντελεστὴς νέας κοινωνικῆς διαρθρώσεως

Ἡ ἐπιστήμη τῆς κοινωνιολογίας, μελετᾷ, σήμερον, τὴν κατάστασιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων (σύνθεσιν πληθυσμῶν, σχέσεις ἀτόμων καὶ κοινωνικῶν ὁμάδων, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις ἐργαζομένων, διακινήσεις ἀτόμων καὶ ὁμάδων, οἰκογενειακὲς, φυλετικὲς καὶ ἐθνικὲς ἀντιλήψεις καὶ συλλογικοὶ πόθοι) καὶ μπορεῖ νὰ διαπιστώσῃ κοινωνικὰ προβλήματα καὶ νὰ ὑποδεικνύῃ λύσεις⁽¹³⁾.

Στατιστικὲς ὑπηρεσίαι ἐκδίδουν εἰδικὰ δελτία καὶ ἐπετηρίδες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος καὶ τῆς συνθέσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὑγείας, τῆς κοινωνικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀσφαλίσεως, τῆς παιδείας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς διοικήσεως, ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως, τῆς ἀνεργίας, τῆς παραγωγῆς (φυσικῆς καὶ μεταποιητικῆς), τῶν δημοσίων ἔργων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν μεταφορῶν, ἐπὶ τοῦ τουρισμοῦ, τῶν ἐπικοινωνιῶν, τῶν δημοσίων θεαμάτων καὶ τοῦ τύπου, ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, τοῦ νομίματος, τῶν τιμῶν, τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν δαπανῶν, ἐπὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων καὶ συναλλαγῶν.

Εἰδικὰ Ἰνστιτοῦτα κοινωνικῶν ἐρευνῶν ἐνεργοῦν ὑπολογισμοὺς τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων, συνθέτουν προγραμματισμοὺς καὶ μποροῦν νὰ κα-

13. α) *Bul. Intern. des structures sociales*, Paris 1960—1964.
β) «*La Sociologie contemporaine*», No 4/1955, vol. III.

τευθύνουν τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπαγγελματῶν, τῶν πληθυσμιακῶν κινήσεων, τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν. Προφυλάσσουν ἀπὸ ἐπιζήμιες συνέπειες κοινωνικῶν μέτρων, περιορίζουν στὸ ἐλάχιστο τὶς ἐμπειρικές λύσεις, τὰ πρόχειρα μέσα, τὶς αὐθαιρεσίες ἡγητόρων, παρέχουν δεδομένα γιὰ τὴν προπαρασκευὴ ποθητῶν ἐξελίξεων καὶ γιὰ τὴν αὐξηση ἢ τὸν περιορισμὸ κοινωνικῶν ρευμάτων, διερευνοῦν, ἐνημερώνουν καὶ προετοιμάζουν ἢ κατευθύνουν τὴν κοινὴ γνώμη, ὑποδεικνύουν μέτρα προσαρμογῆς σὲ νέες κοινωνικὲς καταστάσεις.

Στὴν Ἀμερική, στὴ Γαλλία, στὴ Ἀγγλία, στὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση οἱ διοικητικὲς καὶ πολιτικὲς πράξεις τῶν ὑπευθύνων καὶ τὰ μέτρα κοινωνικῆς πολιτικῆς (ἀπασχόληση, εἰσόδημα, βιοτικὸ ἐπίπεδο : ὑγεία—διατροφή—κατοικία, κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις, ἐκπαίδευση) ⁽¹⁴⁾ στηρίζονται πάντοτε στὰ δεδομένα κοινωνικῶν ἐρευνῶν μὲ μετρήσεις καὶ στατιστικὰ στοιχεῖα καὶ ἐντάσσονται σὲ προγράμματα κοινωνικῆς δραστηριότητος.

Ἔτσι, ἡ κοινωνιολογία ἀποτρέπει τὴν τυφλὴ πορεία τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ παγκοσμίου ἐπιπέδου, προετοιμάζει νέες κοινωνικὲς διαρθρώσεις, ποὺ ὑπαγορεύονται ὄχι τόσο ἀπὸ προσωπικὲς γνώμες, ἀλλὰ ἀπὸ διερευνημένους μὲ ἀκρίβεια ἀναγκαιότητες καὶ διαπιστωμένους πόθους τῶν λαῶν.

4.—Οἱ διεθνεῖς ομάδες πολιτικῆς πιέσεως ὡς ρυθμιστὲς τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων

Κατὰ τὸν Ἐλβετὸ καθηγητὴ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν στὰ Πανεπιστήμια τῆς Γενεύης καὶ τῆς Λωζάννης κ. Ζὰν Μεϋνῶ, ὑπάρχουν στὴ διεθνή Πολιτικὴ μερικὲς ομάδες πιέσεως, οἱ ὁποῖες ἐνεργοῦν ὡς ἀόρατες δυνάμεις καὶ ἐπηρεάζουν τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν κρατῶν ⁽¹⁵⁾. Ὁ κ. Ζὰν Μεϋνῶ στηρίζεται γιὰ τὴν ἄποψη αὐτὴ στὰ δεδομένα μεταβολῶν πολιτικῶν καταστάσεων σὲ μερικὲς χῶρες μὲ τὴν ἐπιρροὴ ὀρισμένων ὑπηρεσιῶν κρατῶν ἢ ὁμάδων διεθνοῦς συνθέσεως. Κίνητρα τῶν ὁμάδων πιέσεως εἶναι ἡ ἐπικράτηση ἢ ἐπέκταση τῶν ἰδικῶν τους ἰδεολογικῶν, οἰκονομικῶν ἢ ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ ἐπιδιώξεων.

Σημαντικότερες διεθνεῖς ομάδες πολιτικῆς πιέσεως, κατὰ τὸν Ἐλβετὸ καθηγητὴ, εἶναι οἱ ἑξῆς : 1) ἡ μυστικὴ ὑπηρεσία τῆς κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας, 2) ἡ Ἀμερικανικὴ ὑπηρεσία πληροφοριῶν, 3) ἡ Βρετανικὴ ὑπηρεσία πληροφοριῶν (Ἰντέλλιτζενς Σέρβις), 4) τὰ καπιταλιστικὰ τράστ, 5) οἱ διεθνεῖς συνδικαλιστικοὶ ἐργατικοὶ ὀργανισμοί, 6) τὸ Βατικανόν, 7) οἱ μεγάλοι ἰδεολογικοὶ ἀνταγωνισμοὶ μὲ φορεῖς πνευματικοὺς καὶ κοινωνικοὺς ἡγέτες διαφόρων χωρῶν, 8) τὰ ἐθνικὰ κινήματα.

Οἱ ομάδες αὐτὲς ποικίλων συνθέσεων καὶ σκοπιμοτήτων ἐνεργοῦν ἀόρατα καὶ ἐπιδροῦν στὴ ρύθμιση τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καταστάσεως ὄχι μόνον μικρῶν ἀλλὰ καὶ μεγάλων ἐθνῶν. Μὲ τὴ μορφή συστάσεων, ἐκφράσεως ἐπιθυμιῶν, παρασκευαστικῶν ἐνεργειῶν, φιλανθρωπικῶν ἀποστολῶν, τεχνικῆς βοήθειας, μυστικῶν ἐπικοινωνιῶν καὶ συμβάσεων,

14. «ΝΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», 1962, 1963, «ΕΛΛΗΝ. ΘΕΜΑΤΑ», 1962, 1963, 1964.

15. α) «Études des sciences Politiques», No XX, 1961, Lausanne.

β) «Νέα Οἰκονομία», 3/1963 σελ. 246—250.

γ) PICON - G- : Πανόραμα τῶν συγχρόνων ἰδεῶν, τ. Α', Ἀθήναι, 1958, σελ. 465—497.

δ) «ΕΠΟΧΕΣ», No 5/1963, σελ. 4—5, 58—60, 11ον/1964.

έγγυήσεων, μηχανορραφιών, επηρεάζουν, επιβάλλουν, τορπιλλίζουν και ανατρέπουν καταστάσεις έσωτερικής και έξωτερικής πολιτικής. Τα μέσα, που διαθέτουν, είναι χρήματα, μηχανήματα τηλεπικοινωνίας, έντυπα, μυστικά πρόσωπα, κρυπτογραφικοί κώδικες, γνωριμίες, συγγένειες, συμπάθειες, φιλίες, γυναΐκες, δεξιώσεις, διασκεδάσεις κλπ.

Οί ομάδες αυτές, για να επιτύχουν τους ειδικότερους σκοπούς των, στηρίζονται συχνά στη νοοτροπία του πολίτου, ενισχύουν αυτή τη νοοτροπία ή ανταγωνίζονται προς αυτήν, για να τη μεταβάλουν. Έτσι, ή νοοτροπία του πολίτου δυτικού τύπου, κατά την όποία επιζητείται ή έλευθερία του ατόμου και ή επικράτηση της πολιτικής δημοκρατίας και κατόπιν της κοινωνικής δημοκρατίας, και ή νοοτροπία του πολίτου ανατολικού τύπου, κατά την όποία επιζητείται ή κοινωνική δικαιοσύνη και ή επικράτηση της κοινωνικής δημοκρατίας πρώτα και κατόπιν της πολιτικής δημοκρατίας, οί πολιτικές αυτές νοοτροπίες έχουν αποβή, σήμερα, στηρίγματα, όρμητήρια, μέσα, στόχοι των διεθνών ομάδων πολιτικής πίεσεως.

Οί πολιτικοί ήγέτες των λαών, για να επιτύχουν στο έργο τους, αισθάνονται την ανάγκη να υπολογίζουν αυτές τις άόρατες δυνάμεις, να παρακολουθούν τις άσκούμενες μυστικές ενέργειές των ή τις βραδείες άλλ' άσφαλείς επιδράσεις των επί των πολιτικών πραγμάτων της χώρας των.

5.—Οί έγχρωμοι λαοί στη σημερινή κοινωνική διάρθρωση

Η συνθήκη των Βερσαλλιών (1919), στον Αο παγκόσμιο πόλεμο, δέν είχε θεωρηθή από τους έγχρωμους λαούς και σαν δική τους συνθήκη ειρήνης. Από τότε, το ζύπνημα της εθνικής των συνειδήσεως γίνεται περισσότερο καταφανές και εκδηλώνεται στις σχέσεις των με την Εύρώπη, τη Σοβιετική Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Καρπός των εθνικών προσπαθειών τους είναι ή ανεξαρτησία τους¹⁶. Η Αίγυπτος (1936), ή Συρία, ό Λίβανος (1945), ή Βιρμανία, οί Ινδίες, το Πακιστάν, ή Κεϋλάνη, ή Κίνα (1949), το Καμντότς, το Λάος, τα Βιετ-Νάμ (1953—1954), το Σουδάν (1955), το Μαρόκο, ή Τυνησία (1956), ή Γκάνα (1957), το Κογκό (1961), το Άλγέριο (1962) κλπ. έχουν αποκτήσει πλέον την ανεξαρτησία τους.

Η διάσκεψη στο Bandoeng (Ίάβα), το 1955, ήταν μιá νίκη των έγχρωμων λαών, γιατί εκεί είχαν διακηρύξει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, είχαν απορρίψει τη βία, είχαν κηρύξει την ισότητα και την έλευθερία των λαών, την ειρηνική συνύπαρξη και την κατάργηση της αποικιοκρατίας. Από τότε, γενικεύεται ή τάση του έθνισμού σ' όλους τους έγχρωμους λαούς. Το έθνος, γι' αυτούς, πρέπει ν' αποβή κράτος με πολιτική όργάνωση, με δικό του στρατό, με δική του άστυνομία και δική του παιδεία. Αντιλαμβάνονται, ότι οί χώρες των έχουν ανεκμετάλλευτο έδαφικό πλούτο, μεταλλεύματα και ύδραυλική ενέργεια. Έχουν συνείδηση των αδυναμιών και έλλείψεών τους στις επιστημονικές, οίκονομικές και στρατιωτικές επιτεύξεις και δυνάμεις. Οργανώνονται σε Άφρο-Άσιατικές ομάδες, δημιουργούν φιλικούς δεσμούς με τις Μητροπόλεις των και, πιστεύοντας στη συνεξάρτηση των λαών, αναζητούν να συνδεθούν με ένα από τα δύο μεγάλα κρατικά συγκροτήματα του κόσμου, το Ανατολικό ή το Δυτικό.

Τα τελευταία χρόνια, γεννήθηκε στους έγχρωμους λαούς ή ιδέα της ουδετερότητας (π χ. Αίγυπτος, Ινδίες κλπ.). Ζητούν από τους Εύρωπαίους

16. Le monde en devenrr : έν. άν.

νά τούς σεβασθοῦν αὐτή τήν οὐδετερότητα, γιατί πιστεύουν ὅτι ἔτσι μόνον θά ἀναπτυχθῇ καί στίς χῶρες των ὁ πολιτισμός καί ὁ ἀνθρωπισμός. Φροντίζουν νά ἐπιτύχουν μιὰ συγχρονισμένη ζωή, ἀλλά δέν ἔχουν τήν ἀνάλογη οἰκονομική, τεχνική καί πνευματική ὑποδομή. Θέλουν νά ρυθμίσουν τὰ πάντα μέ τὸ κράτος καί, στὸ ἐνδιαφέρον τους νά ἰσχυροποιήσουν τὸ κράτος, καταλήγουν σὲ δικτατορικὰ καθεστῶτα. Καθὼς εἰσάγεται στή ζωή τους ὁ τεχνικός πολιτισμός, δημιουργοῦνται ἀναστατώσεις στίς θρησκευτικές των πεποιθήσεις (κυρίως στὸν Ἰσλαμισμό) καί φθάνουν οἱ πιστοὶ π. χ. τοῦ Ἰσλάμ νά βρίσκουν πλέον πολλὰ κενὰ στή θρησκεία τους.

Γιὰ νά λυθοῦν τὰ προβλήματα τους, κατὰ τούς εἰδικούς, χρειάζονται εἰδικές μελέτες τῶν οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν συνθηκῶν τῶν χωρῶν τους καί ἐφαρμογὴ προγραμμάτων ἀναπτύξεως. Οἱ λευκοὶ λαοί, διαπιστώνοντας τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς των, διαβλέπουν κίνδυνο ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τήν ἐλευθερία τοῦ κόσμου ἢ ἐλπίζουν ὅτι θά ἐνταχθοῦν στή μιὰ ἢ στήν ἄλλη ὁμάδα τους.

Γενικά, οἱ ἔγχρωμοι λαοὶ ἀποτελοῦν, σήμερα, στήν κοινωνική διάρθρωση ὑπολογίσιμο παράγοντα. Τὰ κοινωνικά καί πολιτικά τους προβλήματα δὲ λύονται εὐκόλα, γιατί εἶναι ἀκόμη ἔντονη ἡ ἀντίθεση, μέσα στὸν κάθε λαό, μεταξὺ δύο τάσεων: τῆς ροπῆς γιὰ τὴ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς, πού ἀρχίζει νά καλλιεργεῖται τώρα μέ τὴν εἰσαγωγή τῆς τεχνικῆς, καί τῆς πατροπαράδοτης Ἰδεολογίας των, πού συνθέτουν οἱ θρησκευτικὲς καί μεταφυσικὲς πεποιθήσεις των (Κισμέτ, Νιρβάνα, μαγεία, φιλοσοφική καί μυστικιστικὴ διάθεση).

6.—Νέες οἰκονομικὲς καταστάσεις καί δραστηριότητες

Ἡ εἴσοδος τῆς τεχνικῆς στήν οἰκονομία καί οἱ πολιτικὲς καί κοινωνικὲς ἀνακατατάξεις τῆς ἐποχῆς μας συνετέλεσαν στή δημιουργία νέων οἰκονομικῶν καταστάσεων καί στήν ἐκδήλωση ἀντιστοίχων δραστηριοτήτων σὲ ἔθνικα καί εὐρύτερα πλαίσια. Ἡ προσπάθεια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν περιφερειῶν, οἱ ὁμάδες κοινῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, οἱ μεγάλες οἰκονομικὲς διαφορὲς μεταξὺ τῶν χωρῶν καί τὰ οἰκονομικά προβλήματα τῶν ὑποαναπτύκτων λαῶν συνθέτουν τίς νέες οἰκονομικὲς πραγματικότητες⁽¹⁷⁾.

Τὸ ἔθνος, σήμερα, δέν εἶναι χῶρος οἰκονομικὰ ὁμοιογενῆς. Ἔχει ἀδιάκοπα μεταβαλλόμενες ἀπὸ τίς μεταρρυθμίσεις τῆς τεχνικῆς ζῶνες ἀνεπτυγμένες καί ζῶνες στάσιμες. Ἡ Ἀμερικὴ, ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση, ἡ Μεγ. Βρεταννία, ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιο, ἐφαρμόζουν πολιτικὴ περιφερειακῶν ἀναπτύξεων. Μὲ τὴν πολιτικὴ αὐτὴ ἐπιδιώκουν τὴν κατανομὴ στίς περιφέρειες τῶν οἰκονομικῶν προόδων μέ τὴ δημιουργία βιομηχανικῶν κέντρων καί τὴν προσφορὰ δυνατοτήτων ἐργασίας καί καταναλώσεως ἀγαθῶν σὲ ὅλο τὸν πληθυσμὸ τοῦ ἔθνικοῦ χώρου.

Οἱ νέοι τρόποι μαζικῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν, πού ἀπαιτοῦν μεγάλα κεφάλαια καί πού ἐξασφαλίζουν χαμηλὸ κόστος παραγωγῆς καί ἡ ἀναγκαιότητα κατὰ συνέπεια νά ὑπάρχη μεγάλο καταναλωτικὸ κοινὸ γιὰ τὴν ἀπορρόφηση τῶν ἀγαθῶν μαζικῆς παραγωγῆς ἔκαμαν ἀπαραίτητη τὴν ὀργάνωση ὁμάδων κοινῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ἔτσι, τὰ μεγάλα κέντρα παραγωγῆς ἐνεργείας καί πρώτων ὑλῶν βαρεῖās βιομηχανίας ἀναγκάζονται νά δημιουργήσουν συναλλαγὰς καί δεσμοὺς σὲ χώρους εὐρύτερους ἀπὸ τοὺς χώρους τοῦ ἔθνους. Ἡ οἰκονομία ἔχει πλέον τοὺς δικούς της χώρους,

17. α) *Le monde en devenir* ἐν. ἀν., β) «Νέα Οἰκονομία», Νο 3/1963.

τούς χώρους τῆς ἐπικρατείας τῶν βιομηχανικῶν κέντρων. Ἡ Κοινὴ Εὐρωπαϊκὴ Ἀγορά, ἡ Οἰκονομία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἡ Κομεκὸν (Σοσιαλιστικῶν χωρῶν), ἡ Ζώνη Ἐλευθέρων Συναλλαγῶν (Βρετανικὴ Κοινοπολιτεία κλπ.), οἱ Οἰκονομίαι τοῦ Τρίτου Κόσμου (οὐδετέρων κρατῶν), ὅλα αὐτὰ τὰ συγκροτήματα ἀποτελοῦν οἰκονομικοὺς χώρους, ὅπου ἐκτυλίσσεται κοινὴ οἰκονομικὴ δραστηριότητα (παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἀγαθῶν). Ἡ καρποφορία τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν τῶν ομάδων κοινῆς δραστηριότητος δυσχεραίνεται πολὺ ἀπὸ τὴ σύγκρουση ποὺ ὑφίσταται ἀκόμη μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν χώρων τῶν βιομηχανικῶν κέντρων καὶ τῶν πολιτικῶν χώρων τῶν ἐθνικῶν κρατῶν. Τὰ βιομηχανικὰ κέντρα ἐνδιαφέρονται νὰ αὐξήσουν τὴν οἰκονομία τους καὶ ἐνεργοῦν μὲ μονοπωλιακὴ δραστηριότητα. Τὸ ἐθνικὸ κράτος ἔχει τὴν ἱστορία του, τοὺς πόθους του, τὶς φιλοδοξίες του καὶ δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ τὰ ἐγκαταλείψῃ ὅλα αὐτὰ γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ ἔργου τῶν ομάδων κοινῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, στὶς ὁποῖες συμμετέχει καὶ αὐτό. Θὰ παραμένῃ δύσκολο, κατὰ τοὺς εἰδικούς, ὁ συντονισμὸς τῶν προθέσεων τοῦ ἐθνικοῦ κράτους καὶ τοῦ βιομηχανικοῦ χώρου.

Οἱ αὐξανόμενες δυνάμεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας δὲ δημιούργησαν μόνον μιὰ οἰκονομία μαζικῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ ἐπέφεραν καὶ τὸ μεγαλύτερο χάσμα μεταξὺ τῶν χωρῶν. Οἱ οἰκονομικὲς ἀνισότητες σήμερα μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων καὶ τῶν ὑποανάπτυκτων λαῶν εἶναι πολὺ μεγάλες. Οἱ πίνακες, ποὺ ἀκολουθοῦν, φανερώνουν τὶς μεγάλες ἀποστάσεις μεταξὺ τῶν χωρῶν ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα, τὴν ἐτήσια κατανάλωσις ἐνεργείας κατὰ κεφαλὴν, τὴν παγκόσμια ἐνέργεια στὴν οἰκονομία, τὶς καταναλωθεῖσες ποσότητες τροφίμων κατὰ κεφαλὴν :

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ (18)

1.—Κατανομὴ τοῦ παγκόσμιου πληθυσμοῦ καὶ τοῦ εἰσοδήματος:

Χῶρες	Πληθυσμὸς	Εἰσόδημα
Ἀνεπτυγμένες χῶρες:	τὰ 10/100 (861 ἑκατομ.)	τὰ 60/100
Ἵποανάπτυκτες:	τὰ 90/100 (2139 ἑκατομ.)	τὰ 40/100
(Πτωχοί:	τὰ 57/100	τὰ 10/100

2.—Ἐτήσια κατανάλωσις ἐνεργείας κατὰ κεφαλὴν :

Χῶρες	Καύσιμα ὀρυκτὰ
Ἡν. Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς :	7,8 τόννους
Εὐρώπη, Σοβιετικὴ Ἐνωση, Ὠκεανία :	3 »
Λατ. Ἀμερικὴ, Ἀφρικὴ, Ν. Ἀσία, Κίνα, Μ. Ἀνατολή:	0,7 »

3.—Ἡ παγκόσμια ἐνέργεια ἐντὸς 30/ετίας στὴν οἰκονομία :

Χῶρες	Ποσοστὸν ἐνεργείας
Μὲ ὑδροηλεκτρικὲς πηγές :	3% ₀
Μὲ πυρηνικὴ ἐνέργεια :	97% ₀

18. α) «Νέα Οἰκονομία», Νο 3/1963.

β) SAUNY - A. : L' évolution démographique, ἐν. ἀν.

4.—Καταναλωθείσες ποσότητες τροφίμων κατά κεφαλήν σέ χιλιόγραμμα τὸ ἔτος 1960 :

Χῶρες	Δημητριακὰ (ἄλευροποιημ.)	Γεώμηλα	Ζάχαρη	Όσπρια	Κρέας	Γάλα	Λίπη - Έλαια
Έλλάδα	164	40	12	17	21	9	18
Αἴγυπτος	185	8	12	10	13	5	5
Άργεντινή	115	70	34	2	109	8	16
Γαλλία	107	100	32	7	74	13	17
Δυτ. Γερμανία	83	131	29	4	57	13	25
Η. Π. Άμερικῆς	66	47	41	7	95	17	21
Μεγ. Βρεταννία	84	88	50	6	71	14	22
Ίταλία	142	52	21	11	27	8	17
Ίαπωνία	151	66	14	18	6	2	4
Τουρκία	199	39	10	14	13	6	8

Τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῶν ὑποαναπτύκτων ἔχουν μελετηθῆ τελευταῖα στὸ εἰδικὸ συνέδριο τῆς Γενεύης⁽¹⁹⁾ ἀπὸ ἐξαίρετους οἰκονομολόγους. Σχετικὰ ἔχει διαπιστωθῆ ὅτι τὰ προβλήματα αὐτὰ ἐπιτείνονται στὴν ἐποχὴ μας ἀπὸ τοὺς ἐξῆς παράγοντες :

α) Ἀπὸ τὴ συνεχῆ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρῶν αὐτῶν, ὅποτε ἀποβαίνουν δύσλυτα τὰ ζητήματα τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς κατοικίας τῶν πολιτῶν.

β) Ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἱκανοποιητικῆς ὑποδομῆς γιὰ τὴν ἐσκεμμένη νιοθέτηση τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας στὴν οἰκονομία τους, ἀφοῦ ἔλλείπουν σ' αὐτὲς ἀξιόλογα κεφάλαια, ἀνάλογη κοινωνικὴ διάρθρωση καὶ ἐκπαιδευμένα στελέχη μετὶ τῆς ἀπαραίτητες γνώσεις καὶ δεξιότητες.

γ) Ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκεια ἐνεργείας, πὸν ἀποτελεῖ καὶ τὴν κυριότερη προϋπόθεση γιὰ τὴ συγχρονισμένη ἐκβιομηχάνισή τους καὶ τὴν ἀνύψωση τοῦ βιοτικῆ ἐπιπέδου τους.

δ) Ἀπὸ τὴν ἔλλειψη σ' αὐτὲς πυρηνικῆς ἐνεργείας, ἡ ὁποία ἐντὸς 30 ἐτίας θὰ ἀποτελῆ τὰ 97% στὴν πιθανὴ παγκόσμια κατανάλωση τῆς ὅλης ἐνεργείας (τὰ 3% μόνον θ' ἀποτελῆ ἡ ὑδροηλεκτρικὴ ἐνέργεια, τὴν ὁποία διαθέτουν οἱ φτωχὲς χῶρες).

Οἱ εἰδικοὶ⁽²⁰⁾ προτείνουν τὰ ἐξῆς μέτρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ὕλικῆς καὶ πνευματικῆς ρώμης τῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν :

α) Μελέτη τῶν φυσικῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν καὶ τῶν τρόπων ἐκμεταλλεύσεώς των, β) ἐνθάρρυνση δημιουργίας κεφαλαίων καὶ κατάλληλη διάθεσή των (ἔργα σημαντικῆς παραγωγικῆς δυναμικότητος ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος), γ) ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρωπίνων πόρων μετὶ τὴ μόρφωση ἐπιστημόνων, τεχνικῶν, μηχανικῶν, βιοτεχνῶν, διευθυντικοῦ καὶ διοικητικοῦ προσωπικοῦ, εἰδικευμένων ἐργατῶν καὶ μετὶ τὴ γενικὴ ἐπιμόρφωση τοῦ λαοῦ γιὰ τὴ γόνιμη ὑποδοχὴ τῶν ἐξελίξεων (ὑγιεινῆς, καταναλώσεως βιομηχανικῶν ἀγαθῶν), δ) βοήθεια ἀπὸ τῆς ἀνεπτυγμένους χῶρες μετὶ ἐπιχορηγή-

19. «Νέα Οἰκονομία», 3/1963.

20. Le monde en devenir, ἐν. ἀν.

σεις, επενδύσεις, δάνεια, αποστολές ειδικῶν καὶ ε) ἀποφυγὴ συγκρούσεων μεταξὺ πολιτικῶν ἡγετῶν καὶ ειδικῶν οἰκονομολόγων.

Σχετικά, ὁ Ἰνδὸς ἐπιστήμονας M. TACKER⁽²¹⁾ τονίζει: «Ὅπως ἡ εἰρήνη, ἔτσι καὶ ἡ εὐημερία εἶναι ἀδιαίρετη μεταξὺ τῶν λαῶν. Ὁ κόσμος πρέπει νὰ γίνῃ κάτι περισσότερο ἀπὸ κόσμος. Νὰ γίνῃ Κοινωνία, ὥστε, ὅπως δὲν ἀνεχόμεσθε νὰ ὑπάρχῃ μιὰ τρώγλη στὴν ἄκρη τοῦ κήπου μας, ἔτσι δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ δεχώμαστε τὴ φτώχεια δίπλα στὴν ἀφθονία. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη ν' ἀποφασίσουν καὶ οἱ φτωχοὶ λαοὶ ν' ἀκολουθήσουν τὸν συχνὰ δύσκολο δρόμο τῆς προόδου». Γιὰ νὰ ἰκανοποιηθῇ ὅμως τὸ πρῶτο αἴτημα, χρειάζεται νὰ καλλιεργηθῇ στοὺς πλουσίους καὶ προηγμένους λαοὺς ἡ ἀνθρωπιστικὴ εὐαισθησία. Γιὰ νὰ μπορέσουν, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ν' ἀκολουθήσουν οἱ φτωχοὶ τὸ δρόμο τῆς προόδου, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναπτυχθοῦν οἱ ἰκανότητές των. Ἡ καλλιέργεια ἀνθρωπιστικῆς εὐαισθησίας καὶ ἡ ἀνάπτυξη ἰκανοτήτων εἶναι ἔργο παιδείας. Στὴν ἐποχὴ μας, δυστυχῶς, ἡ παιδεία ὅλων τῶν χωρῶν, ὅπως θὰ ἰδοῦμε σὲ ἐπόμενο κεφάλαιο, δὲν ἐπιτελεῖ ἀξιόλογο ἔργο πρὸς τὶς κατευθύνσεις αὐτές.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

21. «Νέα Οἰκονομία» 3/1963.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Βον

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ

Με τις επιταχυνόμενες εξελίξεις, πού αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο άνθρωπος της εποχής μας αισθάνεται σοβαρές αναταραχές στην επαγγελματική, πολιτική και ηθική του νοοτροπία και βρίσκει τόν έαυτό του άνίκανο νά κατανοήση αυτές τις μεταβολές, νά τις άνεχθῆ, νά τις ακολουθήση και νά λάβη άπέναντί τους δημιουργικό ρόλο. Έτσι διαμορφώνεται μέσα του μιá ιδιαίτερη ψυχολογία⁽²²⁾, τήν όποία πρέπει νά αναλύσωμε:

I.—Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΤΑΧΥΝΟΜΕΝΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ

1. Έ συνεχής εξέλιξη μηχανημάτων, ιδεών, συστημάτων επιφέρει τήν άλλαγή και έγκατάλειψη τών παλαιών (θεωροῦνται πλέον γηρασμένα) και δημιουργεί τήν άνάγκη αντικαταστάσεως των με τά νέα. Έ σύντομη διάρκεια της άκμαίας ζωής και ισχύος τών έργων του άνθρώπου ή τών άποκτημάτων του, με τή συνεχή έφόρμηση της εξέλιξεως, έλαττώνει σημαντικά τήν έμπειρία της ζωής και τó αίσθημα άσφαλείας για όσα έχει και μπορεί ο άνθρωπος νά πράξη. Αυτή η ψυχική κατάσταση θα μπορούσε σχηματικά νά

έκφρασθῆ με τήν έξής εξίσωση: $\frac{100}{100}$ εξέλιξη μηχανών, ιδεών, συστημάτων = $\frac{100}{100}$ γήρας τών έργων του άνθρώπου = $\frac{1}{100}$ συναίσθημα άσφαλείας⁽²³⁾.

Όταν έλαττώνεται τó αίσθημα άσφαλείας, ο άνθρωπος όφείλει ν' ακολουθῆ τόν έπιτακτικό νόμο της ζωής: τó νόμο της ταχείας προσαρμογής στις νέες καταστάσεις, "Αν έπιμένη νά κρατῆ τά παλαιά, κινδυνεύει ν' άποβῆ άγονος. Οί συνήθειες, κατά τόν P. Valery, οί φιλοδοξίες, οί επιδιώξεις προηγούμενων εποχών δέν παύουν άσφαλώς νά ύπάρχουν· όταν, όμως, μεταφέρονται σε ένα περιβάλλον διαφορετικής διαρθρώσεως, χάνουν τó νόημά τους και γίνονται αίτίες άγόνων προσπαθειών και σφαλμάτων. Λιγότεροι είναι πάντοτε οί κίνδυνοι, όταν βαδίζωμε πρòς τά εμπρός, παρά όταν θέλωμε νά φυλαχτοῦμε σε παλαιά όχυρώματα, τών όποίων η άποτελεσματικότητα είναι άμφίβολη.

2. Έ επιτάχυνση στις εξελίξεις έχει επίσης ως άποτέλεσμα τις μεγάλες άποστάσεις μεταξύ άτόμων και μεταξύ ομάδων. Οί άνθρωποι, στήν πε-

22. α) Le monde en devenir, p. 20—20—9, β) «ΕΠΟΧΕΣ». Νο 5ον, 11ον, γ) «Courrier», Unesco, Sept. 1958.

23. Οί εξισώσεις είναι συμβατικές έκφράσεις μας έπι τών καταστάσεων και τών ψυχικών φαινομένων. Έννοείται ότι δέν μετρώνται έτσι άπόλυτα οί άντιστοιχίες.

ρίπτωση αὐτή, ὁμοιάζουν μὲ δρομεῖς: στὴν ἀρχή, ὅταν ξεκινοῦν, ὁ ρυθμὸς δρόμου εἶναι βραδύς καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς ὁμάδος τρέχουν μαζί· καθὼς προχωροῦν, ὁ ρυθμὸς τοῦ δρόμου γίνεται ταχύτερος, ὅποτε ἐκδηλώνονται οἱ ἀτομικὲς ἰκανότητες, ἡ ὁμάδα τεμαχίζεται, οἱ καλύτεροι ξεπερνοῦν τοὺς ἄλλους καὶ ἡ πρόοδος στὶς ἀποστάσεις συνεχῶς αὐξάνεται. Ἔτσι, ἡ ἐξέλιξη δὲν ἐξισώνει τὶς τύχες· δίνει τὰ πλεονεκτήματα σ' ὄλους, ἀλλὰ προσφέρεται σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὰ ἐφόδια. Ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ἡ ἰσότητα δὲν ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν ἄνω, ἀλλὰ δημιουργεῖται μὲ τὶς ἀτομικὲς προσπάθειες τοῦ καθενός· δὲν ἔχει αἰτιοκρατικὴ τὴν προέλευση, ἀλλὰ ἐπέρχεται μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ καθενός ποὺ τείνει νὰ φθάσῃ τοὺς ἄλλους. Ἡ δια-

πίστωση αὐτὴ ἐκφράζεται μὲ τὴν ἐξῆς σχηματικὴ ἐξίσωση: $\frac{100}{100}$ ἐπιτάχυνση

ἐξελίξεως = $\frac{100}{100}$ ἀποστάσεις ἀτόμων καὶ ὁμάδων = $\frac{1}{100}$ ἰσότητα ἀτόμων, ὁμάδων.

3. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας παρατηρεῖ, ὅτι τὸ πᾶν τελεῖ σὲ διαρκῆ κινητικότητα: τὰ ἄτομα μετακινοῦνται ταχύτερα καὶ συχνότερα· οἱ μάζες μετέχουν στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη ὡς λαοί, ὡς κοινωνικὲς τάξεις, ὡς φυλετικὲς ἢ θρησκευτικὲς ὁμάδες· οἱ καταστάσεις καὶ τὰ συστήματα ἔχασαν κάθε σταθερότητα καὶ ἀσφάλεια· οἱ πολιτισμοὶ συναντῶνται σὲ συνέδρια καὶ διασκέψεις, ὅπως καὶ τὰ αὐτοκίνητα συναντῶνται στὸς μεγάλους δρόμους· οἱ γνώσεις καὶ οἱ πληροφορίες κινοῦνται καὶ κυκλοφοροῦν ταχύτατα μὲ τὸν κινηματογράφο, τὸ ραδιόφωνο, τὴν τηλεόραση, τὰ ἔντυπα.

Μὲ ὅλη αὐτὴ τὴ διαρκῆ κινητικότητά τῶν πάντων ἀποκαλύπτονται τὰ μυστικὰ τῆς ζωῆς ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τὸ ἄτομο ἐπηρεάζεται βαθύτατα: ξεφεύγει ἀπὸ τὴ δική του σταθερὴ νοοτροπία τῆς ζωῆς· ὑφαίνει τὰ ὄνειρα του· ἄγεται σὲ περιπέτειες ἀναζητῶντας νὰ ἐξομοιωθῇ. Ὁ Ἰνδὸς π.χ., ποὺ κακοτρέφεται, βλέπει στὸν κινηματογράφο τὸν Εὐρωπαῖο νὰ τρώγῃ τὰ ὠραῖα του φαγητὰ καὶ ποθεῖ νὰ τὰ ἀποκτήσῃ κι' αὐτός. Ὁ ξυπόλυτος βλέπει στὰ ὄνειρά του τὴν πολυτελεῖα κοῦρσα, ποὺ εἶδε νὰ ὀδηγῇ ὁ τουρίστας στὴ χώρα του. Ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἐνσώωσε τὴ χαρὰ τῆς ἀγάπης, βλέπει στὰ φιλμ νεαρὰ καὶ ὠραῖα ζευγάρια σὲ θερμὲς περιπτώξεις ἢ τὴ ζεστὴ ἀτμόσφαιρα τῆς οἰκογενειακῆς φιλίας. Ὅλοι αὐτοὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὶς δονήσεις τῆς νοοτροπίας

των καὶ ρίχνονται σὲ περιπέτειες ἐξομοιώσεων. Ὅταν, λοιπόν, ἔχωμε: $\frac{100}{100}$

κινητικότητα ἀτόμων, μαζῶν, καταστάσεων, τότε ἔχομε καὶ $\frac{100}{100}$ ἀποκάλυψη τῶν μυστικῶν τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων καὶ περιπέτειες καὶ ἀναζητήσεις· τοῦτο ἔχει ὡς ψυχολογικὴ συνέπεια $\frac{1}{100}$ ψυχικῆς ἡρεμίας, σταθερότητος νοοτροπίας, συναισθήματος ἀνταρκειᾶς καὶ ἰκανοποιήσεως.

4. Ὁ δυναμισμὸς τῆς κινητικότητος, στὴν ἐποχὴ μας, εἶναι πολὺ μέγας.

Τὰ μηχανήματα, τὰ ἄτομα, οἱ μάζες, οἱ ιδέες, καθὼς διαθέτουν μεγάλη δυνατότητα κινήσεων, πρέπει νὰ ἔχουν ἐλεύθερο πεδίο δικό τους νὰ κινήθουν. Ἐνα αὐτοκίνητο, ποὺ τρέχει γρήγορα, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ περισσότερο ἀνοικτὸ διάστημα μπροστά του ἀπὸ ὅ,τι ἓνα ἄλλο βραδυκίνητο, ὥστε ὁ ὀδηγὸς νὰ ὀδηγῇ μὲ ἄνεση. Ἄν λείπη αὐτὸ τὸ διάστημα, ἡ ταχύτητα ἐλαττώνε-

ται ἢ μηδενίζεται καὶ τὸ αὐτοκίνητο ὑποφέρει. Γιὰ ν' ἀποφευχθῆ ἢ ἔμφραξη, πρέπει νὰ βρεθῆ τρόπος νὰ διατηρηθῆ ἢ τόσο δυναμικὴ κίνησις. Μοναδικὸς τρόπος εἶναι ἡ ὀργάνωσις τῶν κινήσεων, τῆς κυκλοφορίας αὐτοκινήτων, γνώσεων, πληροφοριῶν. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ἐπιβολὴ στὰ ἄτομα ὀρισμένων κανόνων κινήσεως, ὀρισμένων καταπιέσεων. Ἔτσι, κάποιοι δρόμοι ἀπαγορεύονται γιὰ ὀρισμένα τροχοφόρα, μερικὲς κατευθύνσεις καὶ στάσεις εἶναι ὑποχρεωτικὲς, ἐνῶ ἄλλες ἀπαγορεύονται. Τὰ ἴδια συμβαίνουν μὲ τὶς κινήσεις τῶν ομάδων, τῶν ἰδεῶν, τῶν πληροφοριῶν. Ὁ μεγάλος δυναμισμὸς κινητικότητος, ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἐμφιαλωθῆ σὲ μιὰ ὀργάνωσις μὲ περιορισμοὺς τῆς ἐλευθερίας του. Εἴμαστε ὅλοι ὀλοένα καὶ περισσότερο ἐμφιαλωμένοι σὲ ὀργανωμένους καταστάσεις εἴτε γιὰ τὴν κίνησίν μας, εἴτε γιὰ τὴν ἐργασία μας, εἴτε γιὰ τὴν ἀναψυχὴν μας μὲ τοὺς εἰδικοὺς δρόμους κινήσεων, μὲ τὴν εἰδικὴ συμπεριφορὰ, μὲ τοὺς εἰδικοὺς κανονισμοὺς, μὲ τὰ ὀρισμένα περιθώρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲ μποροῦμε νὰ ξεφύγωμε, ἂν θέλωμε νὰ μὴ ἐκτροχιασθοῦμε καὶ χάσωμε τὶς δυνατότητες δράσεως.

Οἱ συγκοινωνίες, τὰ ταξείδια, ἡ προστασία τῆς ζωῆς, τῆς ὑγείας, τῆς περιουσίας, τῆς ἐργασίας, οἱ οἰκονομικὲς πράξεις, ὅλα αὐτὰ εἶναι τομεῖς, ὅπου πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται αὐστηροὶ κανόνες. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων αὐτῶν στὶς ποικίλες καταστάσεις ἀπαιτεῖ ἐπιτροπές, συμβουλία, συνέδρια, ἀποφάσεις εἰδικῶν ὀργάνων, ὅποτε ὀργανώνεται ἕνας κύκλος ὑποχρεωτικῶν διαδικασιῶν, στὶς ὁποῖες ἐγκλείεται τὸ ἄτομο, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὴ τὴν ὀργάνωσις, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποφέρῃ σύγχρονα ἀπ' αὐτήν. Ἔτσι, ὅταν ἔχω-

με $\frac{100}{100}$ δυναμισμὸν κινητικότητος, βρισκόμαστε κατὰ $\frac{100}{100}$ ἐμφιαλωμένοι σὲ ὀργανωμένους καταστάσεις, σὲ ἀπαγορεύσεις, ὅποτε ἡ ἐλευθερία μας περιορίζεται σὲ $\frac{1}{100}$

5. Οἱ πιέσεις, ποὺ ἀσκοῦνται στὸ ἄτομο μὲ τὴν ὀργάνωσις τῶν πάντων, ἔχουν ὡς σκοπὸ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀποδοτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν διαθέσιμων δυνάμεων. Γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, δημιουργεῖται ἕνα κομβολόγιον κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἀλληλεξαρτήσεων. Ὅλοι ἀνήκουν σὲ ἕνα σωματεῖον, σὲ ἕνα συνεταιρισμὸν, σὲ μιὰ ἔνωσιν, σὲ κάποια ὀργάνωσις. Παρ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει αὐτὲς τὶς κοινωνικὰς, λειτουργικὰς σχέσεις, ἀναζητεῖ κάποιο συναισθηματικὸν δεσμὸν, μιὰ φιλίαν πηγαίαν ἀγάπην, τὴν ὁποῖαν ἡ ὀργάνωσις τῶν πάντων τοῦ στερεῖ. Ἔτσι, ὅλοι μας θέλωμε νὰ συνδεθοῦμε μὲ δυὸ—τρεις ἀνθρώπους, πέραν ἀπὸ τὶς ποικίλες ὀργανώσεις, ποὺ ἀνήκομε, ἀναζητοῦμε τὴν ἀγνήν φιλικὴν συντροφίαν, στὴν ὁποῖαν ἀναπτύσσονται συνομιλίαι σοβαρῆς καὶ ἀδελφικῆς μαζὶ καὶ συναντῶνται οἱ ψυχῆς σὲ μιὰ ἀτμό-

σφαιρὰ ἀνθρωπιᾶς καὶ ζεστασιᾶς. Ὅταν ἔχωμε $\frac{100}{100}$ ὀργάνωσις καὶ συστηματοποίησιν τῆς ζωῆς μας, δημιουργοῦνται $\frac{100}{100}$ κοινωνικὰς σχέσεις, ἐνῶ μέσα μας αἰσθανόμαστε μόνον $\frac{1}{100}$ προσωπικῆς ἐγκάρδιας φιλίας μὲ τοὺς ἄλλους.

6. Οἱ πολὺπλοκαὶ κοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων, οἱ πολυσύνθετοι

διοικητικοί μηχανισμοί για τη λειτουργία τῶν συνθέτων κοινωνιῶν, ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εὐρείες γνώσεις, δεξιότητες πολλές καὶ εὐαισθησία στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἀξίες, γιὰ νὰ μποροῦν ν' ἀνταποκρίνονται σ' αὐτὲς τὶς σχέσεις καὶ τοὺς μηχανισμούς. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ συνεχῆς τελειοποίηση τῶν μηχανῶν ἀπαιτεῖ ἱκανοὺς τεχνικούς, γιὰ νὰ θέτουν σὲ λειτουργία αὐτὲς τὶς ὄλο βελτιούμενες μηχανές, μηχανικοὺς νὰ τὶς κατασκευάζουν καὶ ἐφευρέτες νὰ τὶς τελειοποιοῦν. Γι' αὐτό, σ' ὅλες τὶς χῶρες, καὶ στὶς προηγμένες ἀκόμη, λείπουν, σήμερα, οἱ ἀρκετοὶ καὶ ἱκανοὶ τεχνικοί, μηχανικοί, ἐπιστήμονες, διευθυντὲς ἐπιχειρήσεων, διοικητὲς, ἡγέτες. Ἀπαιτοῦνται ἀνεπτυγμένες διανοητικὲς ἱκανότητες ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν. Ἡ τεχνολογικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάπτυξη δὲν μηχανοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο ὑποβάλλοντάς αὐτὸν σὲ αὐτοματισμούς. Τὸ ἄτομο, γιὰ νὰ κινήσῃ τὴ μηχανὴ καὶ νὰ κινήθῃ τὸ ἴδιο στὴν πολυσύνθετη κοινωνία, πρέπει νὰ ἔχη καλλιεργημένες νοητικὲς ἱκανότητες (ἀντίληψη, προσοχή, κρίση). Πολλοὶ θέτουν σχετικὰ τὸ πρόβλημα: τί θὰ γίνουν οἱ κουτοὶ ἢ οἱ μέσης νοημοσύνης ἄνθρωποι, ἀφοῦ γι' αὐτοὺς μελλοντικὰ δὲ θὰ ὑπάρχῃ πλέον ἀρκετὴ ἐργασία οὔτε στοὺς ἀγροὺς οὔτε στὰ γραφεῖα, γιὰ τὴν εἶναι ἀνίκανοὶ νὰ χειρίζονται τὰ μηχανήματα ἢ νὰ σχεδιάζουν ἓνα πρόγραμμα ἡμερησίας ἐργασίας⁽²⁴⁾; Τὸ πρόβλημα τοῦτο γίνεται σοβαρότερο, ὅταν στοὺς κουτοὺς ἢ τοὺς μετρίας νοημοσύνης προστεθοῦν οἱ πολλοί, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ ἔχουν ἱκανότητες, δὲν τὶς ἔχουν ἐξελίξει, λόγω τῆς ἐλλιποῦς μορφώσεώς των καὶ δὲ μποροῦν νὰ τὶς χρησιμοποιήσουν ἀποτελεσματικὰ. Συμβαίνει, σήμερα, λαοὶ μὲ πολλές ἱκανότητες νὰ μπαίνουν στὸν κόσμον τῶν ἐξελίξεων, ἀλλὰ νὰ μένουν τεχνολογικὰ ὑποανάπτυκτοι, γιὰ τὴν ἐνῶ ἔχουν τὸ ποσὸν τῶν ἀτόμων καὶ τὰ γερὰ χέρια τους, δὲν ἔχουν στὴ διάθεσή τους τὶς πνευματικὲς τῶν ἱκανότητες. Ἡ σωματικὴ δύναμη δὲν ἔχει πλέον τὴν ἀξία ποὺ εἶχε ἄλλοτε, γιὰ τὴν λίγες μόνον ὑπηρεσίες μπορεῖ νὰ προσφέρῃ, ἀφοῦ ἡ μηχανὴ σὲ πολλὰ τὴν ἀντικατέστησε.

Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξελίξῃ τὶς διανοητικὲς τῶν ἱκανότητες καὶ κατανοεῖ γι' αὐτὸ τὴ σημασία τῆς σχολικῆς ἐκπαιδεύσεως, ποὺ καλλιεργεῖ αὐτὲς τὶς ἱκανότητες. Ἔτσι, προκύπτει ἡ ἐξῆς σχηματικὴ ἐξίσωση: $\frac{100}{100}$ τεχνικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάπτυξη = $\frac{100}{100}$ διανοητικὲς ἱκανότητες = $\frac{100}{100}$ συναίσθησις ἀναγκαιότητος σχολικῆς ἐκπαιδεύσεως.

7. Οἱ σύγχρονες ἐξελίξεις καὶ οἱ σχετικοὶ προβληματισμοὶ ἀφήνουν τὴν ἐντύπωση στὸν κάθε ἄνθρωπο, ὅτι ἡ ἐποχὴ ποὺ ζῆ ἔχει μιὰ ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα γι' αὐτόν. Παρόμοιες θεωρήσεις εἶχαμε σ' ὅλες τὶς ἐποχὰς⁽²⁵⁾. Ἡ διαφορὰ βρίσκεται στὸ ὅτι ἄλλοτε ὀλίγα μόνον ἰσχυρὰ πνεύματα συνειδητοποιοῦσαν τὶς μεγάλες ἐξελίξεις καὶ μεταβολές. Ἡ πολλαπλότητα, τὸ βάθος καὶ ἡ ταχύτητα τῶν σημερινῶν μεταβολῶν συντελοῦν, ὥστε νὰ γίνονται αἰσθητὲς καὶ ἀπὸ τὶς εὐρύτερες μᾶζες. Οἱ λαϊκὲς μᾶζες παίρνουν θέσιν στὴν ἱστορία, συμβάλλουν περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε, γιὰ νὰ κάμψουν τὰ ποικίλα ρεύματα, λαμβάνουν συνείδηση τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὅποιο τὸ πᾶν μεταβάλλεται, θέτουν προβλήματα, ζοῦν τὴ σύγκρουση καὶ τὴν ἀγωνία τῆς ἐποχῆς.

24. «Νέα Οἰκονομία», 3ο/1963, Ἀθῆναι.

25. α) Le monde en devenir, σελ. 20—32—13.

β) Πανόραμα συγχρόνων ἰδεῶν, ἐν. ἀν. σελ. 9—45.

“Όταν οί ανθρώπινες ομάδες βλέπουν ν’ αλλάσσουν οί συνθήκες, τὰ μέσα κι’ οί τρόποι ζωῆς, ἐργασίας, ψυχαγωγίας, βρίσκονται σὲ μιὰ σκληρὴ δοκιμασία. Ὅλοι τότε ζητοῦν νὰ ἐπιτύχουν ἀλλαγές ἐπαγγέλματος, αὔξηση πόρων, πιστώσεις, συναλλαγές καὶ βελτιώσεις· ζητοῦν νὰ κερδίσουν ἕναν ἀνταγωνισμό, μιὰ ἀγορά, μιὰ αὔξηση παραγωγῆς, περιορισμὸ ἀναστατώσεων. Μὲ ὅλα αὐτὰ φθάνουν νὰ σκέπτονται πολὺ τὰ μέσα καὶ ὄχι τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς, νὰ περιορίζουν τοὺς ὀρίζοντες τοῦ ἀνθρώπινου προορισμοῦ, νὰ μένουν ἀνικανοποίητοι συνεχῶς σ’ αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς τῶν ἀναζητήσεις.

Παράλληλα, μὲ τὴ συνειδητοποίηση τῶν μεταβολῶν στὸν κόσμον τῶν ιδεῶν καὶ τῶν ἀντιλήψεων, ὁ ἄνθρωπος ζῆ μιὰ σύγχυση, γιατί δὲν ξαναβρίσκει τὴν τάξην γύρω του, στὴν ὁποία συνήθισε, ἀφοῦ οί ιδέες καὶ οί ἐννοιες, πού ἔχει, δὲν συστοιχοῦν πλέον μὲ τὴν πραγματικότητα, πού εἶναι προστά του: Ἡ ἠθικότητα, παλαιότερα, ρυθμιζόταν ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς συνειδήσεως πού μιλοῦσε χωρὶς ταλαντεύσεις καὶ ἐκτεινόταν στὸν κόσμον τοῦ Καλοῦ καὶ στὸν κόσμον τοῦ Κακοῦ. Οί ἠθικὲς ἐννοιες, ἐλευθερία, ιδιοκτησία κλπ. ἔμεναν σαφεῖς καὶ ἀκέραιες καὶ μ’ αὐτὲς γινόταν οί πράξεις καὶ οί συναλλαγές. Τώρα, τὸ περιεχόμενον τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως ἄλλαξε, ἀφοῦ κατέκτησαν μέσα τῆς ἔδαφος «τὰ κατὰ συνθήκην ψεῦδη», οί σκοπιμότητες, οί δισταγμοί. Ἀδυνάτισεν ἡ πίστη στὴ θεότητα, ἀδυνάτισεν ἡ πίστη στοὺς κανόνες καὶ στὶς ἐντολές πού ζητοῦσαν θυσίες, τὰ πάντα πλέον ἐπιτρέπονται («ἀπωλέσθη ὁ Θεός, τὸ πᾶν ἐπιτρέπεται», Ντοστογιέφσκι).

Μὲ τὴν παραδοχὴν ἐπίσης τοῦ ὁμαδικοῦ πεπρωμένου, τὸ ἄτομον δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀτομικὴν εὐθύνην, ἀφοῦ ἐντάσσεται σὲ μιὰ ομάδα, ἀποφασίζει συλλογικὰ καὶ, στὴν ὥρην τῆς κρίσεως, προβάλλει τὴ συλλογικὴν εὐθύνην (ἀποφάσεις ἐπιτροπῶν, συμβουλίων, ὀργανισμῶν κλπ.). Τοῦτο δὲν ἔχει μόνον ὡς συνέπεια τὴ φυγὴν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν εὐθύνην μὲ ὅλες τὶς ἐπιπτώσεις στὴν ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἐφιαλτικὴ ζωὴ στὸ ἄτομον μὲ τὴ συναισθητικὴ αὐτῆς τῆς συλλογικῆς εὐθύνης γιὰ πράξεις πού δὲν μετέχει (μὲ τὸ σφύριγμα τοῦ ἀστυφυλάκα ἀναταρασσόμεστε κι’ ἐμεῖς ἀπὸ φόβον, ἂν καὶ δὲν ἔχωμε κάνειν παράβαση, διότι τὸ ἄγνωστον μας λάθος ἀποβαίνει ἐφιάλτης λόγῳ συναισθησεως τῆς συλλογικῆς εὐθύνης).

Μερικὲς ἐπίσης παράλογες ἠθικὲς καταστάσεις ἐπιτείνουν τὴ σύγχυση στὸ ἠθικὸν μας κριτήριον: Ὅταν βλέπης ἢ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν νὰ δημιουργηθῆ ἀθλιότητα, ἀφοῦ καίεται τὸ σιτάρι, ἐνῶ ἄλλοι πεινοῦν, ὅταν διαπιστώνης ὅτι, ἐνῶ μερικοὶ μάχονται γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, δείχνουν σκληρότητα ἐναντι τῆς σκληρότητος, ὅταν παρατηρῆς ὅτι, ἐνῶ κάποιοι μάχονται γιὰ τὴν ἐλευθερία, ἐπιβάλλουν ποικίλους ἐλέγχους, τότε χάνεις μέσα σου τὴν ἐννοια τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀξιοπρεπείας, τῆς ἐλευθερίας. Οί ἀβεβαιότητες, τέλος, τοῦ δικαίου⁽²⁶⁾ μὲ τὶς συχνὰς ἀλλαγὰς τῶν νόμων, μὲ τὴν καθιέρωσιν τοῦ δικαίου «ἐπειγούσης καταστάσεως», μὲ τὴν ἔλλειψιν συντονισμοῦ καὶ δεσμῶν μεταξὺ τῶν νόμων, μὲ τὴν περιβολὴν ἰσχύος νόμων τῶν ἀπλῶν κυβερνητικῶν ἀποφάσεων, μὲ τὸ δίκαιον τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, πού δίνει στὸ νόμον τὴν ἐννοια ἐνὸς ἐπεισοδίου κρατικῆς ἐπεμβάσεως σὲ κοινωνικὰ φαινόμενα, μὲ τὰ ἔκτακτα δημοσιονομικὰ μέτρα, οί ἀβεβαιότητες αὐτὲς δημιουργοῦν στὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνησυχίας γιὰ τὴν ἀσφάλειάν του, γιὰ τὴν περιουσίαν του, γιὰ τοὺς πόρους του, γιὰ τὴν ὑπαρ-

26. α) Le monde en devenir, σελ. 20—20—13.

β) CARREL—A (μετ. Ν. Τζαρτζάνου): Σκέψεις γιὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωὴν, 1951, σελ. 96.

ξή του στήν κοινωνική ομάδα. Έτσι, οί συγχύσεις ήθικου κριτηρίου, τὸ γήρας ήθικῶν έννοιῶν καί οί άβεβαιότητες τοῦ δικαίου ἔχουν ἔξασθενήσει τήν ήθική σκοπιμότητα στή συνείδηση τοῦ ανθρώπου τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ έντύπωση ὅτι ἡ ἐποχή μας ἔχει μιὰ ιδιαίτερη σπουδαιότητα γιά μᾶς δὲ δημιουργεῖται μόνον ἀπὸ τὴ βίωση τῆς ήθικῆς δοκιμασίας τῶν καιρῶν μας, ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὴ σύγχυση στὶς αἰσθητικὲς ἀξίες. Παλαιότερα, εἴχαμε βέβαια ποικιλία προθέσεων, ἐνεργειῶν καί στάσεων τῶν καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ ἡ κατανόηση τῶν ἔργων τους δὲν ἀποτελοῦσε πρόβλημα. Τώρα, δὲν ἔχομε μόνον προθέσεις ποικίλες καί αντίθετες, ἀλλὰ καί ἔργα ἀκατανόητα. Ἡ Τέχνη, στήν ἐποχή μας, δὲν ὑποτάσσεται στή φύση καί ἐνέχει μιὰ πολὺ παλαιὰ καί ὑγιῆ βέβαια πρόθεση νὰ ἐκφράση ἕναν αὐτόνομο κόσμον· τὰ ἔργα τῆς ὁμως δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουν, γιὰτὶ οἱ μοντέρνοι ζωγράφοι δὲν κατορθώνουν ν' ἀποδώσουν πάντοτε τὴν ἀνθρώπινη αὐθορμησία, τὸ αὐθόρμητο σκίρτημα τῆς ζωῆς, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ συγκινή ὄλους. Στους καλλιτέχνες δημιουργοὺς λείπει ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καί γι' αὐτὸ τὰ ἔργα τους εἶναι σκοτεινά, θλιβερά, ἀκατανόητα, ἀφηρημένα, λὲς κι' ἐκφράζουν τὶς ἀκατανόητες συγχύσεις στὶς ἀνθρώπινες ψυχὲς τῶν καιρῶν μας.

8. Ἡ ἔλλειψη συναισθήματος ἀσφαλείας, ἡ συναίσθηση ἀποστάσεων προόδου μεταξὺ ἀτόμων καί ομάδων, ἡ ἀπουσία αἰσθήματος σταθερότητος νοοτροπίας καί αὐταρκειάς, ἡ κατανόηση περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας, ἡ συναίσθηση τῆς ἀναγκαιότητος σχολικῆς ἐκπαίδευσης, ἡ βίωση συγχύσεων ἐπὶ τῶν ήθικῶν, μεταφυσικῶν καί αἰσθητικῶν ἀξιῶν, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἔντονες ψυχικὲς καταστάσεις ὄχι μόνον τῶν ὀλίγων ἀλλὰ ὄλων γενικὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας. Ἐναντι τῶν αἰτίων ποὺ δημιουργοῦν αὐτὰ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα (ἔναντι τῶν συγχρόνων ἐξελίξεων), ποιά θέση καλεῖται νὰ λάβῃ ὁ ἄνθρωπος; Θὰ ἀντιδράσῃ γιά τὴν ἐξαφάνιση ἢ τὸν περιορισμὸ τῶν αἰτίων ἢ θὰ προσαρμοσθῇ; Οὔτε νὰ ἀντιδράσῃ μπορεῖ, ἀλλ' οὔτε καί νὰ προσαρμοσθῇ ἀπόλυτα πρέπει. Θὰ προχωρήσῃ διὰ μέσου ὄλων αὐτῶν τῶν αἰτίων μὲ μιὰ πορεία, ποὺ θ' ἀναλύσωμε σὲ ἐπόμενο κεφάλαιο.

9. Οἱ ἀναπτυσσόμενοι ὁμως λαοί, ποὺ σπεύδουν νὰ φθάσουν τοὺς προηγμένους, δὲ ζοῦν μόνον τὰ ψυχικὰ προβλήματα ποὺ ζοῦν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καί ἄλλα ἰδιάζοντα στήν εἰδικὴ κατάστασή τους (27). Κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν ἀναπτυσσόμενων λαῶν εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον τους γιά τὴν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας τῶν καί ἡ τάση τους νὰ προβληθῇ ὁ ἐθνισμὸς των, νὰ διατηρηθῇ ἡ ἔθνικὴ ψυχὴ τους. Ὁ πολιτισμὸς των, ἐνῶ παλαιότερα διακρινόταν γιά τὴ συμφωνία του μὲ τὴ φύση κι' ἀκολουθοῦσε βραδὺ ρυθμὸ, τώρα τείνει νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν κυριαρχία ἐπὶ τῆς φύσεως. Τὰ νέα μέσα καί ὄργανα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ποὺ εἰσάγονται, διακόπτουν ἀπότομα συνήθειες καί δεξιότητες ἐργασίας. Ἐνῶ, παλαιότερα, σπουδαιότερη ἐπιδίωξη ἦταν ἡ παραγωγή ἀνθρώπων, σήμερα θεωρεῖται κυρίαρχη ἐπιδίωξη ἡ παραγωγή μέσων ζωῆς γιά τὴ βελτίωση τοῦ βιοτικῶ ἐπιπέδου. Τὸ ἄτομο ζοῦσε πρῶτα στὸ χωριό, ἔφερε τὴν κοινωνικὴ δομὴ τοῦ χωριοῦ του κι' ἐνδιαφερόταν περισσότερο γιά συλλογικὴ δραστηριότητα, ἐνῶ σήμερα ἐνδιαφέρεται γιά τὴν ποσότητα τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ποὺ θὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴ δραστηριότητά του. Ἡ εἰσαγωγή νέων οἰκονομικῶν συστημάτων μὲ τὴν ἀτομικοποίηση τοῦ εἰσοδήματος, μὲ τὴ θεμελίωση τῆς οἰκονομίας στήν κατανάλωση τῶν ἀγαθῶν, μὲ τὸ ρόλο τοῦ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καί ἡ ἐπέκταση τῆς νομισματικῆς οἰκονομίας καί τῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν γκρεμίζουν τὰ σύνορα καί τὴν

27. α) Le monde en devenir, σελ. 20—22—3.

β) Ν. Οἰκονομία, 3/1963, 11ο/1964.

ένότητα τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων μὲ τὴν κλειστὴ οἰκονομία, ἀδυνατίζουν τὶς ἰδιαιτερότητες ποὺ ἐνίσχυαν τοὺς δεσμούς, ἐνθαρρύνουν τὶς μεταναστεύσεις, ἀστικοποιοῦν τοὺς λαούς, σμικρύνουν τὶς οἰκογένειες καὶ τὰ δίκτυα συγγενείας. Ἔθιμα καὶ ἀντιλήψεις ζωῆς συγκρούονται, καθὼς τὰ ἄτομα συγκεντρώνονται στὶς πόλεις. Τὰ θρησκευτικὰ πλαίσια χάνουν τὰ μέλη τους. Τὸ δίκαιον κάθε ομάδος δύσκολα προσαρμόζεται στὶς νέες συνθήκες. Τὸ ἄτομο εἶναι στοιχεῖο τῆς μάζας πλέον καὶ ὄχι μέλος τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας τοῦ χωριοῦ μὲ ἐπίγνωση τῆς θέσεώς του. Οἱ ἀπεργίες, οἱ ἀνταγωνισμοὶ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν, οἱ ἀνεργίες, οἱ ὑποκρισίες καὶ οἱ ἀβεβαιότητες ἀφαιροῦν τὴν ἡσυχία, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀγνότητα ποὺ εἶχαν στὰ χωριά τους οἱ νέοι ἀστοί. Νοσταλγοῦν τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀνθρωπιστικὴ εὐαισθησία, ποὺ κάποτε εἶχαν. Δὲν εἶναι ἔτοιμοι ψυχικὰ νὰ πληρώσουν τὶς ὑλικές των προόδους μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς των. Ἐνῶ τὰ ἀντικειμενικὰ δεδομένα καθιστοῦν λογικὰ ἀναγκαῖα τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ, οἱ ψυχῆς εἶναι ἀνέτοιμες νὰ δεχθοῦν, χωρὶς κλονισμούς, τὶς ἄσχετες κι' ἀσύμδετες μὲ τὶς παλαιῆς νέες καταστάσεις.

Οἱ ἀναπτυσσόμενοι λαοὶ ἔχουν ἀνάγκη ν' ἀνασυντάξουν τὴν προσωπικότητά τους, νὰ βροῦν τὴ συναίσθηση τῆς αὐτοαξίας. Ἐπειδὴ εἶναι δύσκολο νὰ βροῦν τὴν ἐνότητα στὸν ἑαυτὸ τους, ἀφοῦ μεταπηδοῦν ἀπὸ τομα σὲ νέες καταστάσεις, στηρίζονται σὲ κάποια ἰδεολογία (ἐθνικιστικὴ, σοσιαλιστικὴ, θρησκευτικὴ.) Οἱ ἡγέτες κεντρίζουν τὸ ἐθνικὸ φιλότιμο, γιὰ νὰ ὑποκινήσουν δραστηριότητες, θυσίες, συλλογικὲς φιλοδοξίες, δαπάνες, ἀποκοπὲς ἀπὸ πατροπαράδοτες ἀξίες. Ὁ Γκάντι καὶ ὁ Νεχρού, στὶς Ἰνδίες, ἔστρεψαν τὶς φροντίδες των στὴ βιομηχανοποίηση, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, γιὰ τὴν ὑλικὴ πρόοδο, καὶ στὴν ἐφαρμογὴ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἐνὸς κοινωνικοῦ συστήματος, ποὺ θὰ ἐπιτρέπη τὴ συνέχιση τῆς τοπικῆς νοοτροπίας (ἀντιλήψεις γιὰ εὐλικρίνεια, ὑπηρεσία στοὺς ἄλλους, σωτηρία τῆς ψυχῆς, αὐτοσυγκέντρωση κ.λ.π. (28).

Οἱ ἀναπτυσσόμενοι λαοὶ γνωρίζουν τὴν ἀπόστασή τους ἀπὸ τοὺς προηγμένους. Αὐτὴ ἡ συναίσθηση διεργάζεται σοβαρὲς ψυχικὲς καταστάσεις, ποὺ θὰ ἔχουν τὶς ἐπιπτώσεις των στὴν παγκόσμια ζωὴ. Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: πῶς θὰ ξεπεράσουν αὐτοὺς τοὺς σοβαροὺς προβληματισμοὺς των; Ποιὰ πορεία πρέπει ν' ἀκολουθήσουν;

II. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Οἱ ἐπιπτώσεις τῶν συγχρόνων ἐξελίξεων στὴν ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας διαμορφώνουν μέσα του ὀρισμένα εἰδικὰ κίνητρα, χαρακτηριστικὰ τῶν δραστηριοτήτων του.

Τρία εἶναι τὰ κυριότερα κίνητρα δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου (29).

—Παραγωγή καὶ ἀπόκτηση ἀγαθῶν.

—Ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης.

—Σεξουαλικότητα.

1.—Ἡ παραγωγή καὶ ἀπόκτηση ἀγαθῶν ἀποτελεῖ σοβαρὴ ἀσχόληση τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ὅλοι, σήμερα, φροντίζουν ν' αὐξήσουν

28. Unesco, Bullet. Inter. des sciences sociales, T. VI, 3/1954.

29. α) Le monde en devenir, ἐν. ἀν. σελ. 20—30—4.

β) Piéron—H : La motivation P.U.F. 1960.

γ) MALRAUX—A (μετ. Θ. Παπακωνσταντίνου) : Τέχνη—Ἐπιστήμη—Ἐλευθερία, Ἀθήναι, 1955.

τήν παραγωγή ἐνεργείας, ἐφοδίων, ἀγαθῶν καταναλώσεως. Προγράμματα παραγωγικότητος συντάσσονται, στατιστικὰ στοιχεῖα συγκεντρώνονται, μέθοδοι καὶ μέσα παραγωγῆς ἐπινοοῦνται, καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰ τὴν ὑψηλότερη ἀποδοτικότητα τῆς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ ἔργο τῆς παραγωγῆς ἐπιτυγχάνει τὴν ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν καὶ ἔτσι ἔχει τὸ αἶσθημα δυνάμεως καὶ ἀσφαλείας. Ἡ ἀφθονία ἀγαθῶν συμβολίζει τὴν ἱκανότητα τῆς ἀνθρώπινης νοημοσύνης καὶ ἀποδιώχνει τοὺς φόβους γιὰ τὸ μέλλον.

Ἡ σύγχρονη τεχνικὴ τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν ἔχει ἐπιφέρει, ὅπως το-νίσαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο, τὸν περιορισμὸ τῶν ὥρῶν ἐργασίας καὶ ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο ἄρκετὸ χρόνο γιὰ ἀνάπαυση καὶ ψυχαγωγία. Ἀποτελεῖ ἔτσι ἡ παραγωγή ἓνα ἐπιθυμητὸ σκοπὸ, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀνέσεις καὶ χαρὲς στὴ ζωὴ.

Οἱ ἄνθρωποι, ὑποστηρίζουν μερικοί, ἐπιδιώκουν ἀκόμη τὴν παραγωγή ἀγαθῶν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν μιὰ διεθνή κατανόηση, γιὰ τὴν ὁμοιομορφία τῶν διακινουμένων ἀγαθῶν ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος κοινῆς διεθνοῦς γλώσσας, ἡ ὁποία φέρει σὲ προσέγγιση τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴ συναίσθηση, πού δημιουργοῦν, ὅτι ὅλοι μποροῦν νὰ καρπώνωνται τὰ κοινὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ σκέπτονται γι' αὐτὰ (30).

Γιὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ τὸ κίνητρο τῆς παραγωγῆς καὶ ἀποκτήσεως ἀγαθῶν, ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ σὲ μεγάλη ἔκταση τὴ διαφήμιση. Μ' αὐτὴ δίνει μιὰ ξεχωριστὴ ἐλκυστικὴ προσωπικότητα στὸ κάθε προϊόν, γιὰ νὰ γίνῃ γνωστὸ στὶς εὐρύτερες μᾶζες, νὰ ξυπνήσουν διαφέροντα, νὰ προκληθῇ ἡ ζήτησή του, ν' αὐξηθῇ ἡ κατανάλωσή του καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ὑπεροχὴ ἀποδόσεώς του στὸν ἀνταγωνισμὸ.

2.—Μιὰ ἄλλη σοβαρὴ ἀπασχόληση τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ αὐξηση τῆς δυνατότητος γιὰ προβλέψεις.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅταν διαπιστώνῃ ὅτι ἡ ἐπιστῆμη ἐπέτυχε πολλὰ πέραν ἀπὸ κάθε ἐλπίδα (ἐκμηδένιση ἀποστάσεων, θεραπεία ἀσθενειῶν), ὅτι δημιούργησε μὲ τὶς ἐφαρμογές της τὴ βιομηχανία, ἀνύψωσε τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο καὶ αὐξήσε τὸ συναίσθημα τῆς ἀνθρώπινης δυνάμεως, εἶναι φυσικὸ νὰ λατρεύῃ σήμερα τὴν ἐπιστῆμη καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀνάπτυξή της. Οἱ ἐπιστήμονες εἶναι οἱ μάγοι ἄλλων ἐποχῶν, ἀφοῦ οἱ γνώσεις των εἶναι ἀσύγκριτες μὲ ἐκεῖνες τοῦ μέσου ἀνθρώπου καὶ ἀφοῦ εἶναι ἱκανοὶ νὰ κάμουν δυνατὰ σήμερα ὅσα δὲν μποροῦσαν χθές.

Τὰ κράτη διαθέτουν σοβαρὰ κονδύλια γιὰ ἐπιστημονικὲς ἔρευνες καὶ χιλιάδες εἶναι οἱ ἐρευνητὲς, πού ἐργάζονται στὰ πειραματικὰ ἐργαστήρια. Ἡ χημικὴ ἀνάλυση, ἡ ἐπιστημονικὴ διερεύνηση, ἡ πειραματικὴ ἀπόδειξη ἀποτελοῦν πλέον τὸ μόνο ἐχέγγυο ἐμπιστοσύνης καὶ ἀλήθειας γνώσεων καὶ προτάσεων γιὰ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως καὶ ζωῆς.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔχη στὴ διάθεσή του συνεχεῖς τὶς ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις, ἐνθαρρύνεται σημαντικὰ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη δράσεως καὶ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς φύσεως. Καὶ μὲ τὴν πράξη του αὐτὴ ἐπὶ τῆς φύσεως βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὶς ἐνοχλητικὲς προσπάθειες ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ νὰ ἐπιβληθῇ στὸν ἑαυτό του. Βρίσκει πῶς εὐχάριστες τὶς πράξεις ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, γιὰ τὸ ἀντικείμενο ἐπενεργείας καὶ μεταβολῆς δὲν εἶναι ὁ ἑαυτός του, γιὰ τὴν μεταβολὴ τοῦ

30. α) KLINBERG—O: Psychologie Sociale, t. I. ch. IV, P.U.F. 1957.

ὁποίου θὰ πονέση. Γιὰ ν' ἀποφύγη αὐτὸν τὸν πόνο ἀπὸ τῆς λάξευσης τοῦ ἑαυτοῦ, δίνεται ὀλοπρόθυμα στὴ λάξευση καὶ τιθάσευση τῶν στοιχείων τῆς φύσεως.

Οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν ἐντείνονται καὶ ἀπὸ τὴν ἱκανοποίηση, ποὺ ἀφήνουν στὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὶς προβλέψεις τοῦ μέλλοντος, τὶς ὁποῖες τοῦ διασφαλίζουν. Ἐπιχειρηματίες, ἐπαγγελματίες, κυβερνήτες, ἀντιμετωπίζοντας τὰ προβλήματα τῶν ἐργασιῶν τους στὸ μέλλον, ἀναζητοῦν τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, γιὰ νὰ στηριχτοῦν καὶ νὰ προβλέψουν τὸ μέλλον, νὰ ἐτοιμαστοῦν καὶ νὰ ἀκολουθήσουν μελλοντικὲς πορεῖες. Οἱ λαοὶ αἰσθάνονται τὴν ἐπιστήμη ὄχι μόνον ὡς σωτήρα τους ἀλλὰ καὶ ὡς ἐγγυητὴ τοῦ μέλλοντός των.

Εὐεργετικὲς ὁμῶς δὲν εἶναι μόνον οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσεως ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὸν ὠθοῦν νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀνάπτυξή τους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ψυχολογία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ ἐθνολογία, τὸ δίκαιον, ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιτελοῦν σήμερὰ πολὺτιμο ἔργο γιὰ τὴν ζωὴ μας: μᾶς διαφωτίζουν ἐπὶ τῶν ψυχικῶν καταστάσεων, τῆς νοοτροπίας καὶ τῶν πόθων τῶν ἀνθρώπων, ἀναλύουν τὶς ἱκανότητες τῶν ἀτόμων καὶ προσδιορίζουν τὴν ἐπαγγελματικὴ τους ἀσχολία, ρυθμίζουν κοινωνικὲς σχέσεις καὶ ὑφαίνουν προβλέψεις κοινωνικῶν φαινομένων, ἀναπτύσσουν ψυχικὲς δυνάμεις, θεραπεύουν ψυχικὰ προβλήματα, ὑποδεικνύουν προσανατολισμούς, διασφαλίζουν τὴν κοινωνικὴ ἁρμονία.

Οἱ φυσικὲς καὶ οἱ ἀνθρωπολογικὲς ἐπιστήμες παρασκευάζουν γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὴν ὕλική καὶ ψυχικὴ ρώμη, ποὺ τόσο ποθεῖ στοὺς καιροὺς μας.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ χρησιμοποίηση τῶν δεδομένων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν γιὰ καταστρεπτικοὺς σκοποὺς, ἡ χρησιμοποίηση τῆς ψυχολογίας, κοινωνιολογίας καὶ ἐθνολογίας γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ψυχολογικοῦ πολέμου, ποὺ ἀφανίζει τὴν ψυχικὴ ρώμη, ἡ τῆς προπαγάνδας ποὺ ἐπιβάλλει ἀντιλήψεις καὶ μέσα ζωῆς καὶ φθεῖρει τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, ἡ χρησιμοποίηση τῆς βιολογίας γιὰ τὴν δημιουργία ἐνὸς δῆθεν ὑπερανθρώπου, ὅλα αὐτὰ θολῶνουν τὶς ἱερὲς ἐλπίδες μας στὶς ἐπιστήμες. Ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ πλέον ἀρχίζει καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῆς ζωῆς δὲν ὑπέδειξε κανένα σκοπὸ τῆς ζωῆς καὶ καμμιὰ λύση στὸ πρόβλημα: τί θὰ γίνωμε ἢ τί θὰ μπορούσαμε νὰ εἶμαστε; Ἐναπομένει ἡ Μεταφυσικὴ καὶ ἡ Θρησκεία, γιὰ νὰ βοηθῆ τὸν ἄνθρωπο σ' αὐτοὺς τοὺς προβληματισμούς του.

3.— Ἡ σεξουαλικότητα μὲ τὶς δύο ὄψεις της, τὸν ἐρωτισμὸ καὶ τὴν τεκνοποιῖα, εἶναι ἐπίσης ἰσχυρὸ κίνητρο δραστηριότητος στὴν ἐποχή μας.

Πολλὲς εἶναι σήμερὰ οἱ ἐνέργειες καὶ οἱ δαπάνες ποὺ καταβάλλονται ἀπὸ ἄτομα, χημικὰ καὶ βιολογικὰ ἐργαστήρια, Ἰνστιτοῦτα, ὀργανισμούς, ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο, γονεῖς, πολιτικοὺς ἡγέτες, γιὰ τὴν λύση τῶν προβλημάτων τοῦ ἐρωτισμοῦ καὶ τῆς δημιουργίας ἢ ἀποφυγῆς τέκνων, γιὰ τὴν ἱκανοποίηση ἐπιθυμιῶν καὶ τὴν λύση σχετικῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων. Οἱ ἐνέργειες αὐτὲς ποικίλλουν ἀνάλογα μὲ τὶς ἀντιλήψεις ποὺ ἰσχύουν ὡς πρὸς τὶς σχέσεις τοῦ ἐρωτισμοῦ καὶ τῆς τεκνοποιῖας⁽³¹⁾.

Οἱ ψυχολόγοι βρίσκουν ψυχολογικὲς διαφορὲς μεταξὺ τοῦ ἐρωτισμοῦ καὶ τῆς τεκνοποιῖας: Ὁ ἐρωτισμὸς εἶναι ἀναζήτηση σεξουαλικοῦ συντρόφου, ποὺ ἀποβαίνει ἐνσυνείδητη ἐνέργεια γιὰ τὸ εὐχάριστο ἀποτέλεσμα, ἐνῶ στὴν τεκνοποιῖα ὑπάρχει μιὰ πρόβλεψη μακρᾶς πνοῆς, ποὺ ὑποθέτει τὸ δια-

31. LAGACHE—D.: La Psychanalyse, P.U.F. 1955 (ch. IV).

φωτισμό του άνδρα και της γυναίκας ότι είναι πιθανόν, ύστερα από πολύ χρόνο, μετά τη σεξουαλική πράξη, να έχουν τέκνον. Έτσι, συμβαίνει ή να αγνοείται ο φυσιολογικός ρόλος του πατέρα, όποτε ή τεκνοποιία δέν έχει σχέση με τη σεξουαλική ευχαρίστηση, ή να είναι γνωστός ο ρόλος του πατέρα, όποτε ή κοινωνία ή τείνει να συνδέση την τεκνοποιία με τον έρωτισμό και απαγορεύει τη σεξουαλική δραστηριότητα, όταν έχη σκοπό μόνον την ήδονή, ή επιτρέπει τη σεξουαλική ήδονή και περιορίζει ή ένθαρρύνει την τεκνοποιία.

Σήμερα, με τις προόδους της φυσιολογίας και της χημείας, εύκολύνεται ο διαχωρισμός του έρωτισμού από την τεκνοποιία, διότι τα προφυλακτικά και αντισυλληπτικά μέτρα επιτρέπουν στον άνθρωπο να έρωτεύεται έλευθερα, χωρίς να φέρη στον κόσμο παιδιά. Ο διαχωρισμός αυτός επιβάλλεται, πολλές φορές, από οικονομικούς, κοινωνικούς και άλλους (ύγείας κλπ.) λόγους. Σε μερικές χώρες, όπου παρατηρείται μεγάλη αύξηση πληθυσμού (Κίνα), για ν' αποφευχθή ή χειροτέρευση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, ένθαρρύνεται ο διαχωρισμός αυτός. Οί οικονομικές δυσκολίες των συζύγων, οί απασχολήσεις της γυναίκας έξω από τό σπίτι (επάγγελμα, κοινωνικές υπηρεσίες κλπ.), οί μεγάλες απαιτήσεις της υγιεινής και της ψυχολογίας για την ανατροφή των τέκνων, ή ανάγκη ψυχαγωγίας και ανέσεων που προκαλείται από τη σύγχρονη τεχνολογία, τό πνεύμα της έλευθερίας, όλα αυτά ώθοδν σήμερα τον κάθε άνθρωπο στον διαχωρισμό του έρωτισμού από την τεκνοποιία.

Βαθύτατες είναι οί ανάγκες στην εποχή μας που ώθοδν τον άνθρωπο ν' αναζητή σεξουαλικό σύντροφο είτε για την ήδονή είτε για την τεκνοποιία είτε και για τα δύο μαζί: ως ισχυρές ανάγκες που ώθοδν στον έρωτισμό αναφέρονται από τους ειδικούς⁽³²⁾ οί έξής: α) ή σεξουαλική φυσιολογική ένταση του οργανισμού, που ζητεί την έκτόνωσή της και που επιτείνεται στην εποχή μας με τις τροφές, με τους έρεθισμούς των φίλμ, των εικόνων, των βιτρίνων, την κοινή ψυχαγωγία κλπ., β) ή ζήτηση ασφαλείας, που εκπληρώνεται με την έπαφή των σωμάτων και τις σχέσεις τρυφερότητος, γ) ή επιθυμία να θεωρείται κανείς όμαλός άνθρωπος, άφοδ, σε πολλές χώρες, λογίζεται αναχρονισμός και άνωμαλία ζωής ή έλλειψη σεξουαλικής πείρας και έρωτικων σχέσεων. Η επιθυμία της τεκνοποιίας, από τό άλλο μέρος, έχει σήμερα υπόβαθρο: α) την επιθυμία εξασφάλισεως των μέσων συντηρήσεως στα γηρατιά με την προστασία των γερόντων γονέων από τα τέκνα τους, β) την επιθυμία διατηρήσεως της ζωής γενικά, που εκδηλώνεται και ως άγάπη στα νεογέννητα των ζώων ή των ανθρώπων, γ) ή επιθυμία δυνάμεως, που ίκανοποιείται με την δυνατότητα δημιουργίας κι' ανατροφής τέκνων, δ) ή επιθυμία διατηρήσεως του ανθρώπινου είδους και ε) ο φόβος του θανάτου, που δημιουργεί τον πόθο να μη αποθάνη κανείς, χωρίς ν' αφήση παιδιά, που θα συνεχίσουν τη ζωή του, τα ίχνη του, τό επάγγελμά του και τους πόθους του, που θα συνεχίσουν τον οικογενειακό δυναμισμό και μετά τον θάνατο των ήγητόρων.

Χρηματικές δαπάνες, χρόνος, πνευματικές δυνάμεις, ψυχικές συγκινήσεις, απογοητεύσεις από τις έρωτικές άποτυχίες, όλα αυτά άποτελοδν σημαντικό ύλικό, πνευματικό και ψυχικό κόστος της σεξουαλικότητος στην εποχή μας.

4.— Η παραγωγή και άπόκτηση αγαθων, ή ανάπτυξη των επιστημών και ή σεξουαλικότητα, τα τρία κίνητρα δραστηριοτήτων της εποχής, παρ'

32. Le monde en devenir, έν. άν. σελ. 20—32—10—13.

ὅτι ἔχουν τὶς ρίζες τῶν σὲ ὑγιεῖς ἀνάγκες τῆς ζωῆς, ἐν τούτοις δὲν καλύπτουν ὅλες τὶς ὑγιεῖς ἀνάγκες καὶ ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου: Καὶ ὁμως, εἶναι, σήμερα, τὰ κύρια κίνητρα δραστηριοτήτων. Καί, καθὼς καταπνίγουν τὰ ἄλλα κίνητρα, ἠθικά, καλαισθητικά, μεταφυσικά, δημιουργοῦν στὸν ἄνθρωπο ἀθεράπευτες ἀγωνίες, ἀπλήρωτα κενά, χάος, γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσουν τελικὰ στὴν ἄρνηση τῆς ζωῆς, στὸ μηδενισμό, στὴν αὐτοκτονία.

Καὶ ὁ στοχαζόμενος ἄνθρωπος, μπροστὰ στὶς ἐξελίξεις, ποὺ περιγράψαμε, στὰ ψυχικὰ προβλήματα καὶ στὰ κίνητρα δραστηριότητος διερωτᾶται: Ποιὰ πορεία πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ ὁ ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας βαδίζοντας στὸ σύγχρονο κόσμο;

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γον

ΠΑΙΔΕΙΑ: ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΟΡΘΙΟ ΤΟ ΑΝΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία, ὅπως διαμορφώνεται ἀπὸ τὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ σκέψη, θεμελιωμένη στὴ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων, μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων, ἀπαντᾷ στὸ ἀγωνιῶδες ἐρώτημα ποὺ θέτει ὁ κάθε σκεπτόμενος ἄνθρωπος γιὰ τὴν πορεία ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσωμε. Πορεία μὲ ὄρθιο τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου: πορεία ἀνθρώπου ποὺ λαμβάνει τὴ στάση τῆς προοπτικῆς—ποὺ ζῆ ἔντονα τὴν ἀνθρώπινη οὐσία του—ποὺ ὑποβάλλεται σὲ συνεχῆ ἐκπαίδευση, γιὰ νὰ κατανοῇ, νὰ ἀνέχεται καὶ νὰ μετέχη δημιουργικὰ στὶς ποικίλες ἐξελίξεις μὲ πλήρη τὴν ἀνθρωπιστικὴ εὐαισθησία του⁽³³⁾.

Ι.—ΣΤΑΣΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ

Ὅταν τὰ πάντα ἐξελίσσονται μὲ μεγάλη ἐπιτάχυνση, ὅπως εἶδαμε, εἶναι ἀνάγκη ὁ κάθε ἄνθρωπος νὰ λαμβάνῃ τὴ στάση τῆς προοπτικῆς, νὰ προπαρασκευάζῃ τὶς ἀποφάσεις του, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν πράξεων του, νὰ ὑφαίνη τὰ σχέδιά του γιὰ τὸ μέλλον μὲ βάση τὴν ἐμπειρία τοῦ παρελθόντος, τὶς πληροφορίες ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ τὶς προβλέψεις τῶν δυνάμεων καὶ καταστάσεων ποὺ θὰ ἐκκολαφθοῦν.

Λαμβάνω τὴν στάση τῆς προοπτικῆς στὴ ζωὴ, ὅταν βλέπω μακρὰ, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς μας μοιάζει μὲ αὐτοκίνητο, ποὺ τρέχει ὄλο καὶ ταχύτερα σ' ἕνα ἀγνωστο δρόμο, ὅταν ἄρχισε πιά ἡ νύχτα, κι' ἀφοῦ πρέπει τὰ φῶτα του νὰ φωτίζουν ὄλο καὶ μακρύτερα, ἂν θέλῃ ν' ἀποφύγῃ τὴν καταστροφή⁽³⁴⁾. Τὰ Γραφεῖα προβλέψεων ποὺ λειτουργοῦν στὶς μεγάλες ἐπιχειρήσεις, τὰ Γραφεῖα ὑποθετικῶν γεγονότων, οἱ Ὑπηρεσίες προγραμματισμοῦ, τὰ Κέντρα συγκεντρώσεως πληροφοριῶν καὶ ὑπολογισμοῦ πιθανοτήτων, οἱ μελέτες τῆς δυναμικῆς τῆς ἀλλαγῆς, τὰ στρατηγικὰ σχέδια, ὅλα αὐτὰ συνθέτουν τὴν στάση τῆς μακρᾶς θεωρήσεως πρὸς τὸ μέλλον, προπαρασκευάζουν τὴν κατεύθυνση ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθοῦμε καὶ ἐξασφαλίζουν τὸ ἔδαφος, στὸ ὁποῖο πρόκειται νὰ θέσωμε τὸ πόδι γιὰ τὸ ἐπόμενο βῆμα.

Λαμβάνω τὴν στάση τῆς προοπτικῆς, ὅταν ἐπὶ πλέον βλέπω σὲ μεγάλο πλάτος, ὅταν δηλαδὴ ξεπερνῶ τὶς προσωπικὲς μου ἀπόψεις, συναντῶ

33. Ὁ Γάλλος στοχαστὴς G. Berger, μὲ τὶς σχετικὲς μελέτες του, εἰσάγει στὴν παγκόσμια σκέψη μιὰ νέα κατεύθυνση στὴ φιλοσοφία, τὴν «προοπτικὴ ἀνθρωπολογία», (βλ., *Le monde en devenir*, Larousse, XX, 1959, P. 20.54-15). Ὁ Ἑλβετὸς Παιδαγωγὸς R. Dottrens ὁμιλεῖ γιὰ μιὰ Παιδαγωγικὴ προοπτικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. (βλ. *Vers une Pédagogie prospective*, ἐκδ. Cahiers Delachaux—Niestlé, Suisse, 1961).

34. *Le monde en devenir*, ἐν. ἀν., σελ. 20—54—15.

τις γνώμες τῶν ἄλλων εἰδικῶν καὶ μὴ καὶ βρίσκω τὴ συμπλήρωση στὶς θέσεις μου. Λαμβάνω τὴ στάση τῆς προοπτικῆς, ὅταν ἀναλύω σὲ βάθος, ὅταν ἀναζητῶ, πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ τὰ λεγόμενα, τὶς αἰτίες, τοὺς παράγοντες, τὶς κατευθυντήριες τάσεις. Λαμβάνω ἀκόμη τὴ στάση τῆς προοπτικῆς, ὅταν ἀναλαμβάνω κινδύνους, ὅταν δηλαδή δὲν ἐναποθέτω ὅλες τὶς μέριμνες στὶς ἀσφαλίσεις, ὅταν ἐτοιμάζωμαι γιὰ τὴν ὥρα τῆς κακῆς τύχης, ὅταν συγκεντρώνω τὶς δυνάμεις μου, γιὰ νὰ ἔχω τὴ δυνατότητα «ταχείας ἐνεργείας». Λαμβάνω, τέλος, τὴ στάση τῆς προοπτικῆς στὴ ζωὴ, ὅταν σκέπτομαι τὸν ἄνθρωπο, ὅταν ὅλα τὰ βλέπω ἀπὸ τὶς συνέπειές τῶν γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὴ ζωὴ του, γιὰ τὴ μελλοντικὴ του κατάσταση.

Ἐπαγγελματίες, ἐργοστασιάρχες, ἐπιστήμονες, ὑπάλληλοι, ἐργάτες, κρατικοὶ ἠγέτες ὀφείλουν, σήμερα, νὰ βλέπουν μακρὰ, νὰ βλέπουν σὲ μεγάλο πλάτος, ν' ἀναλύουν σὲ βάθος, ν' ἀναλαμβάνουν κινδύνους, νὰ σκέπτονται τὸν ἄνθρωπο, νὰ λαμβάνουν τὴ στάση προοπτικῆς.

Ἄλλ' ἂν ἡ στάση τῆς προοπτικῆς εἶναι μιὰ τόσο χρήσιμη τεχνικὴ τῆς ζωῆς, ὑπολείπεται γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας, κατὰ τὴ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία, νὰ ζῆ ἔντονα τὴν Οὐσίαν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τὸ βαθύτερο ἀνθρώπινο στοιχεῖο, πὺ φωλεύει μέσα του.

II.—ΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΟΥΣΙΑΣ

Κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ του εἶναι ἡ μέριμνα νὰ διασφάλισι τὴν Ὑπαρξὴ του (βιολογικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑπόσταση) καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴ βαθύτερη ἀνθρώπινη Οὐσία του⁽³⁵⁾.

Κατὰ τὴ μέριμνά του γιὰ τὴ διασφάλισι τῆς Ὑπάρξεώς του, ὁ ἄνθρωπος συντηρεῖ τὸν ἑαυτὸ του (μὲ τὴν τροφή, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν κατοικίαν) καὶ τὸ γένος του (μὲ τὸν γάμον καὶ τὰ τέκνα του) καὶ συντηρεῖται στὴν κοινωνίαν ὡς καλὸς πολίτης. Ἡ συντήρησις αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὶς προσπάθειες τοῦ ἰδίου τοῦ ἀτόμου, πὺ μορφώνεται σὲ σχολεῖο, πὺ ἀποκτᾷ ἕνα ἐπάγγελμα καὶ πὺ σέβεται τοὺς νόμους καὶ τὰ ὄργανα τῆς πολιτείας, καὶ μὲ τὸ ἀντίστοιχο ἔργο τοῦ κράτους, πὺ φροντίζει γιὰ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὸ εἰσόδημα τῆς ἐργασίας του, γιὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ τοῦ ἐπιπέδου (ὑγείαν, διατροφήν, κατοικίαν), καὶ γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν του⁽³⁶⁾. Μὲ τὴ μέριμνα αὐτὴ γιὰ τὴ διασφάλισιν τῆς ὑπάρξεως, ὁ ἄνθρωπος κατορθώνει καὶ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ φόβον τῆς ἀνάγκης, ἐπιτυγχάνει τὴ σύζευξιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας, ἀφοῦ τὸ ἄτομον γίνεται ὑπεύθυνον γιὰ τὴν ὕπαρξιν του καὶ τὸ κράτος ἀποβαίνει προστάτης τοῦ ἀτόμου. Παρ' ὅλα ὁμῶς αὐτὰ, τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιδιώξεων του εἶναι ὕλιστικὸν καὶ στατικόν.

Κατὰ τὴν μέριμνά του γιὰ τὴν ἀφυπνίσιν τῆς βαθύτερης ἀνθρώπινης Οὐσίας του, ὁ ἄνθρωπος: α) ἀναζητεῖ νέες γνώσεις καὶ μὲ παρατηρήσεις, ἐρευνες, βιβλία, ἐφημερίδες, περιοδικὰ, ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια τρέφει τὴ γνωστικὴ του συνείδησιν, β) ἐνεργεῖ ἠθικὰς πράξεις μὲ ἀγνή πρόθεσιν καὶ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα καὶ μὲ ἐλευθερίαν βουλή-

35. α) HUBERT—R., (μετ. Κ. Κίτσου—Β. Σκουλάτου): Γεν. Παιδαγωγικὴ, Ἄθηναι, 1959, σελ. 229—280.

β) ΚΙΤΣΟΥ—Κ., Συγκριτικὴ Παιδαγωγικὴ, Ἄθηναι, 1963, σελ. 34.

γ) CARREL—A.: Σκέψεις γιὰ τὸν ἄνθρ... ἐν. ἄν.

δ) ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ—Ε.: Φιλοσοφία καὶ Παιδεία, 1958, σελ. 4—65.

36. ΜΑΝΟΥΣΗ—Ν.: Σύγχρονος κοινωνικὴ πολιτικὴ, Ἄθηναι, 1958.

σεως και ξυπνάει ἔτσι τὴν ἠθικὴ του συνείδηση, γ) ἐπιδιώκει νὰ χαρῆ τὸ ὠραῖο σὲ ἀντικείμενα μὲ ὠραία μορφή και ἄγνὸ περιεχόμενο και ἐκκολλάπει ἔτσι τὴν αἰσθητικὴ του συνείδηση, δ') ἐκδηλώνει τὴ φιλότητά του (ἀγάπη) πρὸς τὸ συνάνθρωπο μὲ ἔργα και μὲ αὐθόρμητη γειτνίαση ψυχῶν και καλλιιεργεῖ τὴ συνείδηση φιλότητος, και ε') ἐρευνᾷ και σέβεται τὸ Σύμπαν, καθὼς διαπιστώνει τὴν ἄρμονία τοῦ κόσμου, εἰκάζει ἕνα Σοφὸ Δημιουργό, ἐρευνᾷ τὴν οὐσία τῶν ὄντων και βρίσκει ἕνα θεϊκὸ ὑπόδειγμα ζωῆς και τρέφει ἔτσι τὴ μεταφυσικὴ και τὴ θρησκευτικὴ του συνείδηση (37). Μὲ τὶς ἀναζητήσεις του αὐτὲς ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ και πορεύεται πρὸς τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ Σύμπαντος, κατανοεῖ τὸ πνευματικὸ και δημιουργικὸ περιεχόμενο τῶν ἐπιδιώξεών του, προσφέρεται στὴν αἰωνιότητα και αἰσθάνεται ὅτι τότε εἶναι πραγματικὰ ἄνθρωπος.

Μὲ τὴν ἀνάλυση αὐτὴ τῆς ἀνθρώπινης ὄντότητος, διαφαίνονται λύσεις στὸς προβληματισμοὺς πὸ αἰσθάνεται και στὰ ἐρωτήματα, πὸ θέτει, ὅπως εἶδαμε (38), ὁ στοχαζόμενος ἄνθρωπος ἔναντι τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως, τῶν νέων πληθυσμιακῶν και κοινωνικο—οικονομικῶν διαρθρώσεων και τῶν ψυχικῶν καταστάσεων και κινήτρων. Ἡ ταυτόχρονη και ἰσόρροπη καταβολὴ φροντίδων γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τόσο τῆς ὕπαρξος ὅσο και τῆς βαθύτερης Οὐσίας ἐξασφαλίζει τὴν ἔλλογη χρῆση και αξιοποίηση τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τεχνικῆς, τὶς ἄγνότερες ἠθικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀτόμων, τοὺς ἀνώτερους σκοποὺς στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, τὸ ξυπνημα εὐγενικῶν κινήτρων δραστηριότητος, τὶς βαθύτερες και μονιμότερες ἱκανοποιήσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ.

Πὼς ὅμως θὰ ἐπιτευχθοῦν ὅλα αὐτὰ, πὼς θὰ μάθη τὸ ἄτομο νὰ λαμβάνει τὴ στάση τῆς προοπτικῆς, νὰ διασφαλίσῃ τὴν ὕπαρξή του και νὰ ζῆ ἔντονα τὴ βαθύτερη ἀνθρώπινη Οὐσία του.

III.—ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

1.—Ἡ ἐκπαίδευση καλεῖται σήμερα νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἄτομο στὴ στάση τῆς προοπτικῆς, νὰ τὸ βοηθήσῃ νὰ διασφαλίσῃ τὴν ὕπαρξή του και νὰ τοῦ ξυπνήσῃ τὸ βαθύτερο ἀνθρώπινο Στοιχεῖο του.

Ὅταν τὰ πάντα ἐξελίσσονται μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴ, ὅταν δὲν ὑπάρχει πλέον χρόνος νὰ βαδίζουμε μὲ τὸ μπαστούνι τοῦ τυφλοῦ, μὲ δοκιμὲς και ψηλαφησεις, ὅταν ἔχουν γεννηθῆ πιά οἱ ἄνθρωποι, πὸ θ' ἀποτελέσουν τὴ γενεὰ τῶν ὠρίμων τοῦ ἔτους 2.000, τὴ γενεὰ μιᾶς ἐποχῆς πὸ δὲν ξέρομε τί θὰ εἶναι και τί θὰ θέλη νὰ εἶναι, ὅταν οἱ γνώσεις γιὰ τὴ φύση και τὴ ζωὴ συνεχῶς αὐξάνονται και μεταβάλλονται, ὅταν δὲ μπορούμε νὰ προβλέπουμε τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων 20 χρόνια ἀργότερα, ἀπὸ τότε πὸ ἐγκαταλείπουν τὸ σχολεῖο, ὅταν ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν, τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναδιοργανωθῇ ἡ παιδεία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας, νὰ μπορέσῃ νὰ ξεπεράσῃ τὴν παγκόσμια κρίση πὸ διέρχεται και ν' ἀποβῆ ὁ ὀδηγὸς τοῦ ὀδοιπόρου τοῦ 20οῦ αἰῶνα, πὸ καλεῖται νὰ βαδίσῃ μὲ ὄρθιο τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου.

2.—Ἡ ἐκπαίδευση σ' ὅλες τὶς χῶρες διέρχεται σήμερα μιὰ σοβαρὴ

37. α) HAEBELIN—P.: Anthropologie philosophique, P.U.F., P. 16—64.

β) MAI, VERNE—L.: Signification de l' homme, P.U.F., P. 24—69.

γ) ΤΑΤΑΚΗ—Β.: Ἡ Φιλοσοφία ὡς ἀνθρωπογνωσία, 1959, σελ. 5—15.

δ) «ΕΠΟΧΕΣ» No 6, 7, 8/1963 (συζήτηση γιὰ τὴ Νέα Θεότητα).

38. Βλ. Τὰ ἐρωτήματα πὸ θέσαμε στὰ Αο και Βο κεφάλαια.

καὶ πρωτοφανῆ κρίση⁽³⁹⁾. Ὅλοι θέλουν ἀλλὰ καὶ ὀφείλουν νὰ μορφωθοῦν σὲ σχολεῖα γενικῆς καὶ εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως. Καὶ ὅμως, δὲν ὑπάρχουν, σ' ὅλες τὶς χῶρες, οὔτε κατάλληλα ἐκπαιδευτικὰ στελέχη, οὔτε ἐπαρκῆ διδασκῆρια, οὔτε μέσα γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή τους. Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἔχει ὡς συνέπεια τὶς σοβαρὲς ἐλλείψεις καὶ στὶς προηγμένες ἀκόμη χῶρες ἐπιστημόνων καὶ μηχανικῶν, εἰδικῶν τεχνικῶν στελεχῶν γιὰ τὴ βιομηχανία, ἐλευθέρων ἐπαγγελματιῶν (ιατρῶν, φαρμακοποιῶν, νομικῶν), ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, ὑπαλλήλων γιὰ τὶς ποικίλες ὑπηρεσίες καὶ τὸ ἐμπόριο. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ὑπάρχουν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀποδοτικὰ, γιὰ τὴν εἰδικὴ μόρφωσή των χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια καὶ εἶναι δύσκολο σ' αὐτοὺς τώρα ν' ἀνταποκριθοῦν στὴ λειτουργία νέων μηχανῶν, νέων ὑπηρεσιῶν καὶ νέων ἐργαστηρίων.

Τὸ 1961, ὁ Ὑπουργὸς Παιδείας τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἔλεγε: «Δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψη χρημάτων ἐκεῖνο ποὺ ἐμποδίζει τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη στὴ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ. Ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὑποφέρομε, σήμερα, εἶναι ἡ ἀνεπαρκὴς ἐκπαίδευση, ποὺ ἔλαβαν, πρὸ τοῦ πολέμου, τὰ 90% τοῦ πληθυσμοῦ μας. Ἡ μαζικὴ περιφρόνησή μας πρὸς τὶς ἐπιστῆμες μᾶς ἔκαμε ν' ἀμελήσωμε τὴν τεχνικὴ μόρφωση καὶ ἔτσι ὁλόκληρος ὁ λαὸς μας, ἀπὸ τὸν ὁδοκαθαριστὴ ὡς τὸν πρόεδρο τῆς κυβερνήσεως, δὲν εἶναι προετοιμασμένος γιὰ τὰ ἔργα, ποὺ μᾶς ἐπιβάλλει ὁ σύγχρονος κόσμος. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο πρέπει νὰ διαποτισθοῦν ἀπὸ ἀληθινὴ πίστη στὴν ἐκπαίδευση καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίμονη θέληση γιὰ τὴ βελτίωση τῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως: δὲν ἔχομε ἄλλη ἐλπίδα, γιὰ νὰ διατηρήσωμε τὴν κυρίαρχη θέση μας στὸν κόσμον...»⁽⁴⁰⁾.

Τὸ 1962, ὁ Κέννεντυ σὲ ραδιοφωνικὴ του ὁμιλία ἐτόνιζε: «...κατὰ τὸ 1970, θὰ πρέπει νὰ εἰσέλθουν στὰ πανεπιστήμια διπλάσιοι φοιτητὲς ἀπὸ ἐκεῖνους ποὺ εἰσῆλθαν τὸ 1960. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, μέσα σὲ δέκα χρόνια, θὰ πρέπει ν' ἀνεγείρωμε τόσα σχολικὰ κτίρια, ὅσα ἔχομε ἀνεγείρει στὰ 160 χρόνια τῆς ἱστορίας τῆς χώρας μας. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἑκατομμύρια νέοι καὶ νέες ποὺ τελειώνουν τὰ σχολεῖα, χωρὶς νὰ ἔχουν εἰδίκευση, σὲ μιὰ ἐποχὴ, ποὺ ἀπαιτεῖται εἰδικευμένη ἐργασία... Οἱ ἐλλείψεις μας εἶναι σοβαρὲς... Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρήσωμε τὴ βιομηχανικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ ἰσχὺ μας, χωρὶς πολὺ καλὴν ἐκπαίδευση ὅλων τῶν πολιτῶν»⁽⁴¹⁾.

Στὴ χώρα μας, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν εἰδικῶν τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ⁽⁴¹⁾, οἱ ζητήσεις τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας σὲ ἐκπαιδευμένο προσωπικὸ ἔχουν ὡς ἐξῆς στὴν 15)ετία: 1960—1975.

<u>Ἀπαιτοῦνται :</u>	<u>τὸ 1960</u>	<u>τὸ 1975</u>
— Ἀπόφοιτοι ἀνωτέρας ἐκπ)σεως τεχνικοί, ἐπιστήμονες, καθηγητὲς, γιατροί, διοικητικοὶ κλπ.):	84.384	125.675
— Ἀπόφοιτοι μέσης ἐκπ)σεως (τεχνίτες, ὑγειονομικοί, ὑπάλληλοι μεταφορῶν, ἐργαστηρίων, γραφείων, διδ)λοι):	109.626	156.246
— Ἀπόφοιτοι κατωτ. ἐκπ)σεως (ἐργατοτεχνίτες, ὑπάλληλοι, ἡμικπ. ἐργάτες βιομηχανίας, μεταφορῶν κλπ.):	948.352	1.394.479

39. α) ΚΙΤΣΟΥ—Κ. Συγκριτικὴ Παιδαγωγικὴ, 1963, σελ. 40, 48.
β) «ΕΠΟΧΕΣ». Νο 11/1964.

40. JACCARD—D.: Sociologie de l' éducation, Payot, Paris, 1962, P. 13.

41. «Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», τ. 3/1963,

Για να ξεπεράση ή εκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας τὴν κρίση ποῦ διέρχεται σ' ὅλες τὶς χῶρες, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀργανωθοῦν οἱ προβλέψεις τῶν ἀναγκῶν καὶ ὁ προγραμματισμὸς τῆς παιδείας σὲ κάθε χώρα. Κάθε Ὑπουργεῖο Παιδείας πρέπει νὰ διαθέτῃ εἰδικὸ ὄργανο γιὰ τὸν προγραμματισμὸ τῆς ἐκπαιδύσεως, ποῦ θὰ συνεργάζεται μὲ τὰ ὄργανα προγραμματισμοῦ τῶν Ὑπουργείων οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς δραστηριότητος, θὰ βασίζεται σὲ στατιστικὰ στοιχεῖα ποῦ θὰ συγκεντρῶνῃ, θὰ ὑπολογίζῃ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς⁽⁴²⁾ καὶ θὰ προχωρῇ στὴ σύνταξη τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγραμματισμοῦ. Τὸ εἰδικὸ τοῦτο ὄργανο μὲ τὰ ἀντικειμενικὰ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα του θὰ μπορῇ νὰ πείθῃ τοὺς πολιτικοὺς ἡγέτες νὰ διαθέτουν στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ κράτους τὰ ἀπαραίτητα χρηματικὰ κονδύλια.

Στὴν πατρίδα μας, δυστυχῶς, τὰ προβλήματα ὀργανώσεως τῆς ἐκπαιδύσεως ἀντιμετωπίζονται μὲ λύσεις, ποῦ στηρίζονται συνήθως σὲ προσωπικὲς ἀπόψεις καὶ εἰκασίες καὶ σχεδὸν καθόλου σὲ δεδομένα ἀπὸ ἐπιστημονικὲς ἔρευνες μὲ μετρήσεις καὶ στατιστικὸς ὑπολογισμοὺς στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα. Οἱ ἐπιστῆμες τῆς ἀγωγῆς (βιολογία, ψυχολογία, κοινωνιολογία, παιδαγωγικὴ μεθοδολογία) δὲν καλλιεργοῦνται ἱκανοποιητικὰ, γιὰτὶ δὲν ἐνεργοῦνται συστηματικὲς σχετικὲς ἔρευνες σὲ πανελλαδικὴ κλίμακα. Τὸ πρόγραμμα διδασκαλίας, οἱ μέθοδοι διδασκαλίας καὶ τὰ βοηθητικὰ βιβλία τῶν μαθητῶν στὰ σχολεῖα στοιχειώδους, μέσης καὶ ἐπαγγελματικῆς παιδείας δὲν ἀποτελοῦν θέματα ἐρευνῶν καὶ εἰδικῶν πειραματισμῶν. Τὸν προσανατολισμὸ τῶν ἐφήβων στὰ διάφορα σχολεῖα καὶ ἐπαγγέλματα, τὴν εἰδικὴν παιδαγωγίαν τῶν ἀπροσαρμόστων καὶ ἀνωμάτων παιδιῶν, τὴν ἐποπτεῖαν τῶν σχολειῶν καὶ τὴ λαϊκὴν ἐπιμόρφωση ἀναλαμβάνουν συνήθως ἄτομα, ποῦ δὲν ἔχουν εἰδικὴ ἐπαρκῆ μόρφωση μὲ κατάλληλες σπουδές. Οἱ παιδαγωγοὶ δὲν ἀσχολοῦνται συστηματικὰ μὲ τὴ φιλοσοφίαν τῆς παιδείας, ὥστε νὰ καθορισθοῦν τὰ ἰδεώδη τοῦ πολιτισμοῦ μας, νὰ διαπιστωθοῦν τὰ πνευματικὰ αἰτήματα τοῦ λαοῦ μας, ν' ἀναζητηθοῦν οἱ πολιτιστικὲς ἀξίες ἄλλων λαῶν, νὰ ἐπιτευχθῇ πνευματικὴ συναλλαγὴ μὲ ἰδρύματα ἄλλων χωρῶν καὶ διεθνεῖς ὀργανισμοὺς, νὰ ληφθοῦν ἀνάλογες θέσεις ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πλευρὰ στὴν παγκόσμια φιλοσοφία τοῦ πνεύματος καὶ νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἀνάλογη ἀφομοίωσις καὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν τῶν ἀντιλήψεων ποῦ ἰσχύουν γιὰ τὴ βαθύτερη οὐσία καὶ τὴ συγκεκριμένη ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου.

3.—Γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ ὁμως ἡ ἐκπαίδευση τῶν λαῶν στὰ αἰτήματα τοῦ παρόντος, δὲν ἀρκεῖ μόνον ν' ἀποκτήσῃ τὰ διδασκῆρια, τὰ μέσα καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ σκελῆ, ποῦ χρειάζεται, ὥστε ὅλοι οἱ ἔφηβοι νὰ φοιτοῦν ὑποχρεωτικὰ καὶ δωρεὰν σὲ σχολεῖα τοῦλάχιστον ὡς τὸ 15ο ἔτος τῆς ἡλικίας των. Εἶναι ἀκόμη ἀνάγκη νὰ εὐρύνῃ τὸ πεδίο τῆς καὶ νὰ ἀλλάξῃ περιεχόμενον: Εἶναι δηλαδὴ ἀνάγκη ν' ἀποβῇ διαρκὴς ἐκπαίδευσις: νὰ συνεχίζῃ τὸ μορφωτικὸ ἔργο τῆς σὲ ὅλη τὴ διάρκειαν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ μετεκπαιδύσεις, μὲ φροντιστήρια, μὲ ἀσκήσεις σὲ ἐργαστήρια, μὲ βιβλιοθηκῆς, μὲ περιοδικὰ, μὲ τὴ χρῆση τῶν συγχρόνων τεχνικῶν μέσων μαθήσεως (κινηματογράφου, ραδιοφώνου, τηλεοράσεως, φωτεινῶν εἰκόνων), ὀφείλει ν' ἀνανεώσῃ γνῶσεις καὶ δεξιότητες, νὰ ἐνημερώσῃ, νὰ ἐμπλουτίσῃ τὸν ἄνθρωπον (ἐργάτη, ἐπαγγελματία, τεχνικό, ἐπιστήμονα, ὑπάλληλον) ποῦ βαδίζει σ' ἕναν ἐξελισσόμενο κόσμον.

Εἶναι ἀπαραίτητο ἀκόμη ἡ ἐκπαίδευσις νὰ ἐπιδιώκῃ κυρίως τὴν καλ-

42. Ὡς σύγχρονα ἐκπαιδευτικὰ ρεύματα θεωροῦνται: τὸ ρεῦμα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κράτους ἐπὶ τῆς ἐκπαιδύσεως, τῆς γενικεύσεως τῆς παιδείας σ' ὅλο τὸν πληθυσμὸν, τῆς αὐξήσεως τοῦ κόστους τῆς ἐκπαιδύσεως, τῆς αὐξήσεως τῆς Μέσης Παιδείας, τῆς ἀγωγῆς διὰ τῆς πράξεως, τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδύσεως, τῆς μηχανοποιήσεως τῆς ἐκπαιδύσεως κλπ. (Συγκριτικὴ Παιδαγωγική: Κ. Κίτσου, 1963, σελ. 39—44).

λιέργεια ψυχικῶν ἰκανοτήτων γιὰ μάθηση καὶ δράση καὶ ὄχι τὴν ἀποθησαύριση γνώσεων, ἀφοῦ οἱ ἔννοιες συνεχῶς αὐξάνονται καὶ μεταβάλλονται κι' ἀφοῦ οἱ ἀποθησαυρισμένες γνώσεις ἀποβαίνουν σὲ λίγο ἄχρηστες. Νὰ ἐπιδιώκη τὴν καλλιέργεια τῶν ἐξῆς ἰκανοτήτων καὶ ἀρετῶν, κατὰ τὸν Γάλλο στοχαστὴ G. Berger, αὐτοκυριαρχίας, φαντασίας, ἐνθουσιασμοῦ, ὁμαδικοῦ πνεύματος, θάρρους καὶ ἀνθρωπιστικῆς εὐαισθησίας⁽⁴³⁾.

Ἀφοῦ θέλομε νὰ δημιουργήσωμε ἀνθρώπους ἔτοιμους ν' ἀντιμετώπισουν μὲ ὄρθιο τὸ ἀνάστημά τους «ὅ,τι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε», ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ P. Va- lery, εἶναι ἀνάγκη ὁ νεαρὸς ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας νὰ ὀπλισθῆ μὲ αὐτο- κυραρχία, μὲ ἐσωτερικὴ ἡρεμία, ὅπως ἀκριβῶς χρειάζεται στὸν ὁδηγό, πού κατευθύνει ταχύτατες μηχανές, νὰ συγκεντρώνεται ἀνάμεσα στοὺς θορύβους, στὶς ἀβεβαιότητες καὶ στοὺς κινδύνους. Εἶναι ἀκόμη ἀνάγκη ν' ἀναπτύξη τὴ φαντασία του, γιὰ νὰ μπορῆ, μέσα σ' ἓναν κινούμενο κι' ἀνανεούμενο κόσμον, νὰ ἐπινοῆ νέους τρόπους καὶ μέσα ζωῆς. Εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητο νὰ κρατῆ ἀναμμένη τὴ φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὴ φλόγα τῶν ἀνωτέρων συναισθημάτων (ἠθικῶν, κοινωνικῶν, καλαισθητικῶν, γνωστικῶν, θρησκευ- τικῶν), γιὰ νὰ τρέφεται ἡ φαντασία του καὶ νὰ εἶναι πλούσια ἢ συγκομιδῆ ἰδεῶν καὶ ἐπινοήσεων. Εἶναι ἀκόμη ἀναγκαῖο νὰ καλλιεργηθῆ στὸ ἄτομον τὸ ὁμαδικὸ πνεῦμα, ἡ ἰκανότητα ὄχι ἀπλῶς νὰ ἐντάσση τὴν προσωπικὴ προ- σπάθειά του στὴ δραστηριότητα ἑνὸς συνόλου, ἀλλὰ νὰ ἐπινοῆ καὶ πραγμα- τοποιῆ μιὰ τέτοια διάρθρωση ὁμαδικῆς δραστηριότητος, πού θὰ χαρακτηρί- ζεται ἀπὸ τὴν ἰσορροπία τῆς ἐλευθερίας (γιὰ νὰ μὴ μαραινέται ἡ φαντασία τοῦ ἀτόμου) καὶ τοῦ συντονισμοῦ τῶν ἀτομικῶν προσπαθειῶν (γιὰ νὰ ὑπάρχη πε- δίο νὰ χρησιμοποιηθῆ ἡ φαντασία), ἀφοῦ δὲν ὑπάρχη σήμερα ἀποτελεσματικὴ δραστηριότητα, πού νὰ μὴ ἀπαιτῆ τὴ συνεργασία πολλῶν ἀτόμων. Ἀλλά, ὅλα αὐτὰ δὲν θ' ἀξίζουν, ἂν δὲν ὀπλισθῆ ὁ ἄνθρωπος μὲ θάρρος, μὲ διάθεση γιὰ πρωτοβουλίες, μὲ ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα, γιὰτὶ ὁ σύγχρονος κόσμος παρου- σιάζει, ὅπως ἀναλύσαμε σὲ προηγούμενα κεφάλαια, κινδύνους καὶ προβλημα- τισμούς. Καὶ ἐπάνω ἀπ' ὅλα αὐτὰ, εἶναι ἀνάγκη νὰ καλλιεργηθῆ ἡ ἀνθρω- πιστικὴ εὐαισθησία, πού ἐκφράζεται ὡς μυστικὴ γειτνίαση ψυχῶν, ὡς σύνθεση μέσα μας τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Ἐσὺ σ' ἓνα Ἐμεῖς, ὡς διατήρηση τῆς ἀν- θρωπιᾶς στὴν ὥρα τῆς δοκιμασίας ἢ τῆς ἰσχύος, γιὰ νὰ μὴ ἀποβαίνῃ τὸ θάρ- ρος ἀγριότητα καὶ φανατισμὸς καὶ τὸ ὁμαδικὸ πνεῦμα ἐπιφανειακὴ προσαρμο- γὴ συμπεριφορᾶς τῶν ἀτόμων.

4. — Γιὰ νὰ βρεθοῦν τὰ κατάλληλα μέσα καὶ οἱ τρόποι (προγράμματα, μέθοδοι ἀγωγῆς καὶ διδακτικὰ μέσα καὶ ὄργανα), ὥστε νὰ καλλιεργοῦνται μὲ τὸ παιδευτικὸ ἐνέργημα οἱ ἀπαραίτητες σήμερα στὸν ἄνθρωπον ἰκανότητες καὶ ἀρετές, γιὰ ν' ἀποβῆ γόνιμη ἢ προσπάθεια τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως (συγκέντρωση στοιχείων, ὑπολογισμοὶ ἀναγκῶν, προβλέ- ψεις, ὁργάνωση τῆς ἐκπαιδεύσεως) καὶ γιὰ νὰ ὁργανωθῆ καὶ καρποφορήσῃ τὸ ἔργο τῆς διαρκοῦς παιδείας τοῦ ἀνθρώπου (σ' ὅλη του τὴ ζωὴ), εἶναι ἀπαραίτητο, τονίζουν ὅλοι οἱ εἰδικοί, νὰ ἰδρυθῆ σὲ κάθε χώρα Ἰνστιτοῦτο τῶν ἐπιστημῶν τῆς παιδείας (ὑπάρχουν σὲ προηγμένες)⁽⁴⁴⁾, πού θὰ ἐπιτελῆ

43. α) Le monde en devenir, ἐν. ἀν. σελ. 20—54—17.

β) BERGER—G.: L' homme moderne et son éducation, P.U.F., Paris, 1962, σελ. 91—169).

44. Στὴ χώρα μας, μὲ τὸ Ν. Δ. 4379/1964, ἰδρύθηκε Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο στὴν Ἀθήνα μὲ ἐπιδιώξεις: τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῶν ἐκπαιδευτικῶν προβλημά- των, τὴ μετεκπαίδευση τῶν διδακτικῶν στελεχῶν καὶ τὴν καθοδήγηση τοῦ ἐποπτικοῦ προσωπικοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως.

αὐτὰ τὰ ἔργα συστηματικὰ καὶ μὲ ἐπιστημονικὲς μεθόδους (45).

5.—Μὲ τὴν ἐκτέλεση ἀπὸ τὴν κάθε πολιτεία τῶν ἐκπαιδευτικῶν προγραμμάτων, μὲ τὴν διαρκῆ ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀναγκαίων ἱκανοτήτων καὶ ἀρετῶν, θὰ μπορῆ τὸ ἄτομο νὰ λύη τὰ προβλήματα τῆς Ὑπάρξεως καὶ νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ διατηρῆ ζωντανὴ τὴ βαθύτερη πνευματικὴ Οὐσία του. Σ' αὐτὴ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ νέου ἀνθρώπου θὰ ζυμώνεται καὶ ὅ,τι πολύτιμο καὶ σύστοιχο πρὸς τὴν πνευματικὴ ἀνθρώπινη Οὐσία φέρει στὴν ἐθνικὴ του ψυχὴ μὲ τὴν ἱστορικὴ του παράδοσιν (56). Ἔτσι γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Ἑλλήνα Ἀνθρώπου, πρέπει μὲ τὴν πνευματικὴ ἀνθρώπινη οὐσία του νὰ ζυμωθοῦν οἱ σύστοιχες ἀρετὲς τοῦ Νεοελληνισμοῦ: τὸ πάθος τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἡ λαχτάρα τῆς δικαιοσύνης, τὸ οὐράνιο φρόνημα, ἡ συνείδησις τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς ἀδελφοσύνης τῶν ἀνθρώπων (47). Μὲ τίς ἀρετὲς αὐτὲς ὑπηρετοῦνται τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδανικὰ καὶ ἐτοιμάζεται ὁ Ἕλληνας, ὄχι γιὰ τὴν ἐπιστροφὴν στὴν ἀρχαία πολιτεία, ἀλλὰ γιὰ ἓνα ξάνοιγμα ἑλληνοκοσμοπολιτικὸ καὶ γιὰ μιὰ οἰκουμενικὴ πολιτεία τῆς Ἱερουσαλήμ, γιὰ μιὰ οἰκουμενικὴ χριστιανικὴ πολιτεία.

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α

Ὁ σύγχρονος ἀνθρώπινος κόσμος εἶναι μιὰ χρυσαλλίδα. Ἡ κάμπια, καθὼς μεταμορφώνεται σὲ χρυσαλλίδα, αἰσθάνεται μέσα της μιὰ πίεσιν, μιὰ σφοδρὴ διεργασία, ὑποφέρει· εἶναι ἡ ὥρα πού ἐτοιμάζονται νὰ ξεπεταχθοῦν τὰ φτερά.

Ὁ ἄνθρωπος, σήμερον, μὲ τίς ταχύτατες ἐξελίξεις, ὑποφέρει, ζῆ μέσα του ἀγωνίες καὶ προβληματισμούς· εἶναι ἡ ὥρα, πού ἐτοιμάζεται ν' ἀποκαλυφθῆ διὰ μέσου μεταμορφώσεων, πληθυσμιακῶν, τεχνολογικῶν, κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν, ἢ πνευματικῆ δημιουργικῆ ὁρμῆ τοῦ ἀνθρώπου· ἡ ὁρμὴ πού μεταβιβάζεται μὲ τοὺς γεννήτορες διὰ μέσου τῶν γενεῶν, πού ἀναθερμαίνεται μὲ τὴν παιδείαν· ἡ πνευματικὴ ὁρμὴ πού μᾶς βοηθεῖ, διὰ μέσου τῶν πολιτιστικῶν μεταμορφώσεων τῶν ἐποχῶν, νὰ ξαναβρίσκωμε τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπινου προορισμοῦ, τὴν ἐκκόλασιν τῆς βαθύτερης Οὐσίας μας.

Ἡ χρυσαλλίδα εἶναι ἡ συμπλήρωσις, ἡ συνέχεια τῆς κάμπιας. Ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι ἡ συνέχεια τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Νά, γιὰ τὸν κόσμον θ' ἀλλάσσει, κι' ἐμεῖς θὰ συνεχίζωμε τὴν πορεία μας μὲ ὀρθοῖον τὸ ἀνάστημα τοῦ Ἀνθρώπου...

Γιὰ τὴν πορεία αὐτὴ, χρειάζονται ἐκπαιδευτικοὶ ὄχι μόνο μὲ ἔντονη ἐπαγγελματικὴ ἐκπαιδευτικὴ συνείδησις, ἀλλὰ μὲ ἀληθινὸ πάθος παιδαγωγίας. Φορεῖς τοῦ πάθους παιδαγωγίας ὑπῆρξαν ἀρκετοὶ παιδαγωγοί. Ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ παιδευτικοῦ ἐνεργήματος καὶ τῆς ψυχικῆς δομῆς τῶν μεγαλύτερων ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φορεῖς, ὅπως εἶναι ὁ Σωκράτης, ὁ Πεσταλότσι κι ὁ Κερσενστάϊνερ, μποροῦμε πολλὰ νὰ διδαχθοῦμε. Ἐκεῖνοι, ὡς φορεῖς πάθους παιδαγωγίας, εἶχαν ἔντονη συναίσθησις τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου μέσα τους καὶ ζωντὴ τὴν ἐπιθυμίαν κι ἀσίγαστη τὴν φροντίδαν νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ καρποφορήσῃ αὐτὸ τὸ βαθύτερον (πνευματικὸ) ἀνθρώπινον στοιχεῖον καὶ στοὺς ὁποιοσδήποτε ἄλλους ἀνθρώπους. Κι' ἐμεῖς ἄς τοὺς ἀκολουθήσωμε σ' αὐτὸ τὸ πάθος παιδαγωγίας, γιὰ νὰ συμβάλωμε ἀποτελεσματικὰ στὴν παιδείαν τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας.

45. α) ΚΙΤΣΟΥ—Κ.: Ἐπιστημονικοὶ προσανατολισμοὶ τῆς Παιδαγωγικῆς, Ἀθῆναι, σελ. 136—139.

β) «Παιδαγωγικὴ καὶ Ψυχολογικὴ Ἐπιθεώρησις», Ἀθῆναι, 5ον/1963.

46) α) CHATEAU—J.: Οἱ Μεγάλοι Παιδαγωγοί (μετ. Κ. Κίτσου), 1958, σελ. 18.

β) «ΕΠΟΧΕΣ», 1/1963, σελ. 45—52.

47. «ΕΥΘΥΝΗ» 43ο/1965.

1. Στὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου μας ἀκολουθήσαμε τοὺς κανόνες τῆς Γραμματικῆς τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας